

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI
İSLAM İKTİSADI (DİSİPLİNLERARASI) BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
YAPILANMASI VE BASEL KRİTERLERİ AÇISINDAN
KATILIM BANKACILIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

MUSTAFA SERHAT YILMAZ

18812201003

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. ABDULKADİR BULUŞ

KONYA 2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA SERHAT YILMAZ		
	Numarası	18812201003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI/ İSLAM İKTİSADI (DİSİPLİNLERARASI) BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ABDULKADİR BULUŞ		
Tezin Adı	TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPILANMASI VE BASEL KRİTERLERİ AÇISINDAN KATILIM BANKACILIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ Yaşadığımız yüzyıl içerisinde bankalar; fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getiren önemli finansal kuruluşlar arasında yer almaktadır. Aynı zaman da küreselleşmesinin artmasıyla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrarı sürdürmesinin giderek zorlaşması ile birlikte ülkelerin üretim kapasitesini ve ekonomik büyümesini artırmasında önemli rol üstlenen bankacılık sektöründe reformlar yapmasına neden olmuştur. Söz konusu reformlar içerisinde ele alınması gereken önemli hususlardan bir tanesi de bankacılık riski ve yönetimi kavramı olarak görülmektedir. Dünyanın gelişen ve gelişmekte olan ekonomilerinde yaşanan finansal ve ekonomik istikrarsızlıklar, sınırsız sermaye hareketliliği çerçevesinde ele alındığında risk yönetimine duyulan ihtiyacı da gözler önüne serildiği görülmüştür. Bu doğrultuda tüm dünyada uluslararası alanda kabul görmüş uzlaşıları belirlenmiştir. Ortak düzenlemeleri merkeze alarak riski minimuma indiren bu uzlaşılar vadeli mevduat sistemin Basel Komitesinin oluşumunda Katılım bankacılığı sisteminde ise IFS da etkin bir rol oynamıştır. Bu kapsamda yapılan çalışma doğrultusunda bankacılık sistemi açısından belirlenen risklere karşı alınan önlemler doğrultusunda belirlenen Basel Kriterleri ve IFS değerlendirmeleri incelenerek Mevduat Bankacılığı ve Katılım Bankacılığının risk karşılaştırılması yapılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye’de Basel Kriterleri doğrultusunda alınan kararlar sonucunda gereken düzenlemelerin yapılmasıyla, katılım bankacılığında kullanılan ürünler hem çarpık işlemleri hem de finansal balon oluşmasını engellemektedir. Getiri taahhüt etmeyen katılım bankaları gerçek ticaretle çalışarak ekonomik krizlere neden olmamakla beraber kriz durumlarında para kaynakları net olduğu için hızlı toplanabilmektedirler. Sonuç olarak Mevduat bankacılığı sisteminde yayınlanan Basel Kriterleri kapsamında belirtilen banka riskleri olarak belirtilen, sermaye yeterliliği, operasyonel risk, kredi riski ve piyasa riski açısından katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha sağlam bir yapıya sahip olarak düşük risk taşıdığı ifade edilebilmektedir.			

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MUSTAFA SERHAT YILMAZ		
	Student Number	18812201003		
	Department	İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI/ İSLAM İKTİSADI (DİSİPLİNLERARASI) BİLİM DALI		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Prof. Dr. ABDULKADİR BULUŞ		
Title of the Thesis/Dissertation	THE STRUCTURE OF THE BANKING SECTOR IN TÜRKİYE AND THE EVALUATION OF PARTICIPATION BANKING IN TERMS OF BASEL CRITERIA In the century of we live in; banks are among which bring together those who supply funds and those who demand funds. At the same time, they will be able to play an important role in the production capacity and applied economic growth of countries, as the continuation of economic growth becomes difficult in countries with globalization in the world. One of the detailed information to be discussed about the content of these reforms is estimation in terms of risk and administration. When the financial and economic instabilities experienced in the developed and developing economies of the world are handled within the framework of unlimited capital mobility, it has been seen that the need for risk management is also revealed. This is the internationally accepted consensus all over the world. These risks, which include joint activities and minimize them, have played an active role in IFS in the banking of the Term Deposit Participation and BASEL commission. In line with the study carried out in this context, the BASEL Criteria and IFS evaluations determined under the measures taken against the risks determined in terms of the banking system are examined and the risk comparison of Deposit Banking and Participation Banking is tried to be evaluated. As a result of the evaluations made, the products used in participation banking prevent both distorted transactions and the formation of financial bubbles, by making the necessary arrangements as a result of the decisions taken in line with the Basel Criteria in Turkey. Participation banks that do not commit to return do not cause economic crises by working with real trade, but in crisis situations, they can collect quickly because their money resources are clear. As a result, it can be stated that participation banks have a more robust structure and lower risk in terms of capital adequacy, operational risk, credit risk and market risk, which are specified as bank risks within the scope of Basel Criteria published in the deposit banking system.			

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA SERHAT YILMAZ		
	Numarası	18812201003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI İSLAM İKTİSADI (DİSİPLİNLERARASI) BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tezin Adı	TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPILANMASI VE BASEL KRİTERLERİ AÇISINDAN KATILIM BANKACILIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
Mustafa Serhat YILMAZ
İmzası

T.C.

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI ANABİLİM DALI
İSLAM İKTİSADI (DİSİPLİNLERARASI) BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
YAPILANMASI VE BASEL KRİTERLERİ AÇISINDAN
KATILIM BANKACILIĞININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

MUSTAFA SERHAT YILMAZ

18812201003

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. ABDULKADİR BULUŞ

KONYA-2022

ÖZET

Yaşadığımız yüzyıl içerisinde bankalar; fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getiren önemli finansal kuruluşlar arasında yer almaktadır. Aynı zaman da küreselleşmesinin artmasıyla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrarı sürdürmesinin giderek zorlaşması ile birlikte ülkelerin üretim kapasitesini ve ekonomik büyümesini artırmasında önemli rol üstlenen bankacılık sektöründe reformlar yapmasına neden olmuştur.

Söz konusu reformlar içerisinde ele alınması gereken önemli hususlardan bir tanesi de bankacılık riski ve yönetimi kavramı olarak görülmektedir. Dünyanın gelişen ve gelişmekte olan ekonomilerinde yaşanan finansal ve ekonomik istikrarsızlıklar, sınırsız sermaye hareketliliği çerçevesinde ele alındığında risk yönetimine duyulan ihtiyacı da gözler önüne serildiği görülmüştür. Bu doğrultuda tüm dünyada uluslararası alanda kabul görmüş uzlaşıları belirlenmiştir. Ortak düzenlemeleri merkeze alarak riski minimuma indiren bu uzlaşılar vadeli mevduat sistemin Basel Komitesinin oluşumunda Katılım bankacılığı sisteminde ise IFS da etkin bir rol oynamıştır.

Bu kapsamda yapılan çalışma doğrultusunda bankacılık sistemi açısından belirlenen risklere karşı alınan önlemler doğrultusunda belirlenen Basel Kriterleri ve IFS değerlendirmeleri incelenerek Mevduat Bankacılığı ve Katılım Bankacılığının risk karşılaştırılması yapılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye’de Basel Kriterleri doğrultusunda alınan kararlar sonucunda gereken düzenlemelerin yapılmasıyla, katılım bankacılığında kullanılan ürünler hem çarpık işlemleri hem de finansal balon oluşmasını engellemektedir. Getiri taahhüt etmeyen katılım bankaları gerçek ticaretle çalışarak ekonomik krizlere neden olmamakla beraber kriz durumlarında para kaynakları net olduğu için hızlı toplanabilmektedirler. Sonuç olarak Mevduat bankacılığı sisteminde yayınlanan Basel Kriterleri kapsamında belirtilen banka riskleri olarak belirtilen, sermaye yeterliliği, operasyonel risk, kredi riski ve piyasa riski açısından katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha sağlam bir yapıya sahip olarak düşük risk taşıdığı ifade edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Basel Kriterleri, Katılım Bankacılığı, Katılım Bankacılığı Ürünleri.

Jel Sınıflaması: G32, G33, F30, G01

ABSTRACT

In the century of we live in; banks are among which bring together those who supply funds and those who demand funds. At the same time, they will be able to play an important role in the production capacity and applied economic growth of countries, as the continuation of economic growth becomes difficult in countries with globalization in the world.

One of the detailed information to be discussed about the content of these reforms is estimation in terms of risk and administration. When the financial and economic instabilities experienced in the developed and developing economies of the world are handled within the framework of unlimited capital mobility, it has been seen that the need for risk management is also revealed. This is the internationally accepted consensus all over the world. These risks, which include joint activities and minimize them, have played an active role in IFS in the banking of the Term Deposit Participation and Basel commission.

In line with the study carried out in this context, the Basel Criteria and IFS evaluations determined under the measures taken against the risks determined in terms of the banking system are examined and the risk comparison of Deposit Banking and Participation Banking is tried to be evaluated. As a result of the evaluations made, the products used in participation banking prevent both distorted transactions and the formation of financial bubbles, by making the necessary arrangements as a result of the decisions taken in line with the Basel Criteria in Turkey. Participation banks that do not commit to return do not cause economic crises by working with real trade, but in crisis situations, they can collect quickly because their money resources are clear. As a result, it can be stated that participation banks have a more robust structure and lower risk in terms of capital adequacy, operational risk, credit risk and market risk, which are specified as bank risks within the scope of Basel Criteria published in the deposit banking system.

Keywords: Banking, Basel Criterias, IFSB, Participation Banking, Participation Banking Products.

Jel Classification: G32, G33, F30, G01

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
TABLO LİSTESİ.....	vi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPILANMASI VE KATILIM BANKACILIĞI HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1. Banka Tanımı Ve Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	3
1.1.1. Dünyada Bankacılığın Gelişimi	4
1.1.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi.....	6
1.2. Bankaların Kuruluş Aşamaları ve Kuruluş Şartları.....	8
1.2.1. Bankaların Faaliyete Geçmesi ve Faaliyet Konuları.....	9
1.2.2. Bankaların Faaliyet Konuları ve Temel İşlevleri	9

1.3. Bankacılık Kanununda Tanımlanan Bankalar.....	11
1.3.1.Merkez Bankası.....	12
1.3.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	12
1.3.3.Katılım Bankaları	13
1.3.4.Mevduat Bankaları	14
1.4. Katılım Bankacılığı Hakkında Genel Bilgi.....	16
1.4.1. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri.....	17
1.4.2. Dünyada Katılım Bankacılığı ve Tarihsel Gelişimi	20
1.4.3. Katılım Bankacılığının Temel Prensipleri	29
1.4.4. Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Fon Kullandırma Ürünleri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ

2.1. Türk Bankacılık Sektörü.....	40
2.2. Bankacılıkta Risk Yönetimi	41
2.2.1. Risk Yönetim Kavramı.....	43
2.3. Bankacılık Sektöründe Risk Çeşitleri.....	44
2.4. Basel Kriterlerinde Yer Alan Bankacılık Riskleri.....	45
2.4.1. Piyasa Riski	45
2.4.2. Kredi Riski.....	47
2.4.3. Operasyonel Risk.....	48
2.5. Bankacılık Sektöründe Yer Alan Riskler, Risklerin Tanımlaması ve Ölçülmesi	49
2.5.1. Bankacılık Riskleri	49
2.5.2. Bankacılık Sektöründe Risklerin Tanımlanması ve Ölçülmesi	51

2.6. Bankacılık Sektöründe Risk Analizi	51
--	-----------

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI RİSK YÖNETİM STANDARTLARI VE KATILIM BANKACILIĞI ÜRÜNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Uluslararası Ödemeler Bankasının (Bank For International Settlements (BIS) Ortaya Çıkması.....	54
3.2. Basel Komitesi.....	56
3.3. Basel Uzlaşıları.....	58
3.3.1. Basel I Sermaye Uzlaşısı	58
3.3.2. Basel II Uzlaşısı.....	61
3.3.3. Basel III Uzlaşısı	67
3.3.4. Basel IV Uzlaşısı	71
3.3.4.1. Basel IV Uzlaşısı Hakkında Temel Düzenlemeler	72
3.3.4.2. Basel IV Uzlaşısının Düzenlenmesinin Temel Amaçları	74
3.3.4.3. Basel IV Uzlaşısı Hakkındaki Değerlendirmeler.....	75
3.3.4.4. Basel IV Uzlaşısı Hakkında Türkiye Bankalar Birliğinin “İyi Uygulama Rehberinin” Değerlendirmesi	77
3.4. Basel Kriterlerinin Katılım Bankacılığı Ürünleri Hakkında Değerlendirilmesi	78
3.4.1. İslami Finans ve Yatırım Varlıkları İçin Sermaye Gerekliliği	78
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	92
EKLER	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türk Finansal Sisteminde Yer Alan Katılım Bankaları	26
Şekil 2: Belirsizliğin Tanımı	43

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 Türkiye’de TBB’ne Göre Bankaların Sınıflandırılması.....	15
Tablo 2 Türkiye’de TBB’ne Göre Bankaların Sınıflandırılması	16
Tablo 3: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı	27
Tablo 4: Katılım Bankaları Mevduat Göstergeleri.....	28
Tablo 5: Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi ve Sektörel Payı	28
Tablo 6: Seçilmiş Bilanço Kalemleri	41
Tablo 7: Risk Bileşenleri.....	42
Tablo 8: Basel Kriterlerine Göre Bankacılık Riskleri	45
Tablo 9: Kredi Risk Ağırlıkları	61
Tablo 10: Basel I ve Basel II Uzlaşılarının Karşılaştırılması.....	67
Tablo 11: Basel IV Düzenlemelerinin Amaçları.....	75

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Dünya’da Faizsiz Banka Sayısı	23
Grafik 2. Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük Hacminde Ülkelerin Payları.....	23
Grafik 3: Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi	63
Grafik 4: Bankalararası Sermaye Yeterliliği Oranı	64
Grafik 5: Risk Oranları	64

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI:	Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu
BCBS:	Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BDDK:	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
BIS:	Uluslararası Ödeme Bankası
CVA:	Kredi Değerleme Ayarlamaları
ELÜS:	Elektronik Ürün Senedi
KKR:	Karşı Taraf Kredi Riski
LCR:	Lilidite Karşılama Oranı
IFSB:	İslami Finansal Hizmetler Kurulu
IIFS:	İslami Finansal Hizmetler
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
SYR (CRR):	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
RW:	Risk Ağırlığı
TAKASBANK:	İstanbul Takas ve Saklama Bankası Anonim Şirketi
TBB:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB:	Türkiye Katılım Bankalar Birliği
TMSF:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TSPB:	Türkiye Sermaye Piyasası Birliği
TTK:	Türk Ticaret Kanunu
VaR:	Riske Maruz Değer
YP:	Yabancı Para

Giriş

Tarih boyunca insanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak için doğada kısıt bulunan kaynakların değerini para ile ölçmüştür. Dünya bankacılık sisteminin, ekonomi yapısının ve ihtiyaçlarının doğrultusunda devlet otoritelerinin üstlendiği rol süregelen zaman içerisinde ve ülkeden ülkeye, ekonomik güçle, siyasi ve bazen de ideolojik etkilerle değişiklik göstermiştir. Bu durum iktisadi faaliyetlerle bağdaşmaktadır. İktisâdi faaliyetler iktisad ilminin konusunu oluşturmaktadır. İktisadi faaliyetler, insanların yaşamlarına devam edebilmek için yapmak durumunda oldukları faaliyetlerdir. Bütün insanların temel ihtiyaçları vardır. Bu temel ihtiyaçları gidermesi gerekmektedir. Temel ihtiyaçların giderilmesi için karşılığında para kullanılmaktadır. Katılım bankalarının çatısı altında para kullanımının islam iktisadı çatısı altında değerlendirilmesi gerekmektedir. Kur'an, İslami hükümler için temel kaynak niteliğindedir. Diğer hüküm kaynakları, Kur'an'ın yorumlanması ile ortaya çıkmışlardır ve sonuç olarak Kur'an'ın temelinde olduğu sistemin bütünlüğünde anlam kazanmaktadırlar (Tabakoğlu, 2016, s. 26). *"İslam İktisadı", hakikat penceresinden bir maksada, bir gayeye matuf olarak insan, toplum, eşya ve kâinat hakkında bir zihin, bir tasavvur oluşturmak ve hayatı bu zihin üzerinden ahlaki temelde maddi ve manevi olarak yeniden inşa etmektir"* (Hazıroğlu, 2016, s. 122).

Para, hızla akan zaman ve gelişen teknolojiyle sürekli değişim içerisinde olmuştur. Altın metal para ile başlayan para tarihi sanal kripto paraya kadar ulaşmıştır. Gelişen para çeşitleri ve paranın talebinin artmasıyla, bankalar; içinde bulunduğumuz yüzyılda fon arzında ve fon talebinde bulunan aktörleri aynı yere getiren önemli finansal kuruluşlar arasında kabul edilmektedir. Küreselleşme süreciyle beraber gelişmekte olan ülkeler, ekonomik istikrar durumlarını sürdürülebilir kılmak konusunda zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda başta ülkelerin üretken kapasitesine olumlu yönde katkıda bulunan, ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde önemli işlevlere sahip bankaların yapısı gerçekleştirilen reformlarla sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Anılan reformlara ek olarak, değinilmesi gereken başka bir konu ise bankacılık riski ve yönetimi kavramı olmaktadır. Dünyadaki gelişen ekonomilerde meydana gelen ekonomik istikrarsızlıklar, sınırsız sermaye hareketliliği doğrultusunda incelendiğinde risk yönetimi konusundaki gerekliliği

de açıkça ortaya koymuştur. Bunun sonucunda, bütün dünyanın uluslararası alanda kabul ettiği uzlaşılar ortaya çıkmıştır. Ortak düzenlemeleri tesis edip riskin minimuma indirilmesini sağlayan bu uzlaşılar Basel Komitesinin oluşumunda da etkin role sahip olmuştur. Basel kriterleri açısından islam ekonomisinde katılım bankalarının değerlendirilmesi ve sektöre uyum sağlayabilmesi için IFSB¹ Kuruluşu yer almaktadır. Bankacılık sektöründe risk ve yönetimini irdeleyen bu çalışma, ortak uzlaşılara yer vererek güçlü finansal yapıların oluşturulması amacını taşıyarak Katılım Bankalarının İslami prensiplere göre değerlendirilmesidir.

¹ İslami Finansal Hizmetler Kurulu, 2002’ de Kuala Lumpur, Malezya kuruldu. Kurul, denetim ve gözetime ilişkin küresel ihtiyati standartlar ve kılavuz ilkeleri yayınlar. İsviçre’deki Basel Standartlarına muadilidir. İslam ekonomis hakkında araştırmalar da yayınlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPILANMASI VE KATILIM

BANKACILIĞI HAKKINDA GENEL BİLGİ

Ülke ekonomisinin en önemli finansal kuruluşları arasında yer alan bankaların görevi; tasarruf sahiplerinin biriktirdikleri fonları yatırımcılara kanallıze ederek; ülke ekonomisine katkı sağlamaktır. Aynı zamanda bankalar kaydı para da oluşturarak ekonomik faaliyetlerin hareketlenmesinde aktif rol oynamaktadır. Bu bölümünde “Banka ve Bankacılık” kavramı geniş kapsamda ele alınacak olup ayrıca Banka ve Bankacılığın tarihsel gelişimi, Bankaların kuruluş amacı ve katılım bankacılığı hakkında genel bilgi verilecektir.

1.1. Banka Tanımı Ve Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Banka kelimesi İtalyanca’da “Masa, Tezgah” anlamına gelen “Banca” sözcüğünden türemiş ve Türk Dil Kurumuna ve diğer ulusların dillerine ufak değişikliklerle yerleşmiştir (Perry, 1965, s. 45).

Bankacılık sistemi çeşitli ülkeler de bankacılığın birbirinden farklı faaliyetlerinin olması, gelişen teknoloji karşısında yüklenen vizyon ve misyonlarının farklı olmasıyla karmaşık bir yapıya dönüşmesiyle ‘Bankacılığın’ tanımını yapmak oldukça güçtür.

Genel bakış açısıyla bankacılık terimi; mevduat toplamı ve kredi ürünlerinin sağlanması, normalde bankaları diğer finans şirketi türlerinden ayırır. Mevduat ürünleri talep üzerine veya bir bildirimden sonra karşılığında bankanın para ödemesidir. Mevduatlar, bankalar tarafından kârın maksimum düzeye çıkartılması amacıyla yönetilmesi gereken borçları ifade etmektedir. Bu anlamda, borç verme ile yaratılan varlıkların yönetilmesi söz konusu olmaktadır. Bu noktada temel faaliyetin mevduat sahipleri ile borçlular arasındaki aracılığın sağlanması olduğu söylenebilir (Heffernan, 2005, s. 1). Özetle “banka” kavramı;” Mevduat toplayarak, bu mevduatlarla beraber kendi öz kaynaklarını ekonominin farklı kesimlerinde yer alan finansal ihtiyaçların karşılanması amacıyla çeşitli biçimlerde finansman sağlayan; para ve para yerine ikame eden menkul değerlerle iş yapan, kambiyo ve saklama hizmeti sunan, endüstriyel

ve/veya ticari işletmeler açan ya da mevcut işletmelere ortak olan ve bahsedilen bu faaliyetlere ilişkin diğer her türden ticari ve finansal hizmetleri veren finansal güven işletmeleri” şeklinde tanımlanmaktadır (Vurucu vd., 2017, s. 21).

Bankalar piyasa atıl olarak yer alan sermayeleri pasif halden aktif hale getirerek yani bu mevduatları piyasaya kazandırarak fon talep edenlere kaynak oluşturmak amacıyla fon arz edenleri bir araya getirmektedir. Yatırılan bu mevduatlar üzerinden bankalar kâr ederek ekonomide yer alan para sistemini katlayıp kaydi para sistemi oluşturmaktadır. Bu şekilde kaydi para yaratma misyonları aracılığıyla fiyat mekanizmasını etkileyebilmektedirler (Parasız, 2011, s.10).

1.1.1. Dünyada Bankacılığın Gelişimi

Dünya bankacılık tarihi çok eski tarihlerde yer alan ticaretlere dayanmaktadır. İlk bankacılık faaliyetleri tuğlaların üzerine yazılan tabletlerle ilişkilendirilmektedir ve tarihi ise M.Ö. 2000 yılına dek uzanmaktadır. En somut kaynaklardan birisi ise Hammurabi Kanunları kapsamında M.Ö. 19. yy’da bankacılığa ilişkin maddelerin ve işlemlerin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda yaklaşık on maddenin borç ve alacak ilişkisiyle bağlantılı olduğu gözükmemektedir (Binatlı, 1966, s. 151- 152). Bu 10 maddelik Hammurabi kanunlarıyla bankacılık sisteminde yer alan borçların tahsilatı hakkında bilgi verilmektedir. Hammurabi döneminde önemi yüksek olan hukuksal müessese kapsamında kefalet karşılığı kredi işlemleri ve arazi ipoteği gibi konuların da ele alındığı görülmektedir (Vurucu vd., 2017, s 23).

Ulusal ticaretin gelişmesi ile birlikte bankacılık sektörüne yönelik ilk adımlar 12. Yüzyılda Cenova kentinde başlamıştır. İlerleyen aşamada, Cenova’da ilk bankanın, Cenova bankerlerinin toplanmasıyla kurulduğu bilinmektedir. Bunun üzerine Akdeniz’de yer alan diğer ülkelerde banka kurmaya devam etmiştir. Artık bankalar ticaretin gelişmesi ve güvenilir şekilde yapılmasının öncüsü olmaya devam ederken; 1609’da Hollanda’da, 1619’da Hamburg’ta, 1694’te Londra’da, İtalyanların ardından, modern bankacılığa öncülük eden ilk bankaların kurulduğu görülmektedir. O bölgede yer alan diğer şehirlerde bankalar kurulmaya devam etmiştir. Kurulan bankalar

bankacılık faaliyetini ve birbirleri arasında ki işbirliği artırmak için takas odaları kurmuşlardır. (Atay, 2003, s. 2-3). Ticaretin gelişmesiyle beraber artan ticari nakit akış sebebiyle bankacılık alanında yeni eğilimler ortaya çıkmıştır. İlgili dönemlerde kurulan köklü bankalar günümüzde de devam etmektedir. Artan ticari faaliyetler sonucunda çeşitli işletmeler kurulmuştur. Kurulan işletmelerle beraber bankacılık sektörü de etkilenmiş ve sektörün gelişmesine katkı sağlamıştır.

1930’lu yıllarda yaşanan “Büyük Buhran” veya “Büyük Bunalım”ın arkasından ortaya çıkan II. Dünya Savaşı ile birlikte zarar gören yerlerin onarılması ve yeniden düzenlenmesi için gerekli finansmanı karşılamak amacıyla açılan kalkınma ve yatırım bankaları öne çıkmıştır. Daha sonra 1970’li yıllarda petrol krizi ile birlikte ortaya çıkan stagflasyon krizi ile birlikte bankacılık sektöründe köklü değişiklikler yaşanarak köklü değişikliklere meydana gelmiştir. 1980-1990’lı yıllar arasında teknolojik gelişmelere paralel olarak bankacılık sektöründe bilgisayar kullanımı yaygınlaşarak elektronik ve internet bankacılığına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler 2000’li yıllar da bankaları yoğun bir rekabet ortamına sokarak bireysel bankacılık, dijital para ve dijital bankacılık hizmetlerinin niteliklerinin arttığı bir dönem olmuştur. (Tutcuoğlu, 2010, s. 5).

Sonuç olarak, dünyadaki bu bankacılık globalleşme akımları ülkeler arasında bulunan sınırları kaldırmakla beraber dünyanın entegre olmasında zorunlu hale getirmiştir. Artan bu küreselleşme eğilimi, serbestleşen ekonomi ve bu dünya entegrasyonu ile sıcak para akışının serbest dolaşımı, sermaye akımına ülkeler arasında kolaylaştırarak bankalar aracılığı ile yabancı yatırımcıların hareketliliğini etkin hale getirmiştir (Ayaydın vd., 2016, s.1). Bu anlamda, bankacılık sektörü, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaret için finansal piyasaların vazgeçilmez kurumlarından. Ülkelerin ve dünyanın fon açıklarının dengelenmesine büyük katkı sağlayan bankalardır.

1.1.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi

Türk bankacılık sistemi Osmanlı Devleti’ne dayanmaktadır. Osmanlı Döneminde şehirleşmenin fazla olmayıp halkın büyük çoğunluğunun tarımla uğraşması, askerlik süresinin uzun olması, aynı vergilerin ağırlıklı olması ve herkesin kıymetli madenlerle ticaretini gerçekleştirmesi Osmanlı Döneminde bankacılık faaliyetlerinin 19. Yüzyılın ortalarında başlamasına neden olmuştur. Osmanlı dönemi incelendiğinde, bu dönemdeki bankacılık sisteminin genel özellikleri bakımından yabancı kaynaklı bir yapıya sahip olduğu gözlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Genel Şirketi, Osmanlı Genel Kredis, Avusturya Osmanlı Bankası, Avusturya Türk Bankası, Kambiyo ve Menkul Değerler Bankası gibi birçok açılığ kapanmış olan bankalar mevcuttu. Bunlar her ne kadar ‘Osmanlı’, ‘Türk’ gibi ibarelere sahip olsada hepsi yabancı cemaat ve Galata Bankerleri gibi gayr-i müslimler tarafından kurulmuştur (Ayaydın vd., 2016, s. 3).

Osmanlı döneminde bankacılık sektörünün gelişmemesine ilişkin iki nedenden bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, Türk ulusunun genellikle ticari bankacılık veya sarraflık gibi mesleklerin yerine yöneticilik ve askerlik gibi mesleklerle uğraşmak suretiye bu mesleklerde uzmanlaşması olarak ifade edilmektedir. İkinci neden ise, Osmanlı ekonomisinin kapalı bir sistemi ihtiva etmesi nedeniyle Avrupa’daki endüstri devrimine entegre olamaması şeklinde belirtilmektedir (Parasız, 2001, s. 92-93; Tokan, 2001, s. 4).

Bankacılık etkinlikleri, 1839 yılında Tanzimat’ın ilanına dek Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkmamıştır. Osmanlı’da ilk bankanın 1847 yılında Galata Bankerleri tarafından kurulduğu ifade edilmektedir. İstanbul Bankası şeklinde adlandırılan banka kalıcı olmamış, 1852 yılında tasfiye edilmiştir (Yetiz, 2016, s. 110). Bu süreç, 1856’da İngiliz sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankası ile devam etmiştir. Londra merkezli olan bu banka, Fransız sermayedarların katılımıyla 1863 yılında “Bank-ı Osmani-i Şahane” ismini almıştır (Bayraktar, 2002, s. 71). Osmanlı döneminde kurulan ilk ulusal sermayeli banka ise 1861 yılında Mithat Paşa’nın kurduğu “Memleket Sandıkları” olmuştur. Ayrıca 1868 yılına gelindiğinde Mithat Paşa’nın kurduğu “Emniyet Sandığı” 1888

yılında yine Mithat Paşa'nın kurduğu Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir. Böylelikle Ziraat Bankası temelini Osmanlı döneminde atıp; günümüzde de varlığını sürdüren en köklü kamu kuruluşlarından birisi olmuştur (Yazıcı, 2000, s. 8).

Bankacılık gelişme süreci Cumhuriyet Döneminde daha fazla yaygınlaşarak; 1923'te gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde önemli kararlar alınmıştır ve Atatürk'ün bizzat katılımı ile 1924 yılı itibariyle "Türkiye İş Bankası" resmen kurulmuştur (Yıldırım, 2020, s. 107). 1925 yılında bankacılık akımı devam ederek Türkiye'deki ilk kalkınma bankası olma özelliğine sahip olan Türkiye Sanayi ve Maaddin Bankası kurulmuştur. Her iki bankanın kurulmasının amacı özel işletmelere orta ve uzun vadeli kredilerin verilmesinin yanı sıra ekonomik, finansal ve teknik bilgilendirmeyi kapsamaktadır (Yıldırım, 2020, s. 107). Bu dönemde günümüzde de bankacılık sektöründe yeralan konut kredisi vermek için kurulan bankalar yer almaktadır; bunlardan ilki 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası olarak piyasaya çıkmıştır ve daha sonra 1946'da Emlak ve Kredi Bankası olarak faaliyetine devam etmiştir (Zarakoğlu, 1973, s. 28).

1930 yılına gelindiğinde mali piyasaların düzenlenmesi rolünü üstlenen ve banknot basma yetkisini de elinde bulunduran "T.C. Merkez Bankası" anonim şirket statüsünde kurulmuş ve 1931 yılına gelindiğinde faaliyete geçmiştir (Keyder, 2001, s. 48). Ülkenin geçmişte olduğu gibi şimdi de Türkiye'nin ilk ve tek Merkez Bankasıdır. Merkez bankası başta sıkı sınırlamalar ile işlevine devam ederken kısa süre sonra işlevleri genişletilmiştir ve bunun sonucunda bankanın görevi etkili bir para politikasını hayata geçirmek değil, daha ziyade kamu kesiminin finansmanını kapatmak olmuştur (Akgüç, 1989, s. 129).

Tüm bunların yanı sıra, bu dönemde bankacılık gelişmeleri kapsamında 1923-1933 döneminde bir çok yerel bankanın kurulduğu gözlemlenmiştir. Fakat bu güzel gelişmeler 1929 yılında gerçekleşen "Great Depression" olarak adlandırılan Büyük Buhran ile olumsuz etkilenmiştir. Ulusal ve uluslararası ticaretin gelişmesi kısa vadeli kredi sunmaları, kredi verme sürecinde müşterilerin finansal donanımları ve borç ödeme

istikrarına göre seçici davranmaları, uzun vadeli kredilerin sanayici tarafından talep edilmesi ve istikrarlı sanayi yatırımına ihtiyaç duyulması bankacılık sektörü gelimesine büyük katkı sağlamıştır. Elbette her konuda olduğu gelişen bu bankacılık sisteminde kanuna bağlı olması gerekmektedir. Ülkemizde bankacılık sistemi ilk olarak 1933 yılında üç yıl boyunca yürürlükte kalan 2243 sayılı Mevduat Koruma Kanunu doğrultusunda düzenlenmiştir. İkinci olarak, 1936'da kabul edilerek 22 yıl boyunca yürürlükte olan 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile düzenlenmiştir. Devam eden süreçte, Türk bankacılık sektöründe dönüm noktası olarak görülen 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda, 28 ve 70 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameler sonucunda ciddi değişikliklere gidilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 1998). Bunun ardından, 3182 sayılı Bankalar Kanunu 25.04.1985 tarihi itibarıyla kabul edilmiştir. 2001 yılında ise 4672 sayılı kanun ile mevcut değişiklikler yapılmıştır. Son olarak günümüzde de kullanılan 5411 sayılı kanun 2005 yılında kabul edilmiştir (Atay, 2003, s. 5)

1.2. Bankaların Kuruluş Aşamaları ve Kuruluş Şartları

Finansman ekonomide yeralan gerek fertlerin, gerekse firmaların ve kamu kurumlarının hayatiyetlerini doğrudan etkiler. “Finansmanın bir kısım konuları makroekonominin konularıdır: Para ve krediler, devlet borçları ve kamu finansmanı, bankacılık, merkez bankacılığı, yatırımları vb. konular hem genel finansmanın hem de makroekonominin konularıdır” (Okka, 2015, s. 5). Esasen bankalar, fon arzında bulunan tasarruf sahipleri ve fon talebinde bulunan işletme ve kişileri, bir araya getirme fonksiyonuna sahip kurumlar olarak, ülkemizde faaliyet içindedir. Bankalar yastık altı tabiri olarak adlandırılan mevduat ve katılım fonlarını ekonomiye kazandırarak fon kaynağı oluşturmaktadır. Bankalar sermayelerinin çok üstünde borçlanmalarının sebebi yüksek borç kaldıraç oranlarına sahip olmasıdır. Bankacılık sektörü bir zincir gibi olduğu için yaşanan bir problemde tüm tasarruf sahiplerini ve piyasa yer alan diğer tüm aktörlerle doğrudan etkileyebilmektedir. Bu gibi durumlar sebebiyle bankaların kuruluş, faaliyete başlama, şube açma, faaliyet ve tasfiyeleri özel düzenlemeler ile sağlanmıştır.

Bu düzenlemeler arasında en önemli olanı şüphesiz ki 5411 sayılı Bankacılık Kanunu olmaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yedinci maddesi, Türkiye'de kurulacak olan bir bankaya ilişkin bazı koşullardan bahsetmektedir. İlgili koşullar, özetle eklerde belirtilmiştir (Bankacılık Kanunu md. 7).

Türkiye' de bulunan tüm resmi kurumların belli kurumlardan izin alarak faaliye başladığı gibi bankaların da 5411 sayılı Bankacılık Kanuna istinaden kuruluş izni alması gerekmektedir. İlgili konu 5411 sayılı Bankacılık Kanuna altıncı maddesinde detayları olarak düzenlenmiştir (Bankacılık Kanunu, 2005, md. 6). Bu izne bağlı olarak bankaların kurucu şartlarıda 5411 sayılı Bankacılık kanununda düzenlenmiştir (Bankacılık Kanunu, 2005, md. 8).

1.2.1.Bankaların Faaliyete Geçmesi ve Faaliyet Konuları

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun onuncu maddesine göre bankaların kuruluş kavramı ile bankaların faaliyete geçmesi birbirinden ayrılmaktadır. Bu anlamda, kuruluş izni ya da Türkiye'de şube açabilmek için izin alan bir bankanın beyanname vermek suretiyle kuruldan bir de faaliyet izni alması gereklidir. Kanunun on birinci maddesi uyarınca verilmiş olan faaliyet izinleri Resmi Gazete'de yayımlanmaktadır. 5411 sayılı Bankacılık Kanuna göre ilgili faaliyetleri yürütebilmek için gerekli tanımlamalar onuncu maddede detaylandırılmıştır.

1.2.2.Bankaların Faaliyet Konuları ve Temel İşlevleri

Bankalar yapısı geriği çeşitli ürün ve hizmet ağına sahiptir bu faaliyetlere ilişkin düzenlemeler 5411 sayılı Bankacılık Kanunun' da ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Bankaların faaliyet konularına ilişkin düzenlemeler 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun dördüncü maddesinde yer almaktadır. Faaliyet konuları ekler kısmında detaylandırılmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005, md. 4).

Finansal sistem, bir ekonomide fon talep edenlere karşılık fon arz edenlerin fon akımlarını düzenleyerek, finansal araçları, düzenleyici hukuksal ve idari kurallar kapsamında bir araya gelmesiyle meydana gelen bir yapıyı ifade etmektedir (Yıldırım,

2020, s. 23). Finansal sistemin işlevlerine aracılık eden bankalar ülke ekonomilerinde fon arz eden ve fon taleplerini karıştılayarak piyasaya katkı sağlamaktadır.

Her ülkenin gerek iktisadi sistemlerinin gerekse sektörel yapılanmalarının birbirinden farklı olması sebebiyle, ülkeler bazında farklı faaliyet hacmine ve organizasyon yapısına sahip olan bankalar, aynı zamanda ulusal ya da uluslararası ekonomilerde bir takım ortak özelliklere ve işlevlere sahip olmaktadır. Söz konusu işlev ve özellikler, aşağıda ele alınmıştır (Vurucu, 2017, s. 74).

- **Mali Aracılık:** Bankalar, bir ekonomide fon fazlası ve fon açığı olan kesimleri finansal işlemler yoluyla bir araya getirir. Bu durum fonların tasarrufçulardan yatırımcılara aktarılması yoluyla gerçekleşir (İbicioğlu, 2006, s. 5). Böylelikle bankalar, fon arz edenler ve fon talep edenler arasında köprü vazifesini yerine getirmektedir.
- **Kaynaklara Akışkanlık (Likidite) Sağlamak:** Bankalar farklı zaman ve farklı tutarlarda kaynak toplayıp; bu kaynakları ihtiyaç sahiplerine yine farklı zaman ve tutarda dağıtarak kredi olarak verebilmektedir. Bu şekilde fon talep eden yatırımcılar bankaların bu işlevi sayesinde bankalardan arzu ettikleri düzeyde fon temin ederek yatırımlarını gerçekleştirebilmektedirler (Ayanoglu, 2013, s. 4). Yatırım kararlarının alınmasına destek sağlayan bankacılık sektörü, paranın transfer sürecine katkı sağlayarak kaynaklara katkı sağlar.
- **Kısa Süreli Fonları Uzun Vadeli ve Büyük Ölçekli Fonlar Haline Dönüştürmek:** Bankalar, tasarruf sahipleriyle fon ihtiyacı olanları buluşturup kredi veren kuruluşlardır. Bununla beraber bankalar bir çok insanın ufak tasarruflarını bir sepette toplayarak, sayıları milyonlarla değerlendirilen girişimcilere aktarmaktadır. Bu arada bankalar tasarruf sahiplerinden elde ettikleri fonları kısa, orta, uzun vadeli olarak ekonomiye katılmasına aracılık eder (Parasız, 2014, s. 96-97). Özellikle büyük yatırım kararlarını uygulamaya koyacak olan girişimciler açısından uzun vadeli krediler büyük önem arz etmektedir. Bankalar sahip olduğu bu işlev sayesinde girişimcilerin uzun vadeli kredi bulabilme zorluklarını ortadan

kaldırmaktadır. Yapılan yatırımlar ekonomik hayatın gelişimine katkı sağlarken; girişimcilerin uzun vadede ödeyecekleri kredilerle de yatırım kararları çok daha rahat bir şekilde verilebilmektedir.

- **Ulusal Para Politikasının Etkinliğini Artırmak:** Bir ekonomide yer alan bankacılık sisteminin gelişmesindeki temel sebep etkin bir para politikasıyla sağlanır. Merkez bankaları tarafından kullanılan para politikası araçları kapsamında; açık piyasa işlemleri, faiz hadleri, karşılık oranları, reeskont politikası gibi uygulamalardan bahsedilmektedir. Bu araçlar yalnızca gelişmiş bir bankacılık sistemi sayesinde ekonomiler üzerinde etki gösterirler (Vurucu-Arı, 2017, s. 76).
- **Kaydi Para Yaratmak:** “Kaydi Para” ya da “Banka Parası”, “Maddi varlığı bulunmayan, sadece bankaların hesaplar arasında karşılıklı alacak ya da borç kaydı düşmesiyle yarattığı bir ödeme aracı” şeklinde tanımlanabilmektedir. Dijital bankacılığın gelişmesiyle ekonomide para akışının daha az dolaşım halinde olduğu, ödemelerin yaygın biçimde bankalarda hesaptan hesaba aktarma yoluyla gerçekleştirildiği günümüzde, vadesiz mevduat hesapları üzerine keşide edilen çekler, elektronik havale sistemleri ve kredi kartları en yaygın kullanım alanına sahip kaydi para örnekleridir (Vurucu-Arı, 2017, s. 76). Bankalar, gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucunda yarattıkları kaydi parayla tedavüldeki para stoğuna etki ederek; fiyat mekanizması üstünde kontrol sahibi olurlar. Banka haricinde diğer işletmelerin ise kaydi para yaratmak gibi bir misyonu yoktur (Babuşçu, 1997, s. 58).
- **Hizmet İşlevi:** Günümüzde artan teknolojiyle birlikte bankaların sunmuş olduğu hizmet işlevinin de önemi artmıştır. Özellikle bireysel bankacılığın gelişmesiyle birlikte, müşteri ihtiyaçlarının belirlenmesi, sorunlarının çözümü ve müşterilerine hızlı bir şekilde ulaşılması önemli bir hal almıştır (Okumuş vd., 2010, s. 90).

1.3. Bankacılık Kanununda Tanımlanan Bankalar

Bankalar, faaliyetleri temelinde Mevduat, Katılım, Yatırım ve Kalkınma bankaları şeklinde ayrılmaktadırlar. Bu ayrım detaylı olarak 5411 sayılı Bankacılık

Kanunu'nun üçüncü maddesinde incelenmiş olup açıklamalar ekler kısmında yer almaktadır. (Bankacılık Kanunu, 2005, md. 3):

Bankacılık Kanunu kapsamında bankaların faaliyet alanlarına ve amaçlarına bağlı olarak sınıflandırma yapılmaktadır. Diğer bir sınıflandırma kapsamında ise, yine bankalara ilişkin faaliyet alanı ve amaçları esas alınarak, genel olarak banka türleri yer almaktadır.

1.3.1. Merkez Bankası

Merkez Bankası, anonim şirket olarak 11 Haziran 1930 tarihinde kurulmuş; 1931 tarihinde de faaliyete başlamıştır. Dünyada, ülkelere göre merkez bankalarının görevlerinde farklılıklar oluşabilse de, genel olarak merkez bankalarının icra etmesi gereken sabit görevleri bulunmaktadır. Bu sabit görevlerin en başında fiyat istikrarının sağlanması bulunmaktadır; bu bağlamda merkez bankası, para ve kur politikalarının düzenlenmesi, finansal istikrarın sağlanması ve para basımının gerçekleştirilmesi gibi önemli işlevleri ifa etmektedir. Ancak Merkez Bankası'nın bütün görevlerine temel olan ana unsur, fiyat istikrarının sağlanarak bu istikrarı sürekli hale getirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için Merkez Bankası'nın bazı hedefler belirleyerek, politika araçlarını kullanması gerekmektedir. Merkez Bankası'nın kullanmış olduğu söz konusu araçlar arasında açık piyasa işlemleri, reeskont oranları, zorunlu karşılıklar vb. politika araçları yer almaktadır.

Dünyadaki ilk merkez bankası İsveç'teki Riksbanktır. Bu banka, hükümete borç vermek ve ticari takas işlemlerini yürütmek amacıyla 1668'de bir anonim şirket şeklinde kurulmuştur (Eğilmez, 2018, s. 101)

1.3.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma Bankaları, gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri tarafından yatırım açığının giderilmesi ve aynı zamanda teknik yardım sağlamak amacıyla temel yatırım kanallarını desteklemektir. Ayrıca hükümetin ekonomik kalkınmayı sağlamak için

sermaye yetersizliğini, kıt kaynakları finansa etmek ve finansman açığının kapatılması amacıyla kurulmuş olan bankalardır.

Ülkemizde faaliyetine devam eden kalkınma bankaları aşağıda belirtilmiştir:

- İller Bankası,
- Türkiye Kalkınma Bankası,
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası,
- Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank).

Yatırım bankaları ise, gelişmiş sermaye piyasasına sahip olan ülkelerdeki atıl fonları bulunan kurumsal yatırımcılar için, fonlarını menkul değer alım-satımı aracılığıyla değerlendirmeleri işlemlerini yürüten, aracılık ve danışmanlık rolünü üstlenen, işletmelere doğrudan kredi sunmamakla birlikte onların orta ve uzun vadedeki fon ihtiyaçlarına cevap veren finansal kurumları ifade etmektedir (Şekeroğlu, 2019, s. 566).

Ülkemizde BDDK'nın bankalar listesindeki "Kamu Yatırım Bankası" grubunda bulunan tek banka, TAKASBANK' dır. Ocak 1992'de Borsada gerçekleşen işlemlerde menkul kıymetlere ilişkin takas ve saklama yetkisi, Borsa İstanbul ve üyelerinin ortaklığı ile kurulan TAKASBANK' ye verilmiş ve banka bu tarihte faaliyete geçmiştir. 1996 yılının Ocak ayı itibariyle de bu banka, TAKASBANK adıyla bir sektör bankasına dönüşmüştür (Vurucu, 2017, s. 47)

1.3.3.Katılım Bankaları

"Özel Finans Kurumları" adı ile 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı kararname kapsamında kurulan katılım bankaları ile Türkiye'de faizsiz bankacılık sisteminin ilk adımı atılmıştır. Temel ilkesi "kar-zarar ortaklığı" biçiminde kurulan ve sağlanan finansmanların fatura bedeli karşısında satıcı hesabına ödemesi ile katılım bankalarının bankacılık piyasasında önemli bir orana sahip olması ve dini hassasiyeti olan tasarruf

sahiplerinin desteği ile ve katılım bankacılığının önemi günümüzde giderek artmaya devam etmektedir.

Katılım bankalarının ortaya çıkmasının sebeplerinden birisi İslam dininde faizin yasaklanmış olmasıdır. Bundan dolayı faiz hassasiyeti olan tasarruf sahiplerinin konvansiyonel bankaların kullandığı faizli gelirden uzak durarak atıl duran tasarruflarını reel ekonomiye kazandırılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Böylece katılım bankaları İslami ticari akitleri kullanarak kurulması öngörülmüştür.

Katılım Bankacılığın özellikleri, temel ilkeleri, fon toplama yöntemleri ve kâr-zarar paylaşım akitleri ikinci bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.3.4.Mevduat Bankaları

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun üçüncü maddesinde Mevduat Bankaları detaylı olarak tarif edilmiş olup madde ekler kısmına eklenmiştir. (Bankacılık Kanunu, 2005, md. 3). Mevduat bankaları toplamış oldukları mevduatı sanayi ve ticaret kesiminin finansmanını karşılamak için kullanırlar. Mevduat bankaları kaydi para² yaratmayla ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'de, bankaların sermaye kaynakları ve faaliyetleri bakımından ele alınması sonucunda TBB tarafından aşağıdaki sınıflandırma yapılmıştır.

² Bankalara ilişkin kaydi para mekanizması şu şekilde işlemektedir: Örneğin bir bankaya yüz bin TL mevduat yatırılmıştır. Banka, bu paraya dayanarak kendine gelen fon taleplerini karşılamaktadır. İlk kişiye yüz bin TL kredi açarak, onun cari hesabına kaydetmekte ve müşteri aylık olarak ödeme yapmaktadır. Paranın bankadan çekilmediği nedeniyle, onu, yine aynı şekilde ikinci müşteriye kredi olarak tahsis etmektedir. Onun için de bir cari hesap açmakta ve müşteri her ay ödeme yapmaktadır. Bu şekilde bu işlemi üçüncü, dördüncü, beşinci ilh. Müşterileri ile yaparak süreç devam etmektedir. Bu sayede, kendisine yatırılan bir milyon lirayı yüzlerce müşterisine borç vermekte ve bu borcun kullanıldığı çekler aracılığıyla piyasaya bolca kaydi para sürmüş olmaktadır. Bunun bir sınırından bahsetmek de mümkün değildir. Yüz bin TL mevduata dayanarak yaklaşık olarak toplamda bir milyon, hatta daha fazla kaydi para çıkarılması mümkündür. Bu sistemin işleyebilmesi, bankadan nakit talep edilmemesine bağlı olmaktadır. Çünkü, şayet nakit talep edilirse, banka tarafından bu tutarın ödenmesini sağlayacak mevduat sahip olunamayacaktır.

Tablo 1 Türkiye’de TBB’ne Göre Bankaların Sınıflandırılması

Mevduat Bankaları			
Milli Sermayeli Mevduat Bankaları		Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar
- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. - Türkiye Halk Bankası A.Ş. - Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	- Akbank T.A.Ş. - Anadolu bank A.Ş. - Fibabank A.Ş. - Şekerbank A.Ş - Turkish Bank A.Ş. - TEB A.Ş - Türkiye İş Bankası A.Ş. - Yapı ve Kredi Bankası A.Ş	- Arap Türk Bankası A.Ş. - Alternatif bank A.Ş. - Citibank A.Ş. - Deniz Bank A.Ş. - ING Bank A.Ş. - Finans Bank A.Ş.	- Bank Mellat - Habib Bank Limited - JPMorgan Chase Bank N.A. - WestBAG

Kaynak: (Türkiye Bankaları Birliği, 2021, s. 51)

((https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7766/Bankalarimiz_2020.pdf

(Erişim Tarihi 20/05/2021))

Türkiye Türkiye Bankalar Birliği’ne göre bankalar milli sermayeli mevduat ve yabancı sermayeli mevduat bankaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Milli sermayeli mevduat bankaları kendir arasında Kamu sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Yabancı sermayeli mevduat bankaları Türkiye’de kurulmuş ve Türkiye’de şube açan yabancı sermayeli bankalar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Tablo 2 Türkiye’de TBB’ne Göre Bankaların Sınıflandırılması

Kalkınma ve Yatırım Bankaları		
Milli Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları		Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	- Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası - Credit Agricole Yatırım Bankası Türk A.Ş. - Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş. - Taib Yatırım Bank A.Ş.
- İller Bankası A.Ş. - Türk Eximbank - Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	- Aktif Yatırım Bankası A.Ş. - Diler Yatırım Bankası A.Ş. - GSD Yatırım Bankası A.Ş. - İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş. - Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	

Kaynak: (Türkiye Bankaları Birliği, 2021, s. 55)

((https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7766/Bankalarimiz_2020.pdf
(Erişim Tarihi 20/05/2021))

Türkiye Türkiye Bankalar Birliği’ne göre bankalar ayrıca Kalkınma ve Yatırım Bankaları olarakta sınıflandırılabilir. Aynı mevduat bankaları gibi Milli Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları olarak ikiye ayrılmaktadırlar.

1.4. Katılım Bankacılığı Hakkında Genel Bilgi

Faizsiz Bankacılık ve İslami Bankacılık şeklinde de adlandırılan, İslami kuralları dikkate alarak faaliyet gösteren Katılım Bankacılığı, ellerindeki birikimleri finans sektöründe faizsiz olarak değerlendirmeyi hedefleyen ve özellikle dini hassasiyeti

bulunan Müslüman yatırımcıların tercih ettiği Suudi Arabistan, Endonezya, Katar, Bahreyn, Malezya, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Dubai gibi ülkelerin liderlik yaptığı bir bankacılık modelini ifade etmektedir. Aynı zamanda bu bankacılık modeli, tüm bankacılık işlemlerinin faiz söz konusu olmadan ve riskli spekülatif yapıdan bağımsız biçimde cari ve katılma hesapları yoluyla kredi kullandıran, fon toplayan ve kar ve zararın öz sermaye doğrultusunda adil biçimde dağıtıldığı bir bankacılık sistemi olmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde katılım bankacılığı hakkında genel bilgilere yer verilecektir.

1.4.1. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri

Katılım Bankacılığı modeliyle ortaya çıkmasında etkili olan faktörler incelendiğinde karşımıza bir çok sebep çıkmaktadır. Bu sebeplerden ilki, dini sebeplerdir ki, İslami bankacılık modelinin oluşum sürecindeki en büyük etkenin dini sebepler olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, islam kaynaklarının temelini oluşturan Kur'an ve Peygamberin sünnetine göre faizin kesin olarak yasaklandığı bilinmektedir. Bu durum islam dinine inanan bireylerin faizle işlem yürüten kuruluşlardan uzak durmasına yol açmıştır. Bu bağlamda ifade edilen diğer sebepler ise sosyal ve ekonomik faktörlere işaret etmektedir (Kaya vd., 2017, s. 178).

1.4.1.1. Dini Sebepler

Her ne kadar katılım bankalarının kurulmasının bir çok sebebi olsada en büyük sebebi faizdir. İslam, din çeşitliliği fark etmeksizin her türden faiz çeşidini mutlak biçimde yasaklamaktadır. İslam dini bu konuya önem verdiği için faizsiz bankacılık sistemi, İslami bankacılık modeli şeklinde adlandırılmaktadır (Ustaoglu, 2014, s. 13). Dini sebeplerde yer alan faiz yasağı İslam fıkıhında 'Riba' olarak adlandırılmaktadır. Riba lügatte artmak çoğalmak yükselmek, fazlalaşmak anlamına gelmektedir (Çeker, 2016, s. 109)³. Riba yapılan akidlerde, anlaşma sırasında veya önceden şart koyulan karşılıksız fazlalık veya ribevî malların aynı kategori dahil benzer yahut ayrı cins

³ El-ezheri, Tezhibu'l-luğa, Riba Maddesi.

malların birbirleri ile ticaretinde veresiye olarak satılmasıdır (Çeker, 2016, s. 109). Riba Kuran-ı Kerim’de Faize ilişkin indirilen dört ayette adım adım faiz yasaklandığı bildirilmektedir. Bunlar;

*“İnsanların mallarında artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz; ama Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.”*⁴

*“Yahudiler yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklamış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık”*⁵

*“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”*⁶

*“Faiz yiyenler ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi kalkarlar. Bu, onların: “Alış veriş de faiz gibidir.” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alış verişi helal, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah’a kalmıştır (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliktir. Orada ebedi kalacaklarıdır.”*⁷

*“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Böyle Yapmazsanız(faiz almaya devam ederseniz) Allah ve Resulünden harb açıldığını kesinlikle biliniz”*⁸

⁴ Kuran-ı Kerim, Rûm Suresi, Ayet 39. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/R%C3%BBm-suresi/3446/37-40-ayet-tefsiri> (21/05/2021)

⁵ Kuran-ı Kerim, Nisa Suresi, Ayet 160-161. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/648/155-161-ayet-tefsiri> (21/05/2021)

⁶ Kuran-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, Ayet 130. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%821-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/423/130-132-ayet-tefsiri> (21/05/2021)

⁷ Kuran-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 275. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/282/275-ayet-tefsiri> (21/05/2021)

⁸ Kuran-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 278-279 <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/285/278-279-ayet-tefsiri> (21/05/2021)

Tüm bu Kuran-ı Kerim’de yer alan ayetlerle faizin yasaklanması, İslam ülkelerindeki Müslüman toplumların konvansiyonel bankalardan uzak durmasına neden olmuş ve buna bağlı olarak söz konusu grupların sahip oldukları tasarruflar atıl halde kalmıştır. Bu nedenle, islam ülkelerinin sermaye tasarruflarının hızlandırılması ve birikimlerin finansal pazarlara çekilmesi amacıyla insanların dini inançlarına uygun bir bankacılık sisteminin geliştirilmesi arzu edilmiş ya da mevcut bankaların faizsiz çalışma prensibi temelinde yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir (Ustaoğlu, 2014, s. 15).

1.4.1.2. Sosyal Nedenler

Toplumu oluşturan kişilerin yaşam standartları, imkânları, toplum yapıları birbirleri ile farklılık gösterdiği için ekonomik sınıflar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkla toplumsal barış ve refahın sağlanabilmesi için iyi ilişkilerin oluşturulması ve bu ilişkilerin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır. Bu pozitif duruma ulaşabilmek için gelir eşitliğini sağlamak gerekmektedir. Sermaye sahibi aktörler, neredeyse bütün toplumlarda güçlerini alt sınıfların ve zayıfların aleyhinde kullanır bir görüntüye sahiptir. Bunun durumun sonucu ise, emek arzı cephesindeki alt sınıfların kin ve nefretlerinin ortaya çıkması söz konusu olmakta, dolayısıyla da sosyal barışın bozulmasına sebep olmaktadır. Öyle ki, anılan kin ve nefretler sadece kişiler arasındaki ilişkilerde gerçekleşmemiş, devletler arası ilişkilerde de kendini çeşitli şekillerde hissettirmiştir (Akcan, 1997, s. 31). Bahsi geçen sistemde katılım ortaklığının esas alınması sebebiyle, üretim zincirinde herkesin bir parmağı olması ile beraber diğerlerinin yemesi gibi bir durum olmamaktadır. Sermayeye gereksinim duyan aktörler bağlamında; sanatkarlar, işletmeler ve bireyler için ihtiyaç duyulan finansın nasıl sağlanacağı, bunun için gereken kurumların nasıl kurulabileceği sorularının cevaplanması, finans kurumlarının doğuşuna zemin hazırlamıştır (Baykara, 2012, s.19).

1.4.1.3 Ekonomik Nedenler

İslam Ekonomisini doğuran en büyük sebeplerin başında 1970 yılında meydana gelen OPEC’ in petrol fiyatlarını artırması sonu elde edilen muazzam döviz gelirleridir.

Hızla artan petrol dolarlarını konvansiyonel bankalarının faiz sistemi dahilinde değerlendirmeyi tercih edenler olduğu gibi, yalnızca kâr ve zarar sistemi içinde değerlendirmek isteyenler de bulunmaktadır. Bundan dolayı faizsin katılım bankalarına olan ihtiyacın fazlalaşmasına neden olmuştur.

Yaşan bu süreç katılım bankacılığının gelişim sürecini olumlu yönde etkileyerek 1974 yılında İslam Kalkınma Bankasının kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Ekonomik adalet, yalnızca toplumdaki bütün birimlerin ekonomik gereksinimleri karşılanabilirse mümkün olmaktadır. Bu durum, ekonomik rekabet sürecinde bulunamayacak kişilerin ve rekabete girmek için yardıma muhtaç olanların bile ekonomik sistemde varlığını devam ettirebilme olanağına sahip olması anlamına gelmektedir (Çürük, 2013, s. 30). Gerçekten günümüzde, İslam ülkelerinin sermayeleri rekabetten eksik kalmıştır ve kaynak transferlerini katılım bankacılığı gelişmesiyle kadar kullanamamıştır. Sanayi ve teknolojideki ilerlemelerle edinilen sermayeler atıl kalması yerine kâr-zarar ortaklığını baz alan katılım bankacılığı sayesinde ekonomiye aktarılmıştır. Sonuç olarak, zihinsel ve entelektüel temeli 20.yy' 2. çeyreği sonlarına doğru başlayan İslami Finans, sistemi aynı yüzyılın ikinci yarısında pratiğe aktarılmıştır; bu sistem, günümüz koşullarında da yükselişe geçen bir finans sektörü olma özelliğini taşımaktadır (Emeç, 2014, s. 3).

1.4.2. Dünyada Katılım Bankacılığı ve Tarihsel Gelişimi

Faizsiz finans sisteminin en büyük işlevi, faiz hassasiyetine sahip olan, yani faizli mevduat bankalarından uzak duran insanların atıl olarak duran sermayelerinin piyasaya katılması olmaktadır. Faizsiz bankacılığın tarihsel süreci irdelendiğinde; ilk örnekleri M.Ö. 2120-2081 arasındaki yıllarda hüküm sürmüş Hamburabi'ye dek uzandığı görülmektedir. Hamburabi kanunların bazı bölümlerinde, borçlanma aşamalarının nasıl düzenleneceğiyle ilgili kurallar bulunmaktadır. Fakat yaygın görüşlere sahip olan katılım bankacılığı tarihçilere göre 1942'li yıllarda Mısır' da bulunan kırsal kesim üreticilerinin 'Köy Sandığı' olarak adlandırılan para vakıflarına benzer kuruluştur. Mevcut bankacılık düzenindeki temel varsayımlar olarak; borç ve alacak ilişkisinin ve sabit getiri modelinin

tersine sermayenin paylaşılarak sabit faizin bulunmadığı bir ekonomik model fikrinin temelleri, Amerikalı ekonomist Lloyd A. Metzler tarafından 1951 yılında ortaya konulmuştur (Yıldırım, 2020, s. 520). İlk İslami banka 1963 yılında Mısır'da kurulmuştur.

İslami Devletler tarafından Dışişleri Bakanları nezdinde 1970 yılında Cidde şehrinde bir toplantı ayarlanmıştır. Bu toplantıda uluslararası bir finans kurumu olarak İslam Kalkınma Bankasının kuruluş çalışmaları “Niyet Beyannamesi” olarak adlandırılmıştır (Ulusoy, 2007, s. 98). Yapılan toplantı da öncelikle İslami usuller doğrultusunda İslam ülkeleri arasındaki karşılıklı yardımlaşma sürecinin başlatılması veya mevcut durumun daha iyi hale getirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca belirlenen en önemli prensiplerden birisi, karşılıklı yardımlaşma çatısı altında ekonomik işbirliği kurmaktır. Daha 1975 yılında toplantı sonrasında tam anlamıyla ve tam donanımlı Dubai İslam Bankası kurulmuştur. Dubai İslam Bankası açıldığı zaman ki vizyon ve misyonundan vazgeçmeyerek kamusal projelerde katkı yapmaya devam etmektedir⁹.

Katılım bankalarının gelişimi ile beraber birikim ve sermaye sahibi insanların taleplerinin artmasıyla yıllarda hızla genişleyerek büyüme devam etmiştir. İslami Finans veya Şeriat Uyumlu Bankacılık olarak bilinen bankacılığın gelişiminde öncü olarak Kuveyt Finans Kurumu kabul edilmektedir. Kuveyt Finans Kurumu, 1977’de Kuveyt’te kurulmuş ilk İslami bankadır ve bugün dünyanın önde gelen İslami finans kuruluşlarından biridir¹⁰. Ayrıca, 1981 yılında Dar Al-Maal Al- İslami Faisal Group zengin müslüman iş adamlarınca kurulmuştur. Bu grubun üç ana işlevi vardır; İslami Bankacılık , İslami Yatırım ve İslami Sigortacılık¹¹. Bu grubun kurulmasının ardından 1986 yılında Dallah Baraka Grub kurulmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde ise Katılım Bankacılığı zincirlerini kırarak Avrupa ve Amerika’ya kadar genişleyerek müslüman olmayanlar tarafından da kullanılarak küresel ekonominin bir parçası olmuştur.

⁹ Bkz. <https://www.dib.ae/about-us/our-history>

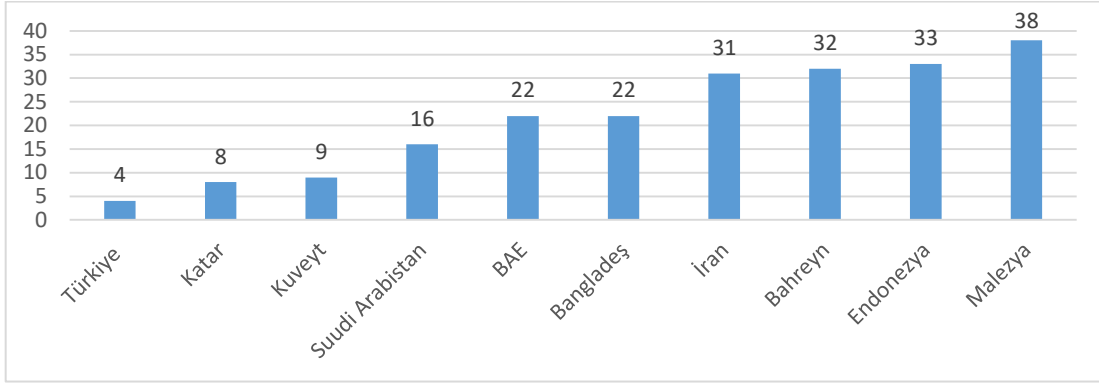
¹⁰ Bkz. <https://www.kfh.com/en/home/Personal/aboutus.html>

¹¹ Bkz. <http://dmitrust.net/>

İslami bankacılığın varlığını kabul eden dini İslam olan veya olmayan ülkelerde, modelin kapsamı, faaliyet tipi ve büyüklüğü ülkelere göre farklılık göstermiştir. Örnek olarak; bir yandan İran ve Sudan’da söz konusu olduğu gibi yalnızca Katılım bankacılığının faaliyette bulunduğu ülkeler bulunurken, diğer yandan ise geleneksel bankacılık ve katılım bankacılığı modelinin aynı anda faaliyet gösterdiği karma sisteme sahip Türkiye, Pakistan, Malezya gibi ülkeler bulunmaktadır. İslami bankacılık modeline duyulan güvendedeki ve popülerlikteki artış sonucunda; Citibank, HSBC, Bank of America gibi büyük finans kuruluşları, faizsiz bankacılık modeline yönelmeye başlamışlardır. Günümüzde ise müslüman nüfusun yer aldığı hemen tüm ülkelerde faizsiz bankacılık sistemi veya uygulamaları bulunmaktadır. Bu bağlamda her geçen gün ABD, İngiltere ve İsviçre gibi ülkelerde de faizsiz bankacılık uygulamalarına olan talepte artış yaşanmaktadır.

Dünyadaki faizsiz bankacılığın aktifleri, 2021 yılı sonunda 2 trilyon Amerikan doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Faizsiz bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü incelendiğinde İran’ın ilk sırada bulunduğu, Suudi Arabistan’ın ikinci ve Malezya’nın ise üçüncü sırada bulunduğu görülmektedir. Bu sıralamada Türkiye 8. sırada bulunurken, Türkiye’nin sahip olduğu nüfus ve ekonomik göstergeleri büyük bir potansiyeli barındırmaktadır. Listenin başında yer alan ülke olan İran incelendiğinde, ülke bir yıl önceki ile karşılaştırıldığında sektörel olarak küçüldüğü fark edilmektedir; buna karşın, İran’ın haricinde listenin üst sıralarında bulunan neredeyse bütün ülkelerin, bir önceki yıl ile kıyaslandığında önemli ölçüde büyüme kaydettiği anlaşılmaktadır. Faizsiz bankacılık aktifleri, ülkeler bazındaki dağılımları ile ele alındığında İran’ın %29,1 pazar payı ile 1. sırada, onu takip eden Suudi Arabistan’ın ise %24,1’lik pay ile 2. Sırada ve Malezya’nın ise %15,5’lik pay ile 3. sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 1. Dünya’da Faizsiz Banka Sayısı

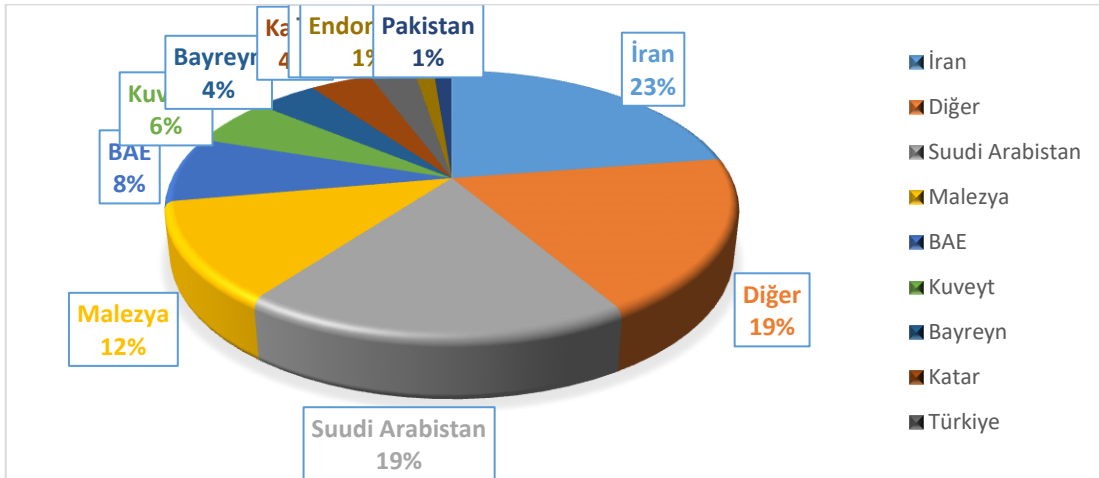

Kaynak: Türkiye Katılım Bankacılığı Stratejik Belgesi 2015-2025

(<https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Strateji-Belgesi.pdf>)

Dünya’da faizsiz banka sayısı ülkeler arası değişiklik gösterirken listenin başını Malezya çekmektedir. Türkiye Katılım Bankalar Birliğinin yayınlamış olduğu stratejik dökümana göre Türkiye’de 4 adet faizsiz bankacılık gözükmekte olup güncel 6 adet katılım bankası bulunmaktadır.

Grafik 2. Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük Hacminde Ülkelerin Payları

Kaynak: Türkiye Katılım Bankacılığı Stratejik Belgesi 2015-2025

(<https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Strateji-Belgesi.pdf>)

Dünya genelinde faizsiz bankacılığın aktif büyüklüğü 2 trilyon dolar olmakla beraber %23 oranla İran ilk sırada gelmektedir. Türkiye'nin aktif büyüklüğü % 6'lık dilimle 8. sırada yer almaktadır.

1.4.2.1. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Tarihsel Gelişimi

Katılım bankacılığının Türkiye’deki gelişimi, dünyadaki gelişmelerle paraleldir. İslam İktisadı üzerine teorik ve felsefi çalışmalar yapan Qureyşî, Ebu’l-A’la Mevdûdî, Muhammed Hamidullah, M.Necâtullah Sıddîkî, Seyyid Kutub, Târıkullah Khan, Muhammad Akram Khan, Muhammed Bakır Es-Sadr, Ahmet en-Neccar gibi isimler, katılım bankacılığına temel oluşturma sürecinde önemli katkılar sunmuşlardır. Ahmet en-Neccar, yalnızca teorik çalışmalar ile sınırlı kalmamış, ilk İslami banka denemesi olan Mit-Gahmr’ın da kurucusu olmuştur. Almanya’nın kalkınma sürecindeki işlevinden etkilenen en-Naccar, söz konusu bankacılık modelini İslam’ın ekonomik ve kültürel değerleri ile birleştirerek Mısır’da uygulamayı hedeflemiştir (Çürük, 2013, s. 122). Bankanın kuruluş aşamasında Almanya’dan destek alınmıştır. Fakat ilerleyen aşamalarda Almanlar desteğini çekmiştir. Dört yıl faaliyetini sürdürmüş olan banka, 1967’de kapanmıştır. Fakat bu ilk denemenin, diğer faizsiz bankaların kurulması sürecine liderlik ettiği söylenebilir. Bu çalışmalar ülkemizdeki İslami finans gelişmelerine yol göstermiştir.

Türkiye’de faizsiz bankacılık modelinin temelleri 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı kararnameyle atılmıştır. Dünya bu tip bankalar “İslami Banka” şeklinde adlandırılırken, ülkemizde bu bankalar Özel Finans Kurumu (ÖFK) şeklinde adlandırılmıştır. Kararnamenin ilk maddesinde ÖFK’ların kuruluş, organ, faaliyet ve tasfiyesine ilişkin esasların belirlenmesi yetkisi TCMB’nin görüşü alınarak Başbakanlığa verilmiştir (Erdem vd., 1983, md.1). 1984 yılında Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM) 25.12.1984 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan bir tebliğde, özel finans kuruluşlarının faaliyete başlayabilmesi adına, gerekli beyanname içeriğinin belirlenmesi, cari hesaplarla ilgili düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, kâr ve zarara katılım hesaplarında toplanmış olan fonların tabi tutulacağı esasların belirlenmesi

gibi hususlarda Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) yetkilendirilmiştir. 25.02.1985 tarihinde 18323 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan tebliğ kapsamında da ÖFK'ların hukuki statüleri tamamlanmıştır (Özsoy, 2012, s. 83).

1983 yılında ÖFK'lara ilişkin düzenlemelerin yürürlüğe girmesi ile beraber; 1984 yılında Faisal Finans Kurumu A.Ş. ve Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. ve 1991'de ise ilk yerli sermayeye sahip faizsiz özel finans kurumu olma niteliğini taşıyan Anadolu Finans Kurumu kurulmuştur. 1995 ve 1996 İhlas Finans Kurumu ve Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Şubat 2001'de ortaya çıkan iktisadi krizler sonucunda İhlas Finans Kurumunun sahip olduğu işlem yapma yetkisi iptal edilmiş ve tasfiye edilmiştir (Oğuz, 2016, s. 229).

18.06.1999 tarihli 4389 sayılı Bankalar Kanunu'yla beraber ÖFK'lar Bankalar Kanunu kapsamında yer almış ve ilgili tebliğlerin yürürlükten kaldırılmasına karar verilmiştir. 4389 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 17.12.1999 tarih ve 4491 sayılı Kanun'un 3. Maddesinin (a) ve (b) fıkraları kapsamında, ÖFK'ların 7. ve 9. madde hükümlerine uyum ve tasfiye süreçlerine değinilmiş, yeni düzenlemenin yapılmasına dek, (Bankalar Kanunu'na uygun olmak koşuluyla) yürürlükten kalkan hükümler uygulanmaya devam edilmiştir. 20.06.2001 tarihinde 4684 sayılı Kanun kapsamında hayata geçirilen değişiklikle de Özel Finans Kurumları Birliği (ÖFKB)'nin kurulması ve ortak bir sigorta modelinin oluşturulmasına karar verilmiştir. 19.10.2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında ÖFK'ların isimleri "Katılım Bankaları" şeklinde değiştirilmiş ve ÖFKB'lerin isminin de "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" şeklinde değiştirilmesi uygun görülmüştür. Yeni Kanun kapsamında ise ÖFK'ların oluşturduğu Güvence Fonu da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu olarak değiştirilmiştir (Günel, 2007, s. 157).

Katılım Bankacılığının diğer konvansiyonel bankalarda olduğu gibi yurtiçi müşterilerin ulaşabileceği global arenaya açılması gerekmektedir. Katılım bankacılığı dünyada İslami Bankacılık olarak biliniyordu fakat Türkiye'de 'Özel Finans Kurumu'

olarak bilinen aracı kurummuş gibi gözüküyordu (Çürük, 2013, s. 126). 2005 yılında bu durum değişmiştir; bu bağlamda, 01.11.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan Bankacılık Kanunu kapsamında, Türk bankacılık sistemi, mevduat, katılım ve kalkınma ve yatırım bankası olarak üç tip banka ile karakterize edilmiştir. Bu kanun ile “Katılım Bankası” tabiriyle anılan kurumların yapmış oldukları faaliyetin esasen bir tür bankacılık olduğu daha net ve açık biçimde ortaya konmuştur. Şu anda Türkiye’ de altı adet katılım bankası bulunmaktadır. Bunlar: (Bknz. Şekil1).

Şekil 1. Türk Finansal Sisteminde Yer Alan Katılım Bankaları

- Katılım Bankacılığına ait bazı göstergeler:

Tablo 3: Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı

Katılım Bankaları Şube Ve Personel Sayısı Gelişimi (2011-2020)				
Yıllar	Şube Sayısı	Büyüme (%)	Personel Sayısı	Büyüme (%)
2011	685	13	13.851	9
2012	828	21	15.356	11
2013	966	17	16.763	9
2014	990	2	16.270	3,1
2015	1080	9	16.554	1,7
2016	959	11,2	14.467	12,6
2017	1032	8	15.029	3,9
2018	1122	8,7	15.654	4,2
2019	1179	5,1	16.040	2,5
2020	1255	6,4	16.849	5,0

Kaynak: https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf

(22/05/2021)

Katılım bankalarının yıllara bazlı istikrarlı büyümesiyle orantılı olarak şube ve personel sayısı artış görülmektedir.

Tablo 4: Katılım Bankaları Mevduat Göstergeleri

	2019	2020	Değişim (%)
Toplanan Fonlar	215.983	322.017	49.1
Toplanan Fonlar TL	91.145	102.620	12.6
Toplanan Fonlar YP	106.533	149.513	40.3
Kıymetli Madenler YP	18.305	69.884	281.8
Kullandırılan Fonlar	149.475	240.133	60.7
Toplam Aktifler	284.450	437.092	53.7
Özkaynaklar	21.762	27.603	26.8
Net Kâr	2.438	3.716	52.4

Kaynak: https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf

(22/05/2021)

Katılım bankaları gelişen ekonomi sayesinde pazardaki payını hızla artırmış olup ilgili tabloda verilen bilgiler neticesinde 2019 yılındaki toplanan fonlar 2020 yılına göre % 49,1 lik değişim göstermektedir. Ayrıca kullandırılan fonlar incelendiğinde %60,7'lik bir büyüme gerçekleşmiştir.

Tablo 5: Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi ve Sektörel Payı

	Toplam Aktifler	Değişim (%)	Sektörel Pay
2016	132.874	10,5	4,9
2017	160.136	20,5	4,9
2018	206.806	29,1	5,3
2019	284.459	37,5	6,3
2020	437.119	53,7	7,2

Kaynak: https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_FR20_TR_KOD2.pdf

(22/05/2021)

Katılım bankaları insanların faizsizlik hassasiyeti, ekonomik gelişmeler ve yeni islami bankacılık ürünleriyle beraber sektördeki payı hızla artmış olup 2020 yılında %7,2'dir.

1.4.3. Katılım Bankacılığının Temel Prensipleri

- Faizsizlik Prensipleri: Katılım bankacılığı kâr-zarar ortaklığıyla kurulmuş olan kurumlardır. Aylık ve yıllık olarak başarılı performansın sonucunda kâr elde ederken, başarısız bir sonuçta zarar etmektedir. Faiz alacaklı tarafından önce koşulsuz karşılıksız fazlalık olarak adlandırılmaktadır yani zarar olsa dahi belli bir tutar kâr getirisini yansıtır. Bu da gelir eşitsizliği ve toplum huzursuzluğu oluşturabilmektedir.
- Risk Paylaşımı: Yapılan ticari akitlerde riski paylaşmak esas olmalıdır. Ticaret ve üretimde hem borç veren hem de borçlanan taraf ticarete yer alabilecek olası risklerden kâr/zarar oranı dahilinde önceden belirlenmiş oranlar dahilinde sorumludurlar fakat tutar belirsizliği vardır.
- Garar Yasağı: Garar¹² İslami finasta yasaklanan unsurlardan birisidir. Garar genellikle yapılan akitlerde karşılıklı olarak aşırı dengesizlik olarak bilinmektedir. Aşırı dengesizlikten kasıt, ticaretten doğabilecek olan riskler değil, ticaretin aslında ve faaliyetinde olan karşılıklı bilinmezliktir. İslam’da uygun olmayan bu durum“Jahala” olarak adlandırılmaktadır, yani satıcı ne sattığını, alıcı ise ne aldığını bilmemektedir.
- Akitlerde Şeffaflık: Akit’i yapan taraflar arasında gelecekte herhangi bir problemle karşılaşmamaları için akidin gerçekleşmesinden önce ihtiyaç duyulan tüm bilgilerin sözleşmede açık, net ve anlaşılır olarak yer alması gerekmektedir.
- Spekülatif amaçlı işlem yasağı: Haksız kazanç olarakda bilinmektedir. Bu tür kazançlar ülke ekonomise katkısı olmadığı gibi sermaye ve servetlerin adaletsiz

¹² “Sözlükte *“tehlike, risk, kişinin bilmeden canını veya malını tehlikeye sokması”* gibi anlamlara gelir” (Dönmez, 1996, 366-371). Fıkıh kavramı olarak: Akdi varlığı kesin olmayan, şüpheli ve ihtimalli bir unsura dayandırmaktır. Garar yasağının Kur’an’daki en güçlü göstergesi, batıl yollardan gelir edinilmesini yasaklayan ve kınayan ayetler olmaktadır (bk. el-Bakara 2/188; en-Nisâ 4/29, 161; et-Tevbe 9/34). Buna örnek olarak, günde 5 kilo süt vermesine dayanarak bir ineğin satın alınması eylemi, fâsid olarak tanımlanmaktadır. Zira bir ineğin her gün ne kadar süt vereceği belli değildir.

dağılımına sebebiyet vermektedir. Karaborsacılık olarak adlandırdığımız ‘İhtikar’¹³ spekülâtif işlem yasağı olarak ele alınmaktadır. Servet akışının tek elde toplanmasını engellemek İslam açısından spekülâtif amaçlı işlemlerin yasaklanma sebebidir.

- Yasaklı ürünlerde kısıtlama: İslami bankacılık hizmetinde alkol, uyuşturucu, kumar, vb. İslam ahlak ve prensiplerine uymayan, toplumun doğru kabul etmediği olay ve durumları ortaya çıkaracak faaliyetlerin üretimi, ticareti veya finansmanı kabul edilemez (Tunc, 2016, s. 127). Örneğin, katılım bankaları tarafından bir otelin barının demirbaşlarını finanse edemez.
- Malın Kabz Olunması: Kabz¹⁴ malı elde etme anlamına gelmektedir. İslamda bir malın alınıp satılabilmesi için satılan malın sahipliği gerçekleşmelidir, sahibi olunmayan bir şeyin satışına müsaade yoktur fakat bazı sipariş usulü ile hazırlanan mallar hariçtir.
- Galat Yasağı: Galat¹⁵ akite konu olan malın sıfatında yanlışlıktır. Örneğin elmas diye gösterilen mal yerine alıcıya cam verilmesidir.

¹³ “Lügat olarak “h-k-r” kökünden olup biriktirmek, hapsedmek, bir şeyi fiyatı yükselsin diye bekletmek, tedavül den çekmek, karaborsacılık yapmak, tek başına tasarrufla bulunmak için malı tekeline almak anlamlarına gelmektedir”(İbn Manzur, Lisânü’l Arab, “h-k-r”,4,208; Zebîdî: Zeki, 2005, s. 110). “Toplumun ihtiyaç duyduğu temel gıda maddelerini satın alarak fiyatların iyice yükseldiği zamana kadar saklamaktır” (Çeker, 2016, s. 107-108). Tanımdan anlaşılacağı üzere üreticinin fiyatlarının yükselmesi için ürünü stoklaması ihtikâr olarak değerlendirilmektedir.

¹⁴ “Sözlükte “bir şeyi elle tutup almak, sıkıca kavramak; dürmek ve daraltmak” gibi anlamlara gelen, ayrıca kinayeli kullanımında ruhun alınmasını (ölüm) ve cimriliği ifade eden kabz kelimesi “bir şeyi elde etme, onun üzerinde tasarrufla bulunabilme” mânasında da kullanılır”(Apaydın, 2001, s. 45-49). “Teberru ancak kabz ile tamam olur. Meselâ bir adam birine bir şey hibe etse kable’l- kabz hibe tamam olmaz”(Buğra vd, 2007, s. 130)

¹⁵ “Mahallin cins ve sıfatında hata etmektedir” (Çeker, 2016, s. 84). “Arapça’da masdar olarak “yanılmak” manasına gelen galat kelimesine (çoğu lu galatat, karşıtı fasih) Türkçe sözlüklerde “yanlış, yanlışlık, yanılma, yanılğı, dil bilgisi kuralına uymayan kelime veya ibare, dil yanlış” gibi anlamlar verilmiştir. Yanlış olduğu halde herkes tarafından benimsenerek kullanılan kelimelere galat-ı meşhûr, hiçbir şekilde kullanımı uygun görülmeyen kelimelere de galat-ı fahiş denir” (Karaman, 2000, s. 300).

1.4.4. Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Fon Kullandırma Ürünleri

Katılım Bankaları islami bankacılık ürünlerini kullanarak piyasadan kaynak toplayıp fon arzında bulunmaktadır. Bu ürünler aşağıda detaylı olarak incelenmektedir.

1.4.4.1. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarında genellikle iki yöntemle fon toplanmaktadır. Bunlardan birincisi cari banka hesap diğeri ise katılım hesabı olarak adlandırılmaktadır. Cari hesaplar, istediği an çekilebilir ve karşılığında herhangi bir fark ödenmeyen hesapları ifade etmektedir. Cari hesaplarda, kâr payı ödenmemekle beraber, hatta kimi zaman hizmet karşılığında servis ücreti dahi alınabilmektedir (Kaya, 2017, s. 181). Bu tarz mevduatlardaki amaç paranın güvenliği olmaktadır. Faizsiz çalışma prensibini benimseyen Katılım bankaları tarafından bu türden bir mevduat, kendilerine verilen bir borç kapsamında, yani Karz-ı Hasen gibi kabul etmektedir. Katılım Bankalarının cari hesabında yer alan mevduatlardan herhangi bir şekilde hesap ücreti alınmamaktadır. Mevduatı belli bir tutar ya da mevduatın tamamını çekecek olan müşteriden masraf alınmamaktadır.

Mevduat sahipleri bu cari hesaptan; çek ve senedin takasa konması, para tranferleri, yurt dışı ticari işlemler (swift), kıymetli maden alım satımı, döviz alım satımı, fatura ödemeleri, kredi kartı ve kredi ödemeleri gibi bankacılık faaliyetini gerçekleştirebilmektedirler.

Katılma hesapları, 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 3. Maddesi kapsamında; katılım bankalarına yatırılmış olan fonların bu kurumlar tarafından kullandırılması yoluyla doğacak kâr ve zaralara katılmayı içeren, karşılığında hesap sahiplerine önceden belirlenmiş herhangi bir kazanç ödenmemekle beraber anaparanın da aynı tutarda geri ödenmesinin taahhüt edilmediği fonlar tarafından oluşturulan hesapları ifade etmektedir (Çürük, 2013, s. 129). Katılma hesabında, mevduat sahipleri tarafından, birikimler işletilmesi için bankalara teslim edilmekte ve birbirleriyle kâr ve zarar ortaklığı söz konusu olmaktadır. Bu türden bir ortaklık, İslam fikhında emek sermaye ortaklığı

anlamına gelen mudarebe kavramına karşılık gelmektedir. Katılım hesapları minimum bir ay süreyle olmak kaydıyla, üç ay, altı ay ve yıllık olarak açılmaktadır. Katılım hesaplarının açılışından önce mevduat sahiplerine net oran ve getiri sözü verilmemektedir. Bu durum Katılım Bankacılığı prensiplerinde bahsetmiş olduğumuz Şeffalık ilkesine aykırı gelebilir fakat katılım bankaları bu belirsizliği gidermek için bir önce ki ayın kâr payı getirisini bilgi amaçlı mevduat sahiplerine iletmektedir. Mevduat sahipleri vade sonunda yatırmış oldukları mevduat oranında getirisini almaktadır. Vade ortasında sermaye sahipleri istediği zaman mevduatlarını çekmekle beraber herhangi bir kar payı alamamaktadırlar. Özetle, Katılma Hesabı banka tarafından finansman sağlanan projelerin kâr ve zararlarına ortak olma ilkesine dayanmaktadır. Katılım hesaplarına yatırılan tutarın 150 bin TL’lik bölümü Tasarruf Mevduatları Sigorta Fonunun güvencesi altında bulunmaktadır. Banka, müşteriden alınan fonları, paranın cinsi ve vadesine bağlı olarak Türk Lirası, ABD Doları ve Euro havuzlarına aktarmaktadır. Havuzlarda birikmiş olan fonlar, ağırlıklı olarak peşin alım ve vadeli satış yöntemleri olmak üzere faizsiz bankacılık araçları kullanılarak değerlendirilmektedir. Süreç sonucunda meydana gelen kâr veya zararlar, paranın cinsi ve vadesine bağlı olarak havuzlara aktarılmaktadır.

1.4.4.2. Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım Bankaları, mevduat sahiplerinden toplanmış olan fonlarla, fon talep eden yatırımcı ya da bireylerin taleplerini karşılamaktadır. Bu anlamıyla katılım bankaları da tıpkı geleneksel bankalarda olduğu gibi tasarruf sahipleri ve yatırımcı kuruluşlar arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Fakat Katılım Bankaları kullandıkları fonların her daim proforma ya da fatura karşılığı olmak zorundadır. Bu durum bize İslam İktisadının temel olarak esas aldığı ticari faaliyeti desteklediği ve mevduat bankalarından ayrıldığını yansıtmaktadır. Bazı katılım bankalarında nakit kredi bulunmamaktadır. Örneğin bir birey kendine ait ev yaptırmak istediğinde evin araç gereci olan kum, çimento, kremit, tuğla vb. ürünlerin fatura bedelini satıcıya kestirip bankaya ibraz ettiğinde satıcının hesabına ilgili tutar ödenmektedir. Ayrıca araç finansmanlarında, fon talep eden müşterinin kredi limiti açıldıktan sonra aracı satan ve

aracı alan kişi noter de satışlarını gerçekleştirdikten sonra araç satış belgeleri sisteme girilip satıcının hesabına araç bedeli yatırılmaktadır. Bu işlemler bireysel olduğu gibi ticari hesaplarda da avans ödeme olarak yapıp proforma fatura ile ödeme gerçekleştikten sonra mal transferi ile beraber kesin fatura müşteriye gelmektedir ve fatura ile avans ödeme kesin ödemeye dönüştürülerek malın kabz edilmesiyle proje kesinleştirilmektedir.

İslami Bankaların kullanmış olduğu fon kullandırma yöntemlerinin bazıları şunlardır;

1.4.4.2.1. Murâbaha

Murâbaha; fabrika ve diğer kuruluşlara ait faaliyetlerin sürdürebilmeleri adına gereken hammadde, mamul, işlenmiş mal, makine, teçhizat vb. elle tutulur ve gözle görülür nitelikteki malların farklı şahıslardan nakit alınarak, başvuran müşterilere vadeli satılması şeklinde açıklanmaktadır (Kaya, 2017, s. 183). Murabaha kapsamında belirliğin esas olması temel prensiptir; bu bağlamda söz konusu mala ilişkin fiyat, kâr ve nihai satış bedeli açıkça belli olmalıdır.

- Müşteri, satıcının yapmış olduğu icabı daha önceden onaylamış ise satış akdi daha önceden kurulmuş olacağından, bu durumda faizsiz finans kurumu tarafından akdin konusu olan mal üzerinde murâbaha işlemini gerçekleştirmesi caiz olmaz. (Finans Kurumu icabın bozulmasını ve verilen peşinatın geri alınmasını talep etmektedir.)
- Eğer murabaha talebini ortaya koyan müşteri ile daha önce asıl/ilk satıcı arasında akit yapılmışsa, aralarında akit özelliği taşıyan tüm ilişkilerin bütünüyle ortadan kaldırılması gerekir.
- Konusu altın, gümüş veya para satışı olan vadeli murabaha işlemleri yapmak caiz değildir.
- Murabahadan doğan alacakların ya da diğer alacakların ikincil piyasalarda işlem görmesine olanak sağlayacak şekilde yatırım sertifikasının (sukûk) ihraç edilmesi caiz değildir.

- Murabaha kapsamında, daha önce murabaha yoluyla satılmış mal üzerinde mükerreren yapılması caiz değildir (AAOIFI, 2015, Murabaha, s. 201-202).

1.4.4.2.2. Mudârebe

İlgili taraflardan birinin (rabbü'l-mâl) sermaye, diğerinin (mudârib) ise emeğini işletmesi ile edinilen karı paylaşmak için kurulan şirket olarak tanımlanmaktadır (AAOIFI, 2015, Mudârebe (Emek–Sermaye Ortaklığı, s. 366). Mudârebe (Emek–Sermaye Ortaklığı), uzun ya da kısa vadeye sahip her çeşit akdin oluşabilmesi adına, en az iki tarafın bir araya gelmesi ile oluşan ve bir tarafın emeğini ya da girişimci emeğini diğer tarafın da finans faktörünü ortaya koyması ile meydana gelen İslami finans modelidir. Mudârebe yönteminde sermaye tarafı banka olurken emek tarafıda müşteri olmaktadır. Bu sistemde çoğunlukla işletme finansmanında kullanılır. Tam tersi olarak da Katılım Bankacılığında fon toplama yöntemleri arasında yer alan kâr payı hesapları Mudârebe ortaklığı olarak bilinmektedir.

Mudârebede, esasen bağlayıcılığı bulunmayan (gayr-i lâzım) bir akit söz konusu olmakta ve ortaklardan her birisi aşağıda belirtilen ve fesih hakkını yok eden durumların haricinde dilediği zaman ortaklık akdini feshedebilmektedir:

- Emek sahibi tarafındaki ortağın (mudârib), ortaklık konusu işe başlamışsa kurulan mudarebe akdinin, şirketin tasfiye süreci gerçek değerde hakiki olarak ya da şirkete ait varlıkların gerçeğe uygun değerinin tespit edilmesiyle hükmi olarak gerçekleştirilene dek bağlayıcılığı (lüzum) icap etmektedir.
- Tarafların mudarebeyi belirli bir süre boyunca sürdürmeyi kararlaştırmaları durumunda, ortaklık sözleşmesinin bu süre dolmadan tek taraflı olarak sona erdirilmesi mümkün değildir. Yalnızca tarafların karşılıklı talebi gerçekleşirse anlaşma ve ortaklık sona erdirilebilir (AAOIFI, 2015, Mudârebe, s. 367).

Mudârebe akdi, emanet/güven ilişkisine dayanarak kurulmuş bir akittir. Emek sahibi almış olduğu sermaye üzerinde emanetçi hükmündedir ve tazmin yükümlülüğü yoktur. Mudârebe modelinde sermaye nakit olmalıdır, nakdi olmayan varlıklar sermaye

olarak kabul edilemezler. Mudârebe modelinde nitelik ve miktar bakımından bilinmezlik olmamalıdır (AAOIFI, 2015, Mudârebe, s. 368-378).

1.4.4.2.3. Müşareke

Bu yöntem kapsamında Katılım Bankası ile müteşebbis tarafından, bir projenin gerçekleştirmesi adına emek ve sermaye faktörülerinin ortaya konması suretiyle ortaklık kurulmaktadır. İşletme veya kişiler, yönetime olan katkılarına karşılık pay almakta ve oluşan kâr ise taraflar arasında önceden belirlenen oranlar doğrultusunda sermaye katılımına bağlı olarak belirlenmektedir. Aynı şekilde, zararın da yine sermaye oranında paylaşılması söz konusudur (Türkmenoğlu, 2007, s. 53). Bu modelde, tarafların sermaye katılımlarına ek olarak emeklerini aktif biçimde ortaya koyabilmeleri mümkün olduğu gibi, aynı zamanda yalnızca bir bölümünde emeklerini aktif biçimde ortaya koymaları da yeterlidir. Müşarake ile müdarabe arasında bulunan farklılık, müşarekede bütün tarafların yatırıma finansman sağlaması olarak ifade edilmektedir. Daha gerçekçi bir ortaklık anlayışı bulunmaktadır (Çürük, 2013, s. 68).

1.4.4.2.4. Kiralama (İcare, leasing)

İcare, müşteri tarafından ihtiyaç duyulan menkul ya da gayrimenkulun, bankanın satın almasıyla kiralanmasıdır. Müşteri aylık veya değişken vadelerle ödemesini gerçekleştirmektedir. Alınmakta olan makine teçhizatın faturası öncelikle katılım bankası adına kesilmektedir ve sözleşmede tersine hüküm yoksa müşteri kira müddetinin dolmasıyla malı üzerine almaktadır. Murabaha finansmanından yüksek tutara sahip ve daha uzun vadeli taleplerin karşılanmasında kullanılır.

1.4.4.2.5. Mal Mukabilinde Vesaikin Finansmanı (Dış Ticaret Finansmanı)

Süreç, ihracatçı ve ithalatçı arasında yapılan anlaşmaya bağlı olarak, ihracatçı tarafından malların gümrüğe gönderilmesi işlemi ile başlamaktadır. Sürecin işleyişi şu şekilde ifade edilebilir; ihracatçı tarafından, malları temsil eden vesaikin gönderi bankasına gönderilmesinden sonra, gönderi bankası aracılığıyla da bu vesaik ithalatçıya

ulaştırılmaktadır. İthalatçı tarafından, malların bedelinin ödenmesi veya ihracatçı tarafından düzenlenen poliçeyi onaylamasına karşılık, belgeler kendisine teslim edilir. Böylece, ithalatçının bu belgeler yoluyla mallarını gümrükten çekmesi mümkün olmaktadır.¹⁶ Katılım bankalarında bu işleyiş öncelikle firmalara verilen genel vekaletle gerçekleşmektedir ve vekalet tanımlamaları banka tarafından her sene yenilemeli olarak bir yıllık yapılır . Bu vekalet ile müşteri yurt dışında faturalı mal alımlarına önü açıktır. Katılım bankaları için önemli olan gönderilen malın gümrükten çekilmemiş olmasıdır. Gümrükten çekilmeyen malların finansman işlemi gerçekleşir. Çünkü gümrükte mal teslimden önce katılım bankası tarafından ürün için sipariş geçilmelidir diğer türlü katılım bankası ürün finansmanını kabz önceden gerçekleştirdiği için ödemeyi yapamayacaktır.

1.4.4.2.6. ELÜS

Kısaca Elektronik Ürün Senedi (ELÜS), lisanslı depolara teslim edilmiş olan tarım ürünlerine karşılık düzenlenmiş ve depolanmış ürün ayrıntısını gösterir bir senet türünü ifade etmektedir; aynı zamanda ELÜS, Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) nezdinde dijital olarak saklanabilmekte ve yetkili ticaret borsaları kapsamında satışa çıkarılabilmektedir. Ayrıca, işletmelerin elinde bulundurduğu elektronik ürün senetlerini teminata vermeleri yoluyla finansman gereksinimlerini karşılayabildikleri bir ürün olarak ELÜS Teminatlı Finansmanı imkanı da bulunmaktadır.¹⁷ Mevzuat gereğince lisanslı depolarda depolanabilir ürünler; buğday, mısır, arpa, antep fıstığı, hububat, baklagil vb.dir.¹⁸ Artık katılım bankaları teminata almış olduğu ELÜS için finansmanda yapmaktadır. Katılım bankaları herhangi bir firmanın yukarıda bahsetmiş olduğum ürünlerin miktarlarına göre değerini ELÜS yatırım hesaplarına aktarmaktadır. Bu ürünlere ait ISIN kodlarını içeren menkul kıymet rehin sözleşmesi alınmaktadır. Daha sonra Teminat olarak alınan ürünler TÜRİB’ de yayınlanan üç aylık ortalama fiyatı baz

¹⁶ <https://www.kuveytturk.com.tr/ticari/dis-ticaret/finansman/ithalat-in-finansmani> (27/05/2021)

¹⁷ <https://www.kuveytturk.com.tr/kobi/tarim-bankaciligi/elektronik-urun-senedi-elus-teminatli-kredi> (27/05/2021)

¹⁸ <https://www.turib.com.tr/piyasa-ve-islevici/lisansli-depolarda-depolanabilecek-urunler> (27/05/2021)

alınarak bankalar arası değişkenlik göstermekle beraber %100 değerinde teminata alınmaktadır. Bu teminatların akabinde firmanın aynı bir gayrimenkul ipoteği gibi ELÜS teminatı alınarak müşterinin bankadan istemiş olduğu fonları arz edilmektedir.

1.4.4.2.7. Selem

Selem lügatta vermek ve teslim etmek manalarında kullanılır. Selem semen peşin mebi' veresiye olmak kaydıyla yapılan akiddir. Selem akdi veresiye alışverişin tam tersi bir akiddir. Mal peşin olarak hemen akid meclisinde ödenmelidir. Semen, malum olmalıdır. Mebi', malum olmalıdır. Mebi'nin zamanı belli olmalıdır. (Çeker, Fıkıh Dersleri 1, 2016, s. 135-140). Tarımsal ürünlerde çok kullanılmaktadır.

1.4.4.2.8. İstisna

İstisna sipariş akdi, üretime konu olan malı üretmek amacıyla imalatçıyla gerçekleştirilen anlaşma olarak tanımlanmaktadır. İstisna'ın selemden farklılığı, paranın peşin olarak verilme koşulunun bulunmaması ve malın kesin bir teslim tarihinin söz konusu olmamasıdır. Böylece imalatçı imal edeceği malın gerektirdiği parayı elde edebilmekte, ayrıca onu satmayı da garanti altına almış olmaktadır. Müşteri ise kendisine lazım olan ürünün siparişini vermenin rahatlığı içinde bulunmaktadır (Yılmaz, 2010, s. 15).

1.4.4.2.9. Karz-ı Hasen

Piyasada eş değeri bulunan standart bir malın (misli) mülkiyetinin, emsalinin daha sonra iadesi için sorumluluğu üzerine alan kişiye devredilmesidir. Karz akdi, borç ve ödünç lafızları ile icâb ve kabul sonucunda kurulmaktadır. Karz veren kişinin teberru ehliyetine haiz olması, karz alan tarafın ise tasarruf ehliyetine haiz olması şarttır. Karz sözleşmesine dahil edilen malın mütekavvim, belirli (malûm) ve misli olması gerekmektedir. Karzı alan kişi, sözleşme kapsamındaki mala kabz gerçekleştiği zaman malik olarak kabul edilmektedir; bununla birlikte, teslim gerçekleştiği an bu malın emsalini ödemeye sorumludur ve bu malın emsali onun zimmetinde borç olarak

kalmaktadır. Sözleşmeye konu malın teslimi olduğu yerde ödemesi gerçekleşmelidir. Riba hilesi olmaması şartıyla, bir başkası adına karz bulma karşılığında ödül şartı ileri sürmek caizdir (AAOIFI, Karz (Tüketim Öduncü)2015, s. 511-517). Cari hesaplar, esasen bir karz olarak kabul edilmektedir.

1.4.4.2.10. Sukuk

Etimolojik olarak sukuk kelimesi, Arapça “sak” kökünden türemiş ve sözlükte “sertifika ya da vesika” manasına gelmektedir. Sukuk teriminin tanımı; “uygun olan bir varlığın değişimi ya da sahipliği üzerine oluşturulmuş ve arzu edilen biçimde ticareti yapılabilen bir İslami katılım sertifikası” biçiminde yapılmaktadır (Çürük, 2013, s. 71). Sukuk Varlık kiralama şirketleri tarafından piyasaya sürülmektedir; ihraç edilen varlıklardan sahip olunan gelirlerden paylar temelinde hak sahibi olunmasını sağlayan varlıkları ifade etmektedir.¹⁹ Sukuk, esasen varlık finansmanı için çıkarılmıştır; sukuk ihracı sonucunda edinilen fon ile alınan varlıktan ya da gerçekleştirilen yatırımlardan elde edilen gelir, sukuk sahiplerine belirli dönemlerde ödenmektedir.

1.4.4.2.11. Tekafül

Tekâfûl, belirli rizikolara maruz kalan şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle oluşan zararın telafi edilmesi üzerinde anlaşmalarıdır. Sistemin işleyişi: Şahıslar teberru (bağış) sorumluluğunu üzerlerine alarak katkı payı ödemektedir. Anılan ödemeler kendine özgü bir tüzel kişiliğe ve bağımsız (müstakil) ekonomik yasal sorumluluğa (zimmeti) sahip bir sigorta fonunu oluşturmaktadır. Söz konusu fon, sigortalıların yani katılımcıların maruz kaldıkları sigortaya konu olan rizikolardan uğradıkları zararları karşılamaktadır (AAOIFI, Tekâfûl (İslami Sigorta) 2015, s. 666). Tekafül sigorta, katılımcıların teberruyla ve teavün esaslarıyla bir araya gelmesine dayanmaktadır. Standart sigorta sisteminde gönüllü katkıdan ziyade hem sermaye hem de katılımcı parasını riba üzerinde kullanılarak kâr güdüsü yer almaktadır. Tekafül’ü sigorta sisteminden ayıran en temel özellikler gârar, cehalet ve riba unsurları yer almamaktadır.

¹⁹ <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/yatirim/sermaye-piyasasi-urunleri/kira-sertifikasi> (27/05/2021)

1.4.4.2.12. Teminat Mektupları

Teminat mektupları, resmi kurum ve kuruluşlar tarafından belirli bir işin veya hizmetin belirli şartlar dahilinde ve belirli süreler dahilinde tüzel veya gerçek kişilere hitaben işi yüklenen tarafın işi yapılmasına karşılık tazminatın banka tarafından kayıtsız şartsız ödeceğinin garanti edilmesine ilişkin verilen mektuplardır. Bu mektup türlerinden en çok bilinen geçici mektup ve kesin mektuptur. İhale bedeli için geçici mektup %2-%4 arasında iken kesin mektup en az % 6 olmalıdır. Bu işlemler gerçekleşmeden önce tüzel veya gerçek kişi katılım bankasına gelir belgesi ile gelerek mektup limitine başvurması gerekmektedir. Ayrıca, geçici mektup ve kesin mektup olarak ayrı limit tahsis edilmesi gereklidir.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ

Yaşadığımız yüzyıl içerisinde gelişen ekonomik konjonktör neticesinde çeşitli ekonomik krizler meydana gelmiştir. Bu krizlerin en az maliyetle atlatabilmek için çeşitli risk yönetimi, risk analizleri, risk ölçümlemesi gibi olgular daha detaylandırılmıştır. Bu bölümde bankacılık ve Türk Bankacılık sektörünün risk yönetimi değerlendirilecektir.

2.1. Türk Bankacılık Sektörü

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı esnaflar ve bankerler tarafından yürütülen faaliyetleri tazminattan sonra hız kazanmıştır. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nin bütçede ve dış ticarete açıkları olmuştur. Bu açıkları finanse edebilmek için ve ekonomik gelişmelerle paralel olarak büyüme devam eden bankerler ve bankalar kuruldu. Yaşanan iktisadi krizlerin arından oluşturulan kurumlar ve alınan yeni karar neticesinde Türk bankacılık sektörünün modern nitelikte sağlam ve güvenilir bir forma kavuştuğu söylenebilir. Türk bankacılık sektörü ilerleyen teknolojiyi kullanımı, ürün çeşitliliği, kaliteli hizmet sunumu, mali yapısında ki istikrar ve büyüme, düzenleyici ve denetleyici kurumlar sayesinde uluslararası bankacılık sektöründe sağlam bir yeri olacaktır. Günümüzde Türk bankacılık alanında gelişmiş dünya ülkelerine sunulan tüm bankacılık iş, işlem ve hizmetleri, gerçek ve tüzel kişilere kaliteli ve yaygın hizmet verilerek sunulmaya devam etmektedir (Arabaci, 2018, s. 28-31). 2018 yılı itibariyle Türk bankacılık sektörü, aktif büyüklüğüyle GSYH'yı geçmiştir. Günümüzde, Türk bankacılık sektörü, toplamda faaliyet gösteren 34 adedi mevduat, 13 adedi kalkınma ve yatırım bankası ve 6 tanesi katılım bankası olmakla beraber 54 bankadan oluşmaktadır.²⁰

²⁰ Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=62> Erişim Tarihi 28/05/2021

Tablo 6: Seçilmiş Bilanço Kalemleri

Varlıklar	Tutar (Milyar TL)	Yüzde Değişim (%) (Bir Önceki Yıl Sonu)
Nakit ve nakit benzeri kalemler	664	15,4
Zorunlu karşılıklar	363	12,9
Krediler	3777	5,6
Takipteki alacaklar (brüt)	150	-2,0
Menkul değerler	1078	5,4
Diğer aktifler	606	-0,8
Toplam aktifler	6488	6,3
Yükümlülükler		
Mevduat	3643	5,4
Bankalara borçlar	715	8,7
Repo işlemleri	328	28,5
İhraç edilen menkul kıymetler	240	7,0
Özkaynaklar	604	0,7
Diğer yükümlülükler	959	4,9
Toplam yükümlülükler	6488	6,3
* Nakit, Merkez Bankası, Para Piyasası ve Bankalardan alacaklar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır		

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=62> Erişim Tarihi (28/05/2021)

Türk Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğünün 2021 Mart dönemi için bir önceki yılın sonuna kıyasla % 6,3 artarak 6.488 milyar TL olduğu belirtilmiştir.

2.2. Bankacılıkta Risk Yönetimi

Modern teknoloji ve globalleşme gibi hayatı etkeleyen başlıca faktörler finans piyasasının temelini oluşturan bankacılık sektörüne büyük sorumluluklar yüklemiştir. Bankacılık sektörü bu gelişmelere ayak uydurabilmek için sürekli kendini yenilemiştir ve yeni faaliyet alanlarına yönelmiştir. Şüphesiz bu yeni faaliyet alanları yenilikçiliği ile belirsizlik ve riski gündeme getirerek kırılgan bir piyasa ortaya çıkarmıştır.

Etimolojik olarak Fransızca “risque” sözcüğünden türemiş olan risk kavramı özetle, herhangi bir işleme ilişkin olarak meydana gelme olasılığı bulunan gider ya da zararların ortaya çıkması sonucunda iktisadi faydadaki azalma olasılığına işaret

etmektedir. İşletmeler açısından risk kavramı yapılan işlem ve sözleşmeler nedeniyle işletmenin gelecekteki zararlarla karşılaşma olasılığı ya da tehdidi şeklinde tanımlanmaktadır. Risklerin sistematik ve sistematik olmayan riskler biçiminde iki grupta ele alınması mümkündür. Bu bağlamda, işletmelerin öngörebildiği fakat kontrol dışı gelişen riskler sistematik risk olarak adlandırılmaktadır (Gencer, 2019, s. 25). Ekonomik, siyasi ve çevresel faktörler gibi firmaların risk yönetimi etkileyen sistematik risklerken, işletmenin içsel değişkenleri ve firmaların kendileri kontrol ettiği riskler sistematik olmayan riskler olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 7: Risk Bileşenleri

Risk Çeşitleri	
Sistematik risk	Sistematik olmayan risk
Piyasa Riski	Finansal Risk
Politik Risk	Endüstri (Sektör) Riski
Enflasyon Riski	Yönetim Riski
Faiz Oranı Riski	
Kur Riski	

Kaynak: (Akkaya, 2021, s. 61)

Risk, taraflar tarafından onaylanan ya da talep edilen sorumlulukların yerine getirilmemesini, beklenen durumların gerçekleşmemesini ya da beklenmeyen durumların ortaya çıkması halinde zarar etme olasılığını içermektedir. Buna karşın belirsizlik, elde edilecek olan olası sonuçların dağılımını ifade etmektedir ve dağılım genişledikçe belirsizlik artmaktadır (Alkin vd., 2001, 105-106).

Şekil 2: Belirsizliğin Tanımı

Kaynak: <https://www.coursehero.com/file/82809091/risk-yonetimi-bilgilendirme-brifingi-gazi-mayis-2016pdf/> (Erişim 29/05/2021)

Risk ve riskin etkisi arasındaki ilişki, doğru yönlü bir ilişkidir. Risk planlanma aşamasında riske atılan kavramların maksimum risk etkisini barındırdığı dönem uygulama aşamasından riskin gerçekleşmesine geçiş aşamasında gerçekleşmektedir.

2.2.1. Risk Yönetim Kavramı

Risk yönetimi, bir kuruluşun veya bir bireyin karşılaştığı belirli risklerin yönetilmesi ile ilgili olarak risklerin tanımlanması, değerlendirilmesi ve karar alınmasıdır. Süreçler gayri resmi ve resmi olarak nicel ve nitel değerlendirmelere göre değişiklik göstermektedir. Risk kavramı günümüzde bankacılık sektörü için ayrı bir çalışma alanı haline gelmiştir. Risk kavramı bankacılık açısından ayrı bir öneme sahiptir; çünkü bankalar kaynak finansmanlarını farklı şekilde gerçekleştirme durumuna sahiptirler.

Bankalar yabancı ve yerli kaynaklardan elde ettikleri tasarruflar ve mevduatlar aracılığıyla yatırım kararlarını vererek risk almaktadırlar. Bankalar risk planlaması ile

yıllık kârlarını hedeflemektedirler. Risk yönetimi süreci, bankalar açısından iki temel kazanç sağlamaktadır. İlk olarak risklerin oluşumuna engel olacak önlemlerin alınması ya da oluşan risklerin etkilerin azaltmaya ilişkin devreye sokulan uygulamalardır. İkincisi ise riskler oluşuktan sonra bu risklerin nedeninin belirlenmesi yoluyla banka faaliyetlerinin bir problemle karşılaşmadan gerçekleştirilerek kazancın maksimum seviyeye çıkarılmasını ifade etmektedir (Babuşçu, 2005, s. 8- 9). Bankaların yaşayacakları herhangi bir problemde bütün ülkenin ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesi söz konusu olacağı için bankaların risk yönetim süreçleri kapsamında, hukuk tarafından hangi noktalara dikkat edileceği 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun otuz birinci maddesi yasalarla düzenlenmiş ve ayrıntısı eklerde yer almaktadır (Kanunu, 2005, md. 31).

2.3.Bankacılık Sektöründe Risk Çeşitleri

Küresel piyasalarda ve ülkemizin piyasasında yaşanan finansal krizler, ekonominin tümünü etkilemiş olup en ciddi olumsuzluklardan bankalar etkilenmiştir. Bankaların etkilenmesinin sebebi icra ettikleri faaliyetlerden dolayıdır. Bu riskleri en iyi şekilde yönetebilmesi ve sınıflandırılması gerekmektedir. Bu sınıflandırmalar dördüncü bölümde detaylı olarak anlatılacak olan Basel Kriterlerinde değinilecektir. Bu kapsamda belirlenen Basel Kriterlerine göre bankacılık riskleri Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Basel Kriterlerine Göre Bankacılık Riskleri

Bankacılık Riskleri		
Kredi riski	Piyasa riski	Operasyonel risk
İşlemin Sonuçlandırılmaması Riski	Faiz Oranı Riski	Yönetim Riski
İşlemin Sonuçlandırılması Öncesi Oluşan Risk	Hisse Senedi Riski	İş Riski
Ülke Riski	Kur Riski	Teknoloji Riski
Transfer Riski	Emtia Riski	Personel Riski
İtibar Riski	Opsiyon Riski	
Düzenlemeleri Uygulama Riski		

2.4.Basel Kriterlerinde Yer Alan Bankacılık Riskleri

2.4.1. Piyasa Riski

Bankacılık sektöründe piyasa riski en yaygın risk olarak bilinmektedir. Piyasa riskleri, piyasa fiyatları veya piyasa oranlarındaki değişiklik sebebiyle varlık fiyatlarında yaşanabilecek azalma olasılığına dayanmaktadır. Bir işletme açısından bakıldığında ise firmaya ya da firma ortaklarına ait menkul kıymet, döviz, türev ürün ve alım satım portföyünde bulunan varlıkların pozisyonlarından kaynaklanmaktadır (Altay, 2015, s. 9). Piyasada yaşanan dalgalanmalar piyasa riskinin derinden etkilemektedir. Piyasada geçerli olan mevcut dalgalanmalar, bankaların yapısında bulunan varlık ve sorumlulukların fiyatlarını etkileyerek bilanço hesaplarının farklılaşmasına neden olup; risk doğurabilmektedir (Babuşçu, 2005, s. 45).

Piyasa riski içerisinde en çok bilenen tür likidite riskidir. Türkiye’de 2000 li yıllarda yaşanan krizlerde bankalar likidite krizi yaşamış, yaşanan bu kriz neticesinde TMSF ekonomik durumu problem içinde bulunan bankaların yönetimlerini devralmıştır.

Piyasa riskinin ortaya çıkmasında başlıca dört faktör yer almaktadır.

- **Faiz Oranı Riski:** Bankanın geleceğe yönelik pozisyon durumlarına bağlı olarak faiz oranlarında yaşanabilecek ters orantılı hareketler sebebiyle maruz kalabileceği risklerdir. Bu doğal risk ekonominin gidişatına göre şekillense de banka karlılığı ve hisse senedi değerlerindeki artışın önemli sebeplerindendir. Bu durum bankaların faize duyarlılığını artırmakla beraber bankanın geliri ve faaliyet giderlerinde değişiklik göstermektedir. Ayrıca birbirleri içerisinde sebep sonuç ilişkisine bağlı olan enflasyonun da yüksek olması belirsizlik oluşturarak faiz oranı riskini artırmaktadır.
- **Kambiyo Riski:** Kur riski şeklinde de anılan kambiyo riski genel olarak kur dalgalanmaları karşısında bankanın döviz kalemleri üzerinden taşıdığı risk olarak tanımlanmaktadır (Babuşçu, 2005, s. 22). Genellikle döviz cinsinden sahip olunan tutarların tam anlamıyla hedge edilememesi dolayısıyla ortaya çıkar (Altay, 2015, s. 13). Döviz kuru riski, bankaların döviz ile hem kredi verme hem de kredi alma işlemleri olduğu için en fazla dikkat edilmesi gereken hususlardan birisini ifade etmektedir. Örneğin; Kuveyt Türk Katılım Bankasında yurtdışı mal alımlarında kullanılan peşin ithalat transfer ödemesi, mal mukabilinde vesaik ödemesi gibi finansmanlar için müşteri ile aynı gün ödeneceği taahhüdünde kur sabitlemesi yapılır, aynı gün ödenmediği takdirde kurda yaşanabilecek dalgalanmalardan bankanın şubesi sorumludur ve yıllık elde edeceği kârından düşülmektedir.
- **Hisse Senedi Pozisyon Riski:** Bankalar nezdinde tutulmakta olan hisse senedi fiyat değişim riski gibi pozisyonlarındaki mali değişikliklerden kaynaklanan risklerdir (Altay, 2015, s. 10). Diğer bir söylemle; hisse senedi pozisyon riski, hisse senedinin tanımış olduğu imkânlar doğrultusunda şirketin dağıttığı kâr payı veya benzer gelirlerinin azalması sonucunda ya da genel iktisadi şartlarda karşılaşılabilecek olumsuz gelişmelerle meydana gelen fiyat düşüşlerinden dolayı ortaya çıkan zarar ihtimalidir (Babuşçu, 2005, s. 22). Hisse senetlerine yatırım yapıldığında her ne kadar kâr etme hedefi olsa da fiyatların düşme olasılığı da bulunduğundan bankaların zararla karşılaşması da ihtimaldir.

- Emtia Riski: Emtia piyasaları, bilindiği üzere hammadde olarak kullanılan girdilerin işlem gördüğü piyasalar olarak tanımlanmaktadır. İlgili piyasa da zirai ürünler, değerli madenleri ve enerji ürünleri işlenmektedir. Sonuç olarak, emtia riskleri piyasada ki dalgalanmalar sonucunda ilerleyen zamanlarda emtia fiyatlarındaki değişimler sonucunda oluşmaktadır.

2.4.2. Kredi Riski

Kredi riski en genel anlamda, fon talebinde bulunan piyasa aktörleri tarafından bankaya karşı olan sorumlulukların yerine getirilmemesi veya iflas etme durumu ile karşılaşması durumunda söz konusu sorumlulukların sebep olabileceği olası zararlar biçiminde tanımlanabilmektedir (Vurucu vd., 2017, s. 235). Diğer bir tanımla kredi riski karşı tarafın yükümlülüklerinin yerine getirmemesi, yetersizlik veya isteksizlik nedeniyle ortaya çıkabilir. Ödeme yükümlülüğünün isteksizliğinden kaynaklanan mali kayıp ödeme yapmamaya göre daha az yaygındır (Akkaya, 2021, 134). Kredi riskinin çoğu kredi yükümlülüğünü yerine getirmemesinden yani ödeme yapmamasından kaynaklanmaktadır. Müşteri tarafından yapılmayan ödeme sonucunda müşteri ya temerrüt faizine düşmekte ya da iflasa sebep vermektedir. Bu sebeple bankacılık literatüründeki en temel riskin kredi riski olduğu söylenebilir. Risk genelde, bankaların kredi riskine yaklaşımını iki kaleme tanımlamaktadır,

- Beklenen kayıp: Ekonomik döngü boyunca beklenebilecek ortalama kayıp; bu, borç verme işi yapmanın bir maliyeti olarak kabul edilebilir ve fiyatlandırma kredilerinde izin verilmelidir,
- Beklenmeyen kayıp: beklenen kayıp oranında kaydedilen kayıpların dalgalanması; yüksek dalgalanma, sermaye ihtiyacı da artar (Allan vd., 1998, s. 709).

Kredi riskine bağlı olarak konuya alınabilecek diğer risk türleri (Güney, 2013, s. 182);

- İşlemin Sonuçlandırılmaması Riski: Bankanın karşı tarafa ödemiş olduğu krediyi teslim alamaması.

- İşlemin neticeye kavuşturulması Öncesi Oluşan Risk: Gerçekleşen işlem taraflardan birisinin, işlem süreci içinde, sözleşme kapsamındaki sorumluluğunu yerine getiremeyeceğinin anlaşılması durumuna işaret etmektedir.
- Ülke Riski: Krediyi alan kişi veya tüzel kişinin faaliyet gösterdiği ülkedeki iktisadi ve sosyo-politik yapı sebebiyle borç yükümlülüğünün kısmen veya bütünüyle zamanında yerine getirilememesi ihtimalini ifade etmektedir.
- Transfer Riski: Fon kullanan kişi veya tüzel kişinin faaliyetini yürüttüğü ülkedeki ekonomik durum ve mevzuat yapısı sebebiyle döviz borçlarının benzer türde ya da değişken başka bir dövizle geri ödenememesi ihtimalini ifade etmektedir.
- Mevzuata İlişkin Yetersiz Bilgi Riski: Bankanın yetersiz veya hatalı yasal verilere ve belgelere dayalı olarak yapabildiği işlemler sonucunda hakların beklenilenden düşük, sorumlulukların ise beklenenin üstünde gerçekleşmesi ihtimalini ifade etmektedir.
- İtibar Riski: Faaliyetlerinde başarısızlıklar veya mevcut hukuki düzenlemelere uyulmaması sebebiyle oluşan kayıpları ifade etmektedir.
- Düzenlemelere Uyulmama Riski: Mevzuat hükümleri ve hukuki yükümlülüklerle uygun davranılmaması sonucunda oluşabilecek kayıpları ifade etmektedir.

2.4.3. Operasyonel Risk

Operasyonel risk bütün ticaret kuruluşlarında var olmaya meyillidir. Operasyonel risk, tüzel kişilerin, sistemler veya süreçleri ve bunların işleyişlerinden dolayı maruz kaldıkları risk türüdür (Mazıbaş, 2005, s, 3). Basel komitesine göre operasyonel risk: *“yetersiz veya başarısız iç süreçler, insan kaynakları ve teknolojik sistemler nedeniyle ya da dış kaynaklı olaylar sonucunda karşılaşılabilecek kayıp risk”* şeklinde tanımlanmaktadır (Vurucu vd, 2017, 237). Diğer riskler ile operasyonel riski kıyasladığımızda birbirlerinden ayrılan en önemli özellik, operasyonel riskin insan faktörü içermesidir. Bu bağlamda bir banka personelinin teminat girişleri yahut bir kredi fonlaması yaparken prosedürlere aykırı davranarak gerçekleştirmesi bir operasyonel

risktir. Operasyonel açıdan bir başarısızlık diğer risklerinde meydana gelmesine sebebiyet verebilmektedir.

Operasyonel risk, yönetim riski, teknoloji riski ve iş riski gibi riskin esas noktasını oluşturan bileşenleri içermektedir (Uysal, 2009, s. 70-79).

Operasyone riskin kontrole alınması gerektiren önemli kriterler vardır (Allan vd., 1998, s. 712):

- Donanımlı personel istihdamı,
- Tamamlayıcı sistemler şirketin faaliyetlerinin ölçü, ölçek ve karmaşıklığa uygunluğu,
- Piyasa ve kredi risk yönetimi bağımsız ticari kuruluşlar tarafından yapılmalı,
- Detaylı faaliyetler, limitler, kredi kontrolleri ve raporlama belgelenmiş politika ve prosedürler gerektirmektedir,
- Politikalar, prosedürler ve limitler faaliyetlerin sağlandığı iç kontrol tarafından denetlenmeli,
- Şirket iş ve operasyonlarının genel taslağı bilgili ve ilişkili Üst Yönetim tarafından sorumluluğunda olmalı.

2.5.Bankacılık Sektöründe Yer Alan Riskler, Risklerin Tanımlaması ve Ölçülmesi

Bankacılık gelişen ve değişen ekonomik konjonktürlerde çeşitli risklere maruz kalmaktadırlar. Bu bölümde bankacılık sisteminde yer alan riskler değerlendirilecek olup detaylandırılacaktır.

2.5.1. Bankacılık Riskleri

Bankaların faaliyet alanlarının geniş olması sebebiyle birçok riskle karşılaşabilmektedirler. Bankaların karşılaşmış olduğu riskler;

- Finansal Riskler: Bankaların fon talep edenlerin finansmanı ve toplamakta oldukları mevduatlardan elde edecekleri kârlılık oranında azalmadır. Eğer bankalar tarafından toplanan mevduatlar doğru yatırım araçlarına yönlendirilmez ise varlıklarda ve kaynak yapılarında önemli problemler ve riskler ortaya

çıkmaktadır. Ayrıca, finansal risk, işletmelerin yabancı kaynakları kullanmaları ile oluşabilen bir risk türünü ifade etmektedir.

- Kârlılık Riski: Bankalar her yılın başında yıl içerisinde elde etmek istediği kârlılık bedelini hedeflerine yansıtmaktadır. Elde edecekleri gelir ve gider arasındaki orantının doğru hesaplanamaması sonucunda ortaya çıkan risklerdir.
- Sermaye Yeterliliği Riski: Bankalarda yeterince sermayenin bulunmaması ile ortaya çıkan risk türüdür. Sermaye, bankalar tarafından mevduat toplanması, borçların ödenmesi ve ortaya çıkabilecek her türlü sorunla baş edilmesi anlamında önem arz eden bir fondur. Bankaların sermaye yeterlilikleri ile ilgili hususlar, bu çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınacaktır.
- Likidite Riski: İşletmenin elinde bulundurduğu varlıklar ile borçlarını karşılayabilecek ve varlıklarını nakite çevirme hızı göz önünde bulundurularak hesaplanmaktadır. Bankacılık sektöründe likidite riski kavramı, bankaların, mevduat sahipleri tarafından gerçekleştirilen âni para çekim talepleri karşısında söz konusu taleplerin karşılanması hususunda yaşadıkları risk olarak adlandırılmaktadır. Ani para çekim talepleri tarafından meydana gelen risklerin haricinde likidite yönetimi, bankaların risk ve getiri biçimindeki seçimleri çerçevesinde belirlenecektir. Bu anlamda, bankaların tercihi, elinde daha az likidite bulundurmak suretiyle faiz getirisi olan varlıklara yatırım yapmak ya da elinde daha fazla likidite bulundurmak arasında olacaktır (Ertürk, 2010, s. 68-69). Özetle Likidite riskinin oluşmasına neden olan en büyük etken, fon arzının sağlayan aktörlerin paralarına hangi zamanda ve miktarda ihtiyaç duyacaklarının bilinmemesi olmaktadır.
- Faaliyet Riski: Operasyonel riskler ile aynı anlama gelmekte olup, personel riskini de kapsamaktadır.
- Bilanço Dışı Riskler: Bankaların koşullu bağlı varlık ve sorumluluklarından dolayı ortaya çıkan riskleri ifade etmektedir. Kredi mektubu, akreditifler, kredi taahhütleri ve türev araçlardaki pozisyonlar Bilanço dışı risklerin en güzel

örneklerdir. Bunlar genel başlık altında toplandıklarında; Pozisyon Riski, Karşı taraf riski, Takas riski olarak adlandırılmaktadırlar (Ertürk, 2010, s. 67).

2.5.2. Bankacılık Sektöründe Risklerin Tanımlanması ve Ölçülmesi

Risklerin belirlenmesi ve tanımlanması risk yönetim sürecinin başlangıcıdır. Tanımlanan ve belirlenen riskler doğrultusunda sektörel çözümler ile bilgiler işlevlendirilebilir. Gelecekte oluşabilecek riskler doğrultusunda önceden yapılan ve analiz edilen konular ve problemler doğrultusunda riskler minimuma indirgenebilmektedir. Risk ölçme simülasyonu yapmak kurumlar için önem arz etmektedir.

Bir bankanın karşılaşılabileceği riskler üç grupta ölçülebilmektedir (Güney, 2013, s. 184);

- Tahmin edilen kayıp ya da zararlar,
- Tahmin edilemeyen kayıp ya da zararlar,
- Oluşturulan senaryo doğrultusunda stres altında tahmin edilen kayıp ya da zararlar.

Öngörülen kayıp ya da zararlar, önceden saptanan risk maliyetini, öngörülemeyen kayıp ya da zararlar ise, riskin zamanla değişebilir olan özelliğini, stres altında tahmin edilen kayıp ya da zararlar ise, nicel olarak ölçülebilir olan riskin toplam maliyeti olarak ifade edilmektedir.

2.6. Bankacılık Sektöründe Risk Analizi

Riskin analizi edilmesi, tüm riskleri ve buna ilişkin oluşturulacak stratejilerin kontrol edilebilirliğine, kar-zarar analizlerine ve maliyet analizinin gerçekleştirilebilmesine katkıda bulunmaktadır. Anılan kontrol edilebilirlik yoluyla, risklerin hangi yöntemlerle azaltılabileceği ve kontrol edilemeyen risklerin yol açabileceği muhtemel etkilerin işletmeyi nasıl etkileyeceği, işletmenin özkaynakları da dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Güney, 2013, s. 184). Risk analizinde ki asıl amaç belirli doğrultularda risklerin azaltılmasıdır. Risk azaltma stratejileri bankaların strateji

departmanı tarafından hazırlanan program dahilinde banka üst yönetimine sunularak karara göre uygunlanmaktadır.

Bankanın risk yapısı doğrultusunda, risklerin izlenmesi ve analizi, yönetim birimleri tarafından farklı aralıklarla gerçekleştirilmektedir. Risk izleme süreci sürekli kontrolü gerekli kılmaktadır; bu sebeple risk izlenme sürecinin günlük bir süreci ifade etmediği unutulmamalıdır.. Bu faaliyetlerin iyi yönetilip yönetilmemesi ise risklerin minimum seviyede tutulmasına bağlıdır. Bu bağlamda, risk izleme uygulamalarının ana hedefleri şu şekilde sıralanabilir (Babuşçu, 2005, s. 15):

- Bankaların, risk yönetimi süreçlerine uyumu takip etmesi,
- Oluşabilecek risklerin tespit edilmesi,
- Risklerin gerçekleşme olasılığının değerlendirilmesi,
- Risk azaltma çalışmalarının sürekliliği.

Risk bilgilerinin rapor edilmesinin en önemli noktalarından biri bilgilerin doğru kişiye verilmesidir. Riskin analiz edilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve onaylanması denetim mekanizması kapsamında gerçekleştirilir (Güney, 2013, s. 186).

Bu aşamada iç denetim ve dış denetimin önemi değerlendirilmektedir. İç denetçiler, bankada gerçekleştirilen işlemleri ele alıp, bu işlemlerin gerçeğe uygun olup olmadığıyla ilgilenmektedir. Dış denetim durumunda ise denetim süreci, banka yapısında bulunan denetim birimleri ve dışarıdan bankayı inceleyen kurumlar arasında gerçekleştirilmektedir.

Bu bölümde risk ve risk yönetimi kavramların ayrıntılı şekilde incelenmiştir; anlaşılacağı üzere risk yönetimi sürecinin mantıki sonucu, hiç şüphesiz risk yönetim sistemlerinin sağladığı faydalardır. Bu anlamda bankacılık sektöründe risk yönetim sistemlerinin hayata geçirilmesiyle verimlilik ve etkinliğin arttığı söylenebilir.

Bankalara, risk yönetim sistemleri kapsamında yansıyan faydalar şu şekilde sıralanabilir (Güney, 2013, s. 187):

- Riskin ölçülmesiyle kaynaklar daha etkili kullanılabilecektir

- Donuk kredilerde azalmalar ve batık kredilerde sıfırlanmalar sağlanabilecektir,
- İç denetim standartları getirilecektir,
- Bankacılık daha şeffaf hale gelecektir,
- Tasarruf sahiplerinin sektöre güveni artacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI RİSK YÖNETİM STANDARTLARI VE KATILIM BANKACILIĞI ÜRÜNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Risk kavramı ve risk yönetimi ele alındığında, bankalar için risk yönetiminin önemi anlaşılmaktadır. Dünya genelinde, bankacılık sektöründe yükselen risklerle beraber uluslararası düzenlemeler kabul edilmiş ve tüm dünyada yayınlanacak ve benimsenecek anlaşmalar ortaya çıkmıştır.

3.1. Uluslararası Ödemeler Bankasının (Bank For International Settlements (BIS) Ortaya Çıkması

Dünya finans ve banka sektöründe yaşanan ekonomik krizler ve istikrarsızlık sebebiyle, durmaksızın değişen piyasalar doğrultusunda, sermaye hareketliliğin ülkeler arasındaki artan serbestliğiyle ortaya çıkan belirsizlikler ekonomide riski arttırmış ve bu olguların etkin bir şekilde yönetimini esas kılmıştır. Bu durum her ne kadar ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilirken yaşanan bu gelişmeler bankacılık alanında kabul görecektir ortak düzenlemelere gidilmesini ortaya atmıştır. Tüm bu gelişmelerden dolayı bankacılığın gözetim ve denetimi sürecinde uluslararası işbirliğinin sağlanması için Aralık 1974 tarihinde Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) oluşturulmuştur (Yıldırım, 2015, s. 9).

Uluslararası Ödemeler Bankası en eski uluslararası finans kurumundan birisi olarak 1930 yılında kurulmuştur. BIS, kurulduğu günden günümüze kadar, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'ya uygulanan tazminat ödemelerinden, parasal ve finansal istikrar arayışlarında ülkelerin merkez bankalarına hizmet etmeye kadar global ekonomide bir dizi önemli role sahiptir.

Doksan yılı aşkın bir süredir Uluslararası Ödemeler Bankası, dünyanın dört bir yanından merkez bankaları için ana buluşma yeri ve işbirliği organı olmuştur. Tarihi boyunca BIS, küresel para ve finans sistemini belirleyen ve şekillendiren birçok önemli

olay ve gelişmede rol oynamıştır.²¹ Genel bir tanımlama ile BIS, ana hedefi dünyada bulunan merkez bankaları arasındaki işbirliği ve bağlantıyı sağlamak ve ödemeler sistemini organize eden bir kuruluştur.

BIS bünyesinde 60 üyeyi barındırmaktadır bunlardan bazıları;²²

- Almanya,
- Belçika,
- Büyük Britanya,
- Fransa,
- İtalya,
- Japonya Merkez Bankaları,
- ABD'den FED katılımıyla kurulmuştur.

BIS uluslararası platformda bankacılık sistemini organize eden en önemli kurumlardandır. Kurumun günümüz misyonu; üye ülkelerin bankacılık sistemlerine ilişkin düzenleme ve denetimlerinin yapılması ve uluslararası finansal politikalara koordinesinin sağlanmasıdır. Kuruluş bu misyonu doğrultusunda aktifler tutmak suretiyle üye ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için kredi kolaylıkları sağlamaktadır. Ayrıca kuruluş merkez bankalarından sağladığı finansal bilgilerin takasını gerçekleştiren oda işlevi görür (Atiker, 2005, s. 1-2).

BIS, uluslararası bağlamda bankacılık sistemini düzenleyen en önemli kurumlardan birisidir. Kurumun mevcut misyonu; üye devletlerin bankacılık sistemlerinin düzenlenmesi, denetlenmesi ve uluslararası finans politikasına koordinasyonunu sağlamaktadır. Bu misyon doğrultusunda, mevcut kurumlar hizmetine devam etmekte, ilgili kuruluşlara ve ülkeler kredi sunmaktadır. Bu kuruluş ayrıca merkez bankalarına takas platformu sağlamaktadır.

²¹ Bkz. <https://www.bis.org/about/history.htm?m=1%7C4> Erişim: 03/06/2021

²² Bkz. https://www.bis.org/about/member_cb.htm?m=1%7C2%7C601 Erişim: 03/06/2021

3.2. Basel Komitesi

Basel komitesine tam ayrıntılı girmeden önce ufak bir özetle giriş yaparsak; Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS), bankaların ihtiyatlı düzenlemeleri bağlamında birincil küresel standart belirleyici niteliğine sahiptir; bu komite, bankacılık denetim hususlarında düzenli işbirliği için biçim sağlamaktadır. 45 üye, 28 yargı bölgesi ve merkez bankaları ile banka denetçilerinden oluşmaktadır.²³ Uluslararası piyasalarda meydana gelen krizler sonucunda oluşan küresel dalgalanmalar meydana gelmiştir. Uluslararası piyasalar kapsamında ortaya çıkan söz konusu dalgalanmaların çözümü için ve bankacılık alanındaki düzenleme ve denetleme uygulamalarına bir standart getirilmesi için 1974 yılında “Basel Komitesi” kurulmuştur (Parasız, 2014, s. 80). Komite 2009 yılında ve tekrar 2014 yılında üye sayısını genişletmiştir ve bazıları şunlardır: ²⁴

- ABD,
- Almanya,
- İtalya,
- Fransa,
- İspanya,
- İngiltere,
- Kanada,
- İsveç,
- İsviçre,
- Lüksemburg,
- Japonya,
- Belçika,
- Hollanda’dır.

²³ Bkz. <https://www.bis.org/bcbs/index.htm?m=3%7C14%7C625> Erişim: 05/06/2021

²⁴ Bkz. <https://www.bis.org/bcbs/membership.htm> Erişim: 05/06/2021

Pazar karlılığının verimli şekilde korunması için BIS çatısı altında oluşturulan “Basel Bankacılık Denetim ve Gözetim Komitesi” iç işleri, denetim sistemi ve çalışma şekli bakımından BIS’ten bağımsız bir yapıya sahiptir. Komite tarafından, kârlılığı korumak amacıyla vizyon belirlenmekte ve söz konusu vizyon uluslararası piyasada uygulanarak bu hedefe ulaşılmaktadır (Atiker, 2005, s. 1).

Basel Komitesi tarafından ortaya konulan düzenlemeler öneri niteliğindedir; ancak düzenlemelere adapte sağlamayan devletlerin bankacılık sistemleri, uluslararası platformda yalnızlaştırılmaktadır ve bu durum risk primlerine de negatif yönde etki etmektedir. Basel Komitesi, bankacılık alanında etkin gözetim ve denetime ilişkin gerekli çalışmaları sektördeki bütün aktörlerle beraber gerçekleştirmektedir (Matlum, 2007, s. 79).

Basel Komitesi, finansal piyasa istikrarını iyileştirmek ve çeşitli ülkeler arasında bankacılık denetimindeki farklılıkları gidermek için çalışmalarını sürdürmektedir (Demircan, 2020, s. 23).

Basel Komitesinin düzenleme yaptığı çalışma alanlarından birisi de risk yönetimi olmaktadır. Gerçekleştirilen düzenlemelerle ulaşılmak istenen sonuç, bankaların karşılaşılabilecekleri olumsuzlukların olabildiğince minimuma indirilmesi ve böylece finanslar piyasaların etkili ve istikrarlı bir forma kavuşmasını sağlamaktır. (Akçay vd., 2005, s. 10).

Risk yönetiminin güçlendirilmesi için gerçekleştirilecek düzenlemeler hiç kuşkusuz ki gerek finans sektöründe gerekse ekonominin genelinde uygulanabilen ve düzenlenebilen bir forma sahip olmalıdır. Hayata geçirilecek olan düzenlemeler dünyaca onaylanan bir otorite anlayışıyla tarafsız bir şekilde uygulanmalıdır. Bu hususta kabul gören en önemli düzenleme Basel Komitesi tarafından oluşturulmuş “Basel Kriterleri”dir.

3.3.Basel Uzlaşıları

Dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler tüm sektörü etkisi altına alırken finans sektörünün temel yapı taşı olan bankaları da önemli düzeyde etkilemektedir. Meydana gelen bu gelişmeler neticesinde uluslararası büyük bankalar tarafından, risk ve risk yönetimi kavramları incelenmiş ve bunların bankalar açısından ne denli gerekli olduğu tespit edilmiştir. Bankalar, risk yönetimi sürecinin denetimi için bir takım tedbirler almaktadır. Söz konusu tedbirler, risk yönetimi hususunda yetişmiş personel politikası oluşturmak, araştırma geliştirme faaliyetlerine geniş yer verme politikalarından oluşmaktadır. Oluşturulacak bu politikalar ise, önemli miktarlarda yatırımı gerekli kılmıştır. Gerçekleşen en iyi uygulamalar Basel Kriterleri'ne temel oluşturmuştur (Arslan, 2009, s. 50). Türk bankacılık sisteminin gelişmesiyle birlikte sektöre yapılan yabancı sermaye girişleri de artmış bulunmaktadır. Yaşanan bu durum bankacılık sektöründe uygulanabilecek uluslararası platformdaki prosedürleri beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, Basel Kriterleri hayata geçirilecek olan yeni kuralları kapsamaktadır. Söz konusu kriterler, bankacılık alanında onaylanan Basel I, Basel II ve Basel III ve Basel IV şeklinde tanımlanmaktadır.

3.3.1. Basel I Sermaye Uzlaşısı

Bankacılık faaliyetleri yıllar boyunca finansal krizlerin temelini oluşturmuştur. Özellikle sermaye yükümlülüğünün ülkeden ülkeye ve bankadan bankaya değişmesi küresel ekonomide bankaların maruz kalmış oldukları riski arttırmış olup bundan dolayı ortak bir prosedür ile yola devam edilmesi gerektiği ortaya çıkarmıştır.

Başlangıçta farklı ülkelerdeki sermaye yeterliliği hesaplama metotlarını uyumlu hale getirerek uluslararası bir standardın oluşturulması amacıyla 1988 yılında, Basel I şeklinde de ifade edilen Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı yayınlanmıştır. (Baysal, 2007, s. 8).

Basel Komitesi'nin onaylamasının ardından yürürlüğe konulan tarafından kabul edilmiştir; bunun ardından Basel I Kriterleri'nin, komitedeki tüm üye ülkeler tarafından uygulanacağına ilişkin karar açıklanmıştır. Pek çok ülkenin benimsediği bu kriterler kapsamında, bir bankanın iflas etmesi durumunda mevduat sahibi aktörlerin

karşılaşacakları maliyet ve risklerin minimuma indirilmesi için bankada tutulması gereken asgari sermaye konusu ele alınmıştır.

Basel I' de "OECD Kulüp Kuralı" olarak tarif edilen uygulamaya göre, OECD üyesi ülke hükümetlerine % 0 risk ağırlığı ve üye bankaların borçlarına % 20 risk ağırlığı verilmiştir. Öte yandan, düzenlemeye göre OECD üyesi olmayan ülkelere % 100 risk olması, düzenlemenin uygulamaya geçmesiyle beraber eleştirilere sebep olmuştur (Erkek, 2008, s.3). Basel I, bankaların risklere orantılanmış varlıklarının ve bilanço dışı kalemlerinin %8'i oranında sermaye bulundurma sorumluluğu getirmekte ve rekabet şartlarının uluslararası seviyede eşitlenmesini amaçlamaktadır (Kocabıyık, 2007, s. 1).

Bankalar faaliyetleri esnasında, yalnızca kredi riskiyle değil, bunun yanı sıra piyasa riskleri, operasyon riskleri ve likidite riskleriyle de karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu bağlamda, yalnızca kredi riskinin dikkate alınması sermaye yeterliliğinin hesaplanması sürecinde etkinliği azalttığı için 1996 yılında yapılan bir düzenlemeyle uzlaşi kapsamında piyasa risklerinin de dahil edilmesi sağlanmıştır. 2001 yılının Şubat ayında bankaların sermaye yeterlilikleri ölçüm ve değerlendirmesine yönelik yönetmeliğin hayata geçirilmesiyle piyasa riskleri de sermaye yeterlilik hesaplarına dahil edilmeye başlanmıştır (Yüksel, 2005, s. 1-2).

Sermaye yeterlilik oranının hesaplanması sürecinde, bu iki başlıktaki kalemler toplanarak, hesaplanan tutardan sermayeden indirilen toplam tutarın düşülmesiyle sermaye tabanı elde edilmektedir. Bu kapsamda sermaye tabanı hesaplaması aşağıdaki gibidir (Ayan, 2007, s. 32-33):

A- Ana Sermaye

- Ödenmiş Sermaye
- Kanuni Yedek Akçeler,
- İhtiyari ve fevkalade yedek akçeler,
- Mevcut dönem ve geçmiş yıllar karları toplamı,
- Mevcut dönem ile geçmiş yıllar zararları toplamı (-)

B- Katkı Sermaye

- Genel kredi karşılığı tutarı.
- Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu,
- Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme tutarı (yıl içi),
- İştirakler, bağlı ortaklıklar sabit kıymet yeniden değerlendirme karşılığı,
- Alınan sermaye benzeri krediler,
- Menkul değerler değer artış fonu,
- Muhtemel risklere ilişkin ayrılan serbest karşılıklar

C- Sermaye (I + II)

D- Sermayeden İndirilen Değerler

- Mali iştirakler.
- Özel maliyet bedelleri,
- İlk tesis giderleri,
- Peşin ödenmiş giderler,
- İştiraklerin, bağlı ortaklıkların, diğer ortaklıkların ve sabit kıymetlerin rayiç değerleri kayıtlı değerlerin altında ise aradaki fark,
- Türkiye`de faaliyette bulunan diğer bankalara sunulan sermaye benzeri krediler,
- Şerefiye,
- Aktifleştirilmiş giderler

E- Sermaye Tabanı (III-IV)

Sermaye Yeterlik Oranı = Sermaye Tabanı / (Kredi Riski + Piyasa Riski)

Basel I, sermaye yeterlilik rasyosunu hesaplarken ağırlıklı olarak bankaların bilançolarında en sık görülen risklerden biri olan kredi riskini dikkate almaktadır. Bu kapsamda en önemli konu, kredi riskini vareden varlıklara ilişkin olarak saptanmış olan risk ağırlıkları olmaktadır. Basel I`de kredi riskiyle bağlantılı olarak risk ağırlıkları: %0, %20, %50, %100 olarak dört grupta ele alınmaktadır (İmişiker, 2005, s. 5-6).

Tablo 9: Kredi Risk Ağırlıkları

Risk Ağırlığı %	Kredi Türü
0	- OECD ülkeleri hükümet (hazine) ve merkez bankalarından olan alacaklar, - Nakit, altın veya OECD hükümet (hazine) veya merkez bankalarının kefaleti veya bunlarca ihraç edilen menkul kıymetler teminata alınmak suretiyle kullanılan krediler.
20	- OECD ülkelerinde kurulu bankalardan alacaklar, - OECD ülkelerinde kurulu bankaların kefaleti veya bunlarca ihraç edilen menkul kıymetler teminata alınmak suretiyle kullanılan krediler.
50	- Konut Kredileri
100	- Diğer Kredi ve alacaklar.

Kaynak: (Altındas, 2012, s. 70)

Tablo 9’da Basel I uzlaşısında belirlenen Kredi türü ve Risk Ağırlıkları detaylandırılmıştır.

3.3.2. Basel II Uzlaşısı

2001 yılı başında 3 adet uzlaşma metinleri, bankalardan, ülke düzenleyici denetleyici otoritelerinden ve diğer kuruluş ve taraflardan temin edilen değerlendirmeler çerçevesinde yenilenmiş ve Basel II’ye ilişkin kesin metin Haziran 2004’te yürürlüğe girmiştir. (BDDK, 2005, s. 2).

Basel Komitesi, iktisadi piyasadaki gelişmeleri ve Basel I sermaye yeterliliği değerlendirmesindeki boşlukları önemseyerek 1999 Haziran ayında Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısına (Basel II) ilişkin ilk uzlaşma metnini yayınlamıştır. 2001 yılında şubat ayında ve 2003 yılının Nisan ayında yayınlanan üçüncü istişare metinleri yayınlanmıştır; söz konusu metinler ulusal denetçilerden, bankalardan ve diğer paydaşlardan alınan yorumlar doğrultusunda revize edilmiştir. Nihai Basel II metni 2003 yılı Haziran ayında yayımlanmıştır (BDDK , 2005, s. 2).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu yürürlüğe konulmuş ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu bu kanun ile tasfiye edilmiştir. Mevcut yürürlükte olan altıncı Bankacılık Kanunu’nun asıl hedefi, iktisadi piyasaların güven ve istikrarını, kredi sisteminin etkin

biçimde işleyişini ve tasarruf sahibi aktörlerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını amaçlayan usul ve esasların düzenlenmesidir (Aslan vd., 2014, s. 190). Basel II' yi ayrıntıladığımız zaman;

- Bankalarda etkili ve verimli risk yönetimi ve piyasa kontrolünü geliştirilmesi, sermaye yeterliliği ölçümünün etkinliğinin artırılması ve böylece sağlıklı ve verimli bir bankacılığın oluşturulması ve finansal dengenin sağlanması için önemli bir fırsattır,
- Sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasına, karşılaşılan risklerin kontrolüne, sermaye kaynaklarının yeterliliğinin değerlendirilmesine ve kamunun aydınlatılmasına yönelik düzenlemeleri bulunmaktadır,
- Risk ölçümü açısından, kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskin ölçülmesine yönelik basit aritmetik yöntemlere ve istatistiksel risk ölçüm metotlarına dayalı hususlar bulunmaktadır (BDDK, 2005, s.1).

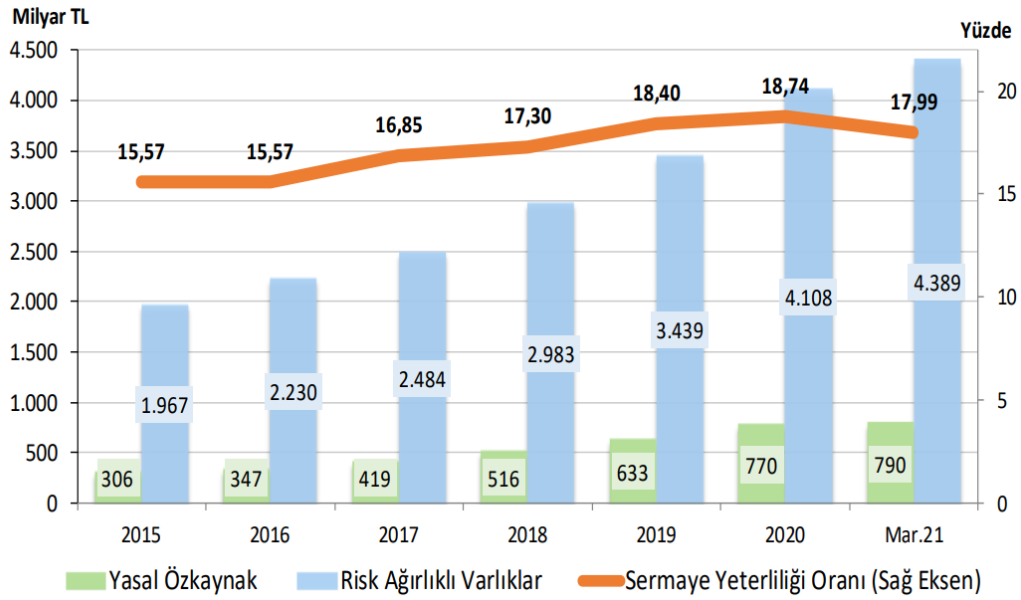
Basel II bankalara, karşı karşıya kaldıkları risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi ve olumsuz bir durum söz konusu olduğunda yeterli seviyede finansal kaynaklara sahip olmaları bakımından görevler yüklemektedir (Babuşçu, 2005, s. 264).

Basel II ile beraber getirilen yenilikler şunlardır (BDDK, 2013, s. 7):

- Bankalar için, büyüklükleriyle orantılı olan yöntemi tercih etme olanağı verilmiştir,
- Sermaye yeterlilik kavramının yapısı genişlemiştir,
- Ölçümlerin risklere karşı daha duyarlı forma sahip olmaları sağlanmıştır,
- Daha etkili risk yönetimi sistemleri oluşturulması ve geliştirilmesi teşvik edilmiştir,
- OECD üye ülke ayırım kriteri kaldırılmıştır,
- Kamuya bildirilen sermaye yeterliliği verilerinin kapsamında değişiklik yapılarak genişletilmiştir (piyasa disiplini).

Basel I küresel ekonomide yer alan farklı yönetim sistemlerine ait bankalara benzer uygulama olanakları sunması, risk tanımı, riskin etkili biçimde yönetimi ve ölçümü ile ilgili dar kapsamlı veriler vermesi sebebiyle çok yoğun eleştirileri de gündeme getirmiştir.

Grafik 3: Sermaye Yeterliliği Oranın Gelişimi

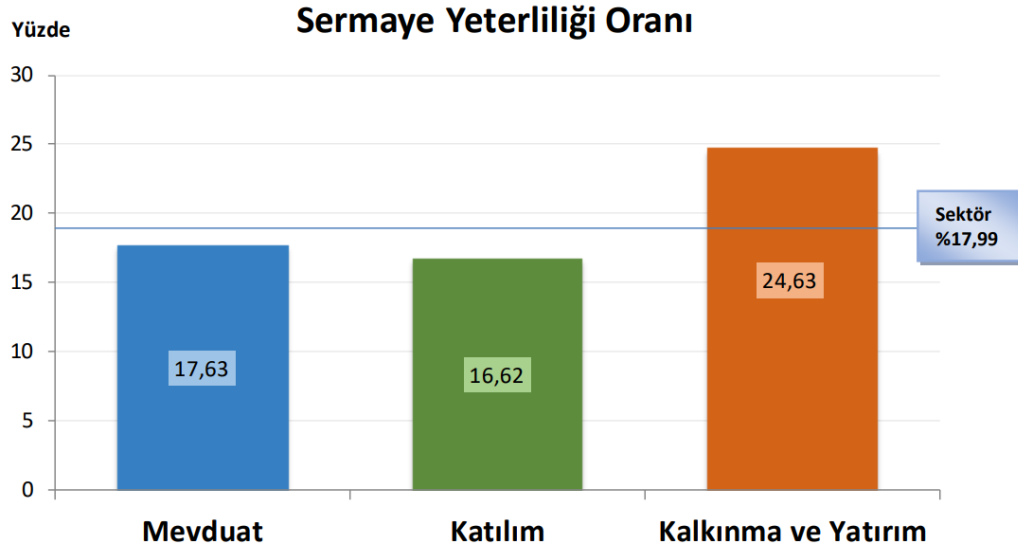

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=62> (Erişim 07.06.2021)

Türk bankacılık sektörüne ilişkin sermaye yeterlilik oranı Mart 2021 döneminde %17,99 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılsonuna göre özkaynak toplamı %41,7 artışla 1.011.762 milyon TL olurken, Mayıs 2022 döneminde sektörün dönem net kârı 132.101 milyon TL, sermaye yeterliliği standart oranı ise %18,15 seviyesinde bulunmaktadır.²⁵

²⁵ Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/HaberBulteni> (Erişim tarihi 30.06.2022)

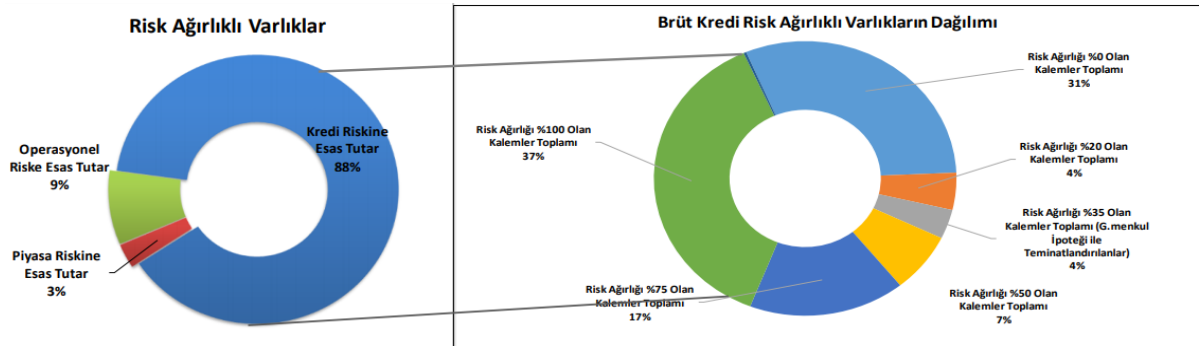
Grafik 4: Bankalararası Sermaye Yeterliliği Oranı

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=62> (Erişim 07.06.2021)

Fonksiyon grupları ayrımı kapsamında ise sermaye yeterliliği oranları mevduat, katılım ile kalkınma ve yatırım bankaları ele alındığında sırasıyla %17,63; %16,62 ve %24,63 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 5: Risk Oranları

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=62> (Erişim 07.06.2021)

Sermaye yeterlilik oranının hesaplamasında, riske sahip ürünlerin %88'i kredi riskine asıl miktardan, % 9'u operasyonel riske asıl miktardan ve %3'ü piyasa riskine tabi tutardan varolmaktadır. Kredi riskinin hesaplanmasında ki temel tutar brüt risk

ağırlıklı varlıklardan, risk ağırlıkları % 100 olanların payı %37, risk ağırlığı % 0 olanların payı % 31'dir.

Basel II Uzlaşısının temelde üç unsuru vardır: Minimum sermaye yeterliliği, Sermaye yeterliliği denetimi ve Piyasa disiplini (BDDK, 2013, s. 8);

- Minimum Sermaye Yükümlülüğü (Birinci Yapısal Blok):

Basel II Uzlaşısı, ekonomi risk kavramında herhangi bir değişikliğe gitmeden sağlanan sermayesinin ana sermayenin % 100 ünü aşmaması gerektiği vurgulayarak (Sermaye Yeterlilik Oranı= Sermaye Tabanı Riski+ Piyasa Riski+ Operasyonel Risk= % 8 olarak düzenlenmiştir (İmişiker, 2005, s. 12-14).

Basel II uzlaşısı çerçevesinde Kredi Riski Ölçümünde Nihai Olarak Kullanılması Amaçlanan Yöntemler; asıl içsel derecelendirme kökenli yaklaşım, standart yaklaşım ve ileri içsel derecelendirmeye bağlı yaklaşım olarak sıralanmaktadır. Bankalar tarafından Basel II uzlaşısı anlamında çoğunlukla içsel derecelendirmeye kökenli yöntemlerin kullanılması hedeflenmektedir. Basel II uzlaşısı bağlamında, bankaların içsel derecelendirmeye dayanan yöntemleri kullanma hedefinde oldukları söylenebilir. Bu anlamda, bankacılık sektörü aktif toplamının yalnızca %5,1'i standart yöntemi izlemeyi hedeflediklerini belirtmiştir (Külahi vd., 2013, s. 194).

- Sermaye Yeterliliği Denetimi (İkinci Yapısal Blok):

Bir banka sermaye yeterliliğini toplam risklere karşı değerlendirdiğinde, düzenleyici kurum, bankanın risk ölçümlendirmesi değerlendirerek, birinci yapısal blokta hesaplanmış olan sermaye kadar ek sermayeye ihtiyaç duyulup duyulmadığını tanımlamaktır (Külahi vd., 2013, s. 195). Basel II Komitesi denetim otoritelerine klavuzluk etmesi amacıyla “Etkin Bankacılık Denetiminin Temel İlkeleri” adlı yazıya ek olarak dört ana prensip benimsenmiştir (Takan- Boyacıoğlu, 2015, s. 586-587).

1. Sermaye Yeterliliği Ölçümleme Sistemi,
2. Denetim Otoritesinin Ölçümleme Aşaması,
3. Denetim Otoritesinin Yaptırım Gücü,

4. Denetim Otoritesinin Ön Müdahale Kabiliyetidir.

- Piyasa Disiplini (Üçüncü Yapısal Blok):

Piyasada disiplinin korunması amacıyla, bankalara ait sermaye, sermaye yeterliliği ve risk değerlendirme yöntemlerini de kapsayacak şekilde önemli olan hususlarda kamuya açıklama yapma ihtiyacını oluşturan piyasa disiplini, bankaların birbirleriyle karşılaştırılması ve bu doğrultuda şeffaflık amaçlanmaktadır (Külahi vd., 2014, s. 196). Üçüncü yapısal blok gereğince, oluşturulan raporlar aşağıda değinilen periyotlarla kamuoyuna açıklanmalıdır (Takan vd., 2015, s. 594).

1. Uluslararası düzeyde faaliyete sahip bankaların, mevcut sermaye ve sermaye yeterlilik oranları ve bileşenlerine ilişkin raporları her üç ayda kamu oyuna açıklaması gereklidir.
2. Bilgilendirme amacıyla yapılan açıklama ve yayımlanan raporların altı aylık periyotlar ile kamuoyuna açıklanması gereklidir.
3. İlgili bankaya ilişkin, risk yönetimi ve raporlama sistemleri ile ilgili bilgilendirmelerin ise yıllık periyotlar ile kamuoyuna açıklanması gereklidir.

Tablo 10: Basel I ve Basel II Uzlaşılarının Karşılaştırılması

Basel I	Basel II
Sadece kredi ve piyasa risklerinin önemszenmesi	Kredi riskinin ayrıntılı biçimde operasyonel riskin de önemeseyerek SYR'nin riske daha uyumu hale alınması.
Kredi riskine ilişkin katsayıların belirlenmesine göre OECD üyesi olan ve olmayan ülke ayrımı.	Kredi riskinin hesağlanması kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke ve kuruluş için verdiği derecelerin kullanılması.
Tek bir risk ölçüm yönteminin kullanılması.	Her bir risk kategorisi için alternatif yöntemlerin varlığı nedeniyle sağlanan esneklik yanında, bankaların içsel risk ölçüm yöntemlerinin kullanılmasının özendirilmesi.
Bütün finansal kuruluşlara benzer yaklaşım.	Risk yönetiminin önemine yapılan vurgu ve banka yetkililerinin risk yönetiminden sorumlu tutulması.
Sadece minimum SYR'ye yapılan vurgu.	SYR yanında üçlü yapı, gözetim ve denetimin önemi ile piyasa disiplininin gerekliliğine yapılan vurgu ve ilgili düzenlemeler.

Kaynak: (Erdoğan, 2014, s. 162)

Tablo 10 'da Basel I ve Basel II detaylı olarak karşılaştırılmıştır.

3.3.3. Basel III Uzlaşısı

Basel I ve Basel II uzlaşıları ortaya çıkan krizler sonunda meydana gelen problemlerin tekrarlanmaması adına Basel III uzlaşısı çıkarılmıştır. 2008 Finans Krizinin gerek oldukça maliyetli gerekse sorunlu olması, para piyasası sektörünü ve iktisadı sistemini ilerleyen zamanda oluşabilecek yeni krizler karşısında daha dirençli hale getirmek için; nakit, sermaye kalifiyesinin yükseltilmesi, iktisadı konjonktürün göz ardı edilmemesi ve sermaye sorumluluğunun arttırılması gibi önemli yeniliklerin

gerekliliğini kanıtlamıştır (Yıldırım, 2015, s. 16)²⁶. Ortaya çıkan küresel krizin ardından, Türkiye'nin de üye Basel Bankacılık Denetim Komitesi, bankaları oluşabilecek şoklar karşısında daha dayanıklı hale getirmek ve sermayelerini daha güçlü bir yapıya kavuşturmak için düzenleme çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu çalışmalar sonucunda, Basel III Kriterleri şeklinde anılan dökümanlar piyasaya sürülmüştür (Yıldırım, 2015, s. 16).

Basel III uzlaşısına, önceki uzlaşılarda eksiklik ve yetersizlikleri nedeniyle gerek durulmuştur. Bu bakımdan Basel II'nin eksikliklerinin Basel III'ü oluşturan sebepler kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Bu bağlamda, Basel III uzlaşısının oluşumuna yol açan sebeplerden bazıları şu şekilde ifade edilebilir: (Yıldırım, 2015, s.17)²⁷

- İyi olmayan piyasa şartlarında ani düşüş gösterebilecek sermaye tamponlarının daha güçlü hale getirilmesi,
- Banka sermayelerinin kalitesinin yükseltilmesi,
- Basel II'ye katkıda sağlamak için kaldıraç oranı uygulaması,
- Minimum sermaye ihtiyacındaki döngü selliğin azaltılması ve karşılık ayrılması,
- Bankacılık sektörünü daha güçlü hale getirmek için kullanılan sermaye ve likidite kontrol tavsiyeleri sunması,
- Risk yönetimini sürecinin geliştirilmesinin yanı sıra, bankaların stres koşullarına karşı direncinin artırılması.

Basel Komitesi, yaptığı çalışmalarının merkezine; Basel III'ün uygulanması ve bununla bağlantılı sağlam denetim standartlarının hayata geçirilmesi hususunu almaktadır. Ayrıca aşağıda ifade edilen alanlarda da çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir (Basel Committee on Banking Supervision, 2010, s. 2):

- Ticari hesaplarının detaylı incelenmesi,

²⁶ Aktarılan; BDDK, (2010b), Sorularla Basel III, Risk Yönetimi Dairesi, Aralık.

²⁷ Aktarılan; BDDK, (2010a), Piyasa Riski Ölçümleme Yöntemlerine İlişkin Analiz, Nisan.

- Dışsal derecelendirme notlarının menkul kıymetleştirilmesi işlemlerinde değerlendirilmesi ve etkileri,
- Sistematik öneme sahip olan iktisadi kuruluşlarla ilgili politikalar üretilmesi,
- Önemli risklere ilişkin planlamalar,
- Farklı sınırlarda bankacılık prensiplerinin iyileştirilmesi,
- Etkin bankacılık denetiminin ana ilkelerinin çıkan krizlerle yeniden değerlendirilmesi,
- Mevcut uygulamalar ve güçlü iş birliklerinin bankaların denetçileri ile denetim otoritelerin oluşturulması.

Uluslararası piyasalarda Basel III Kriterlerinin uygulanma aşamasına yönelik bazı problemler de vardır (Yıldırım, 2015, s.17). Bunlar:

- Denetim Arbitrajı oluşma olasılığı ile ilgilidir. Bankaların, katı kurallar getiren düzenlemelerde görüldüğü gibi, Basel III standartlarını uygularken denetim arbitrajı fırsatını değerlendirmek için yoğun çaba sarf edecekleri beklenilmektedir.
- Yeni düzenlemelerin uyumlaştırılması süreci ve bunların piyasada kabul edilme derecesi ile ilgilidir. Yeni düzenlemeleri uygulama maliyetlerini minimum düzeye indirmek için Basel III kriterlerine uyum süreci uzun ve kademeli bir süreye yayılmıştır.
- Bankalar tarafından yeni standartlara uymak için gerçekleştirilecek strateji ve kararların, ulusal ekonomilere ve küresel ekonomiye etkileri ile ilgilidir.

Basel III düzenlemelerinin temel hedefleri beş bölümde değerlendirmek mümkündür (Gürel vd., 2012, s. 19-22);

- Daha Nitelikli Sermaye: Basel III düzenlemesiyle ana sermaye veya “common equity” şeklinde de ifade edilen çekirdek sermaye ile en kaliteli sermaye kalemlerinin yer almaları sağlanmıştır.
- Niceliği Artırılmış Sermaye: Komitenin reform paketi kapsamında, asgari ana sermaye ihtiyacı %2 seviyesinden %4,5 seviyesine artırılmıştır. Bunun yanı sıra,

bankaların ilerleyen zamanda karşılaşılabilecekleri ekonomik riskler karşısında %2,5 oranında bir sermaye tamponuna sahip olmaları gerekmektedir. Bu anlamda toplam ana sermaye ihtiyacı %7 seviyesine ulaşmış olmaktadır.

- Sermaye Tamponu Oluşturulması: Basel III kapsamında ortaya çıkan yeniliklerden biriside, %0 ile %2,5 aralığında ölçülen konjonktür karşıtı sermaye tamponu olmaktadır. Anılan tamponun işlevi, iktisadi döngüde meydana gelen dalgalanmaların yarattığı etkinin azaltılmasıdır.
- Risk Temelli Olmayan Kaldıraç Oranı: Belli oranları ile öneme alınan bilanço dışı kalemler ve aktiflerle çekirdek sermaye arasında risk temelli olmayan bir asgari oranı sağlamayı hedeflenmektedir. Varsayılan kaldıraç oranı %36 seviyesinde olup, aşamalı bir geçişin yapılması hedeflenmiştir
- Nakit Akış Düzenlemeleri Asgari Seviye: Asgari seviyesi %100 olacak biçimde, nakit akış karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı şeklinde adlandırılan iki oranı düzenlemelere dâhil etmek hedeflenmiştir. Ayrıca, planlamada bu 2018 yılına dek sürecek geniş bir uyum süreci yer almıştır.

Basel III dahilindeki farklılıklar içerikleriyle ele alındığında, özellikle likidite ve sermaye tamponuna ilişkin konuların, BDDK'nin ortaya koyduğu kriz olmadan önce alınacak "proaktif önlemler" hususu ile belirli yönlerden benzeştiği göze çarpmaktadır. Örneğin; Basel II' de var olan ve hesaplamasına bağlı kesin bir standart sağlanmamış olan nakit riskiyle bağlantılı BDDK' nın, 2006'da çıkardığı "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik" ve ilgili uygulamaya sonradan eklemiş olduğu asit test oranı ile likidite riskinin sayılmasına ve kontrol edilmesiyle getirdiği görülmektedir. İlgili düzenleme bankalarımızın global kriz periyotlarında temel bir likidite darlığı yaşamadan faaliyetlerini devam ettirmelerine destek olmuştur (Gürel vd., 2012, s. 25).

Özetle, gerçekleştirilen düzenlemeler yoluyla Basel III Kriterleri, bankacılık sektörünün riskler karşısında daha dirençli forma kavuşturulmasını sağlayarak likit oranla küresel sermaye yüzdesini açmıştır. İlk olarak 1988'de yayınlanan ve sonuncusu da 2010 senesinde duyurulan Basel Kriterleri'nin bankacılık sistemindeki son düzenleme olmayacağı yadsınamaz bir gerçektir; bu anlamda, ilerleyen süreçte piyasalarda

meydana gelen gelişmelere karşı bir çok farklı Basel Kriterleri düzenlemelerine gereksinim duyulacağı açıkça görülmektedir (Yıldırım, 2015, s.17).

3.3.4. Basel IV Uzlaşısı

Basel IV Basel Komitesi tarafından Aralık 2017 ve Ocak 2023'den itibaren uygulanacaktır. Aralık 2017 sözleşmesinde, küresel sistemik açıdan önemli olan bankalara kredi riskinin sermaye muamelesi, operasyonel risk ve kredi değerlendirme ayarlaması, bir çıktı tabanının uygulanması, revizyonlar kaldıraç oranının tanımı ve kaldıraç oranının uygulanması gibi önemli değişiklikler içeriyordu. Revize edilmiş bir piyasa riski çerçevesi büyük ölçüde Ocak 2016'da tamamlanmıştı.

AB' de Basel IV tam olarak uygulanması yalnızca Sermaye gerekliliğini değil çoğunlukla revize edilmiş piyasa riski çerçevesini kapsar. AB, Sermaye Gereksinimleri Tüzüğü ve revize edilmiş Sermaye Gereklilikleri Direktifi boyunca Basel III zaten uygulamıştır. Bunlar bankaların tutması gereken sermayenin kalitesi ve miktarını, asgari kaldıraç oranının getirilmesini, iki yeni minimum likidite oranını, daha sert bir sermaye muamelesi menkul kıymetleştirmelerini ve karşı döngüsel sermaye tamponunun makro ihtiyati bir araç olarak kullanılmasını kapsıyordu (KPMG, 2018, s. 1).

Basel Komitesi tarafından yayınlanan, ancak henüz uygulamaya geçirilmeyen ve hala düzenleme sürecinde olan yaklaşık on adet önemli çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışma Basel IV biçiminde tanımlanmakta ancak Basel III'de yer aldığı gibi Basel II'yi ve Basel III'ü feshederek yürürlükten kaldırmayı içermemektedir. Basel IV çalışmaları kapsamında varılmak istenilen asıl amaç karışık halde olan sermaye yeterlilik oranını yeniden güvenilir ve ilişkilendirilebilir bir forma sokmaktır. Bu yüzden Basel IV düzenlemeleriyle, sermaye yeterlilik oranı hesaplaması konusunda farklılıklar gündeme gelmektedir. Bunlardan bazıları (İmam, 2018, s. 62-63):

- Standart ve içsel metotları birbirine yakınlaştırmak,
- Standart yöntem ile hesaplanan sermaye sorumluluklarının içsel ilkelere zemin oluşturulması,

- Operasyonel risk ölçümlerinde bir sonra ki yaklaşımları tamamen devre dışına almaktır.

Anılan düzenlemelerin dışında, kredi derecelendirme firmalarının dahi tümüyle devre dışı bırakılması düşünülmüş ancak sonrasında bu karar, devletlerin denetim otorilerinin tercihine bırakılmıştır.

3.3.4.1. Basel IV Uzlaşısı Hakkında Temel Düzenlemeler

Basel IV düzenlemeleri esasen 11 adet düzenlemeden oluşmaktadır (Altıntaş, 2017, s. 15). Bu 11 adet düzenlemeden 7 adeti piyasaya hızlı kanalize edilecek olup aşağıda ayrıntılanmıştır.

3.3.4.1.1. Yeni piyasa riski düzenlemesi

Ocak 2016'da Piyasa riski ilkeleri yürürlüğe girmiştir. 2020' nin başlarında uygulanması hedeflenen piyasa riski, 1996 yılından günümüze yürürlükteki standart ve içsel piyasa riski hesaplama metotları değişime uğramaktadır. İçsel yaklaşımda kapsamında ortaya çıkan en büyük değişikliğin Riske Maruz Değer (VaR) ölçüm yönteminin Kuyrukta Beklenen Kayıp (ES/ETL) ile değiştirilmesi olduğu belirtilmektedir. Mevcut model de detaylı biçimde yenilenmekte, geliştirilen Basel IV yaklaşımının ileri ve içsel yaklaşımları irdeleyecek biçimde karmaşık ve problemli olduğu göze çarpmaktadır.

Bu anlamda piyasa risk çerçevesinin revizesi aşağıdaki şekilde tasarlanmıştır (Gencer, 2019, s. 74):

- Bankacılıkta yer alan alım satım farklarının açıklığa kavuşması,
- İçsel modelde yer alan VaR'dan Expected Shortfall'a geçiş,
- Önceki modele göre daha hassas yaklaşım.

3.3.4.1.2. Kredi riski ölçümünde yeni standart yaklaşım

Aralık 2015'te, dışsal kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilen notlara dayalı yaklaşımındaki değişiklikleri içeren çalışma başlamıştır. Bir önceki yaklaşımın tersine, derecelendirme kuruluşlarından not almakla beraber bu yaklaşımı kullanmaktan

çekinen ülkeler adına yeni alternatif yaklaşımlar üretilmektedir. Bu doğrultuda riski düşük gecikmeli portföylerde içsel modelin kaldırılması ve tahmine yönelik uygulamaların gelmesi gündeme gelmiştir.

3.3.4.1.3. Yeni Standar Yaklaşımın Çatısı Altında Karşı Taraf Risk Hesaplaması

Bu yaklaşım toparlanmış haliyle 2014'te yayınlanmıştır. Bu düzenlenen mevcut yaklaşım, Basel I kurallarındaki gerçeğe uygun değer ve Basel II kurallarındaki mevcut duruma yapılan eklemeleri ihtiva etmektedir. Komite, 1 Ocak 2017 tarihinde yürürlüğe girmesine karar vermiştir. Bununla birlikte pek çok ülkenin, uygulama için bu tarihe uyum sağlayamadığı söylenebilir.

3.3.4.1.4. Kredi Ölçümleme Revizyonu

Küresel krizin ardından, bankaların türev pozisyonlarındaki kayıpların sadece karşı taraf temerrüdü değil, aynı zamanda piyasa devalüasyonlarından kaynaklanan büyük zararların da meydana geldiği anlaşılmıştır. Basel III Yönetmeliği'nde, kredi değerlendirme düzenlemeleri (CVA) riski karşılığında, karşı taraf kredi riski boyutunda entegre edilmektedir. CVA, karşı taraf riskine tabi durumun karşı taraf kredi riski de olmak üzere piyasa değeri ile karşı taraf kredi risksiz piyasa değeri arasında bulunan farkı ifade etmektedir. Komite, bu CVA politikasını gözden geçirmek istemiştir. Amaç muhasebe ilkeleri doğrultusunda yeniden geliştirilmesi olmaktadır. İstişare dokümanı 2015 yılının Temmuz ayında yayımlanmıştır. Bu bağlamda kredi değerlendirme ayarlamaları piyasa riskiyle uyumlaşması içsel yöntemin kalkmasını ifade etmektedir.

3.3.4.1.5. Menkul kıymetleştirme revizyonu

Konuya ilişkin istişare belgesi 2014 yılının Aralık ayında yayımlanmış ve 2016 Temmuz ayında yeniden güncellenmiştir. Buradaki amaç, dışsal kredi derecelendirme notlarıyla ilgili mekanik bağımlılığı azaltmaktır. Bu bağlamda Menkul Kıymetlerin yenilemesi; yeni hiyerarşinin gelmesi, standart, şeffaf ve kıyaslanabilir kriterlerin oluşturulmasıdır.

3.3.4.1.6. Müdahil olma riski

Başta, gölge bankacılık müesseselerinden kaynaklanan riskler öncülüğünde, konsolide olmamakla birlikte, banka kurumlarının zorunluluğa dayalı olarak ya da itibar riskine ilişkin endişeler nedeniyle iflasına kayıtsız kalamayıp müdahale eden yapılanmalardan doğabilecek yükü kapsamaktadır. Kapsam olarak, 2. Yapısal Blok çerçevesinde sermaye yükümlülüğü intibak etmektedir.

Konsolide olmamakla birlikte, bir bankanın yükümlülükleri veya itibar riskine ilişkin endişeler nedeniyle iflasına kayıtsız kalamayan yapılanmalardan doğabilecek yükü, özellikle paralel bankacılık kuruluşlarından kaynaklanabilecek riskleri kapsar.

3.3.4.1.7. Büyük kredi düzenlemesi

Komite, Ocak 1991'de büyük kredilerin ölçülmesi ve kontrolüne ilişkin ilk kılavuz belgeyi yayımlamıştır. Ardından, Nisan 2014'te bu belge daha ayrıntılı olarak revize edilmiştir. Nihai düzenlemenin ise 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla gerçekleşmesi planlanmıştır. Yeni düzenlemenin amacı, kredi limitlerinin uygulanmasında sermaye yeterliliği düzenlemelerine benzer bir çerçevenin oluşturulmasıdır.

3.3.4.2. Basel IV Uzlaşısının Düzenlenmesinin Temel Amaçları

Basel IV düzenlemelerinin asıl hedef (TBB, 2016):

- Basitlik ve Şeffaflık:
 - Regülasyon kapsamında karmaşıklığı azaltarak uygulamaya kurallarını anlaşılır kılmak,
 - Dipnot kurallarının sonuçlarına teşkil etmek.
- Tutarlılık ve Karşılaştırılabilirlik:
 - Regülasyon kapsamında açıklanabilir bir şekilde değerlendirilmesi ve uygulanabilmesi,
 - Risk tabanlı olmayan tek katsayı olarak toptan kredilerde farklı türlerin artırılması.

- Duyarlılık.
- Mevcut yaklaşımlarda risk duyarlılığının arttırılması ve içsel modellerde hesaplamalardaki dalgalanmanın azaltılması,
- Bankaların yasal sermaye rasyolarında ki fazla volatilitenin indirgenmesi,
- Dışsal reytinglerin önemsenmesi fakat fazla güvenilmemesi.

Tablo 11: Basel IV Düzenlemelerinin Amaçları

Basitlik Ve Şeffaflık	Regülasyon Çerçevesinin Karmaşıklığı Azaltmak Ve Uygulanan Kuralların Ve Etkilerini Daha Anlaşılır Kılmak
- Dipnot Kurallarının ve Regülasyonlarının Çerçevesinin Birleştirilmesi	
Tutarlılık ve Karşılaştırılabilirlik	Regülasyon çerçevesinin anlaşılır bir şekilde yorumlanması ve uygulanabilmesi,
- Risk Bazlı Olmayan- Tek Katsayısı Olan Perakende Kredilerin Alternatiflerin Artırılması	
Duyarlılık	Standart Yaklaşımlarda Risk Duyarlılığını Artırma Ve İçsel Modellerde Hesaplamalardaki Değişkenliğini Azaltma
- Bankaların Yasal Sermaye Rasyolarının da ki Aşırı Volatilitenin Azaltılması	
- Dışsal Reytingleri Dikkate Alınması Fakat Fazla Güvenilmemesi	

Kaynak: (TBB, 2016)

Tablo 11’de Basel IV Düzenlemelerinin özeti ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.3.4.3. Basel IV Uzlaşısı Hakkındaki Değerlendirmeler

KPMG Basel IV uzlaşısı raporunda, düzenlemelerle birlikte bankaların işletme etkinliği ve stratejilerinin 2 yıl öncesiyle karşılaştırıldığında daha verimli bir duruma geldiği gözlemlenmiştir ve çoğu bankanın tecrübe ettikleri durum şu şekilde neticelendirilmiştir (KPMG, 2015).

- Sermaye yükseltimi gerçekleştirerek bilanço faaliyetleri azaltılmıştır. Bu durum banka müşterileri açısından maliyet artışına neden olarak banka finansmanının kullanılabilirliğini azaltmıştır. Bunun sonucunda bazı pazarlarda likiditede azalmalar yaşanmıştır.
- Kurumların çeşitli işlerine katkı sağlamak amacıyla, sermayenin anlaşılır kılınarak ve çeşitli stratejilerle sermaye yönetimi geliştirildi. Bankalarında kapsamlı bir Basel IV projesi bulunmamakla beraber her stratejik yaklaşımlara bireysel yaklaşmaktadır.
- Yönetmelik, sermaye ihtiyaçlarına karşı riske daha az duyarlılığı olan bir yaklaşım benimsediği için düşük ve yüksek riskli işletmeler içerisinde denge yeniden değerlendirilmiştir. Nakit gereksinimleri karşılandığında bankalara hâkim olan borçları, yüksek aşamalı menkul kıymetleri, anapara ipotek kredilerini, aşırı kaliteli kurumsal borçlanmayı ve bütünüyle güvence altındaki riskleri de kapsayacak şekilde fazla olmayan riskli gruptaki varlıklarını indirgenmeye yönelik iyi bir isteklendirme söz konusu olmaktadır. Bu uygulamayla bazı bankaların iş modelleri ve bu tip banka aracılığının fiyat ve mevcudiyetleri kapsamında önemli değişimler ortaya çıkmaktadır.
- Basel IV düzenlemelerinin bilgi ve sistem etkilerine karşı bankaların aynı düzeyde duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, bankaların en azından standart yaklaşımlarını gözden geçirmeleri, kaldıraç oranını hesaplamaları ve açıklama süreçlerini ve çeşitli stres testlerini yapmaları gerekmektedir. Basel komitesine ait risk verilerinin toplanması ve raporlanması ilkelerine ilişkin zorlukların giderilmesi bağlamında meydana gelen belirsizliğin şimdilik bir kenara bırakıldığı söylenebilir.
- Genel olarak gelişmekte olan bankacılık düzenlemelerinin ikinci bölümünde ifade edildiği gibi bankalar üzerinde birçok düzenleyici ve ticari baskılar bulunmaktadır; bu baskılar nedeniyle bankalar, sürdürülebilir ve uygulanabilir iş stratejileri geliştirerek bu stratejileri hayata geçirmekte zorlanmakta,

müşterilerin, yatırımcı ve düzenleyici aktörlerin beklentilerini aynı zamanda karşılayamayacak bir işleyişin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3.3.4.4. Basel IV Uzlaşısı Hakkında Türkiye Bankalar Birliğinin “İyi Uygulama Rehberinin” Değerlendirmesi

İyi Uygulama rehberleri, Basel Komitesi’nin bağlı çalışma gruplarının teşkil ettiği risk yönetimiyle alakalı rehberlerdir. İlgili rehberler çoğu ölçüde çevrilerek BDDK tarafından duyurulmuştur. Bu rehberler risk hesaplamasında çok, yönetim ve risk yönetim sistemiyle ilgili prensip bazlı hususları kapsamaktadır (TBB, 2016).

- Faiz oranı riskinin denetimine ait rehber,
- Piyasa riskinin idaresine ait rehber,
- Ülke riskinin kontrolüne ait rehber,
- Bankaların kredi denetimine ait rehber,
- Operasyonel riskin kontrolüne ait rehber,
- Yoğunlaşma riskinin idaresine ait rehber,
- Kurumun gerçekleştirdiği denetimlerde göz önüne alınacak değerlendirme kriterlerine ilişkin rehber,
- Gerçeğe uygun değerin hesaplanmasına ait rehber,
- Bankalar tarafından sermaye ve nakit planlamalarında kullanılan stres testleriyle ilgili rehber,
- Karşı taraf kredi riskinin yönetimine ilişkin rehber,
- İSEDES raporuna ait rehber,
- İtibar riskinin idaresine ait rehber,
- Bankalarda iyi ücretlendirme uygulamalarına ilişkin rehber,
- Nakit riskinin kontrolüne ait rehber.

Basel IV Uzlaşısı hakkında Türkiye Bankalar Birliğinin “İyi Uygulama Rehberinin” değerlendirilmesi hususunda Kredi Yönetimine İlişkin Rehber, Ülke Riskine İlişkin Rehber ve Likidite Riskine İlişkin Rehber detaylandırılacaktır.

3.4. Basel Kriterlerinin Katılım Bankacılığı Ürünleri Hakkında Değerlendirilmesi

Basel Kriterlerinin muadili olan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) tarafından denetim ve gözetime dair küresel ihtiyati standartlar ve klavuz ilkeleri yayınlar. Kurulun amacı bankacılık ve sermaye piyasası sağlamlık ve istikrarını geliştirmeyi amaçlar. 3 Kasım 2002 tarihinde açılmış olan IFSB'nin merkezi Kuala Lumpur'dadır ve 10 Mart 2003'te faaliyete geçmiştir. IFSB, yeni veya mevcut uluslararası standartları Şer'i ilkelerle uyumlu hale getirerek ihtiyatlı ve açık bir İslami finansal hizmetler endüstrisinin kalkınmasına katkı sağlar ve özümzenmesini önermektedir.

IFSB'nin çalışmaları, Basel Bankacılık Denetimi Komitesi, Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Organizasyonu ve Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliği'nin çalışmalarını tamamlamaktadır. Haziran 2021 itibariyle, IFSB'nin 187 üyesi, 57 yargı bölgesinde faaliyet gösteren 81 düzenleyici ve denetleyici otorite, 10 uluslararası hükümetler arası kuruluş ve 96 piyasa üyelerinden (finansal kurumlar, firmalar, endüstri birlikleri ve borsalar) yapılanmaktadır. Türkiye'den üyeleri TCMB, SPK, BDDK, BIST, Kuveyt Turk, Albaraka gibi bankalar yer almaktadır.²⁸ Bu çerçevede katılım bankacılığı ürünlerinin Basel kriterlerine göre değerlendirilmesi ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

3.4.1. İslami Finans ve Yatırım Varlıkları İçin Sermaye Gerekliliği

Sermaye, bir işletmenin güvenliğini ve sağlamlığını değerlendirirken dikkate alınması gereken kilit faktörlerden biridir. Beklenmeyen kayıplara karşı tampon olarak sermaye gereklidir. Finansal istikrar, iktisadi büyüme ve kalkınma, ulusal ekonomik refahta iyileşme, süreklilik sağlama gibi katkıları olduğu için, birçok düzenleyici otoriteler tarafından önemli noktada da yer almaktadırlar. Bu finansal istikrarın devam edebilmesi için bazı küresel reformlar gerçekleştirerek ileri düzey düzenlemeler ve denetim çerçevesi oluşturulmuştur.

²⁸ Bkz. <https://www.ifsb.org/background.php> (Erişim: 21/06/2021)

İslami finansın ilerleyişin altında yatan sebepler finans için sosyal ve etik uzlaşılarının takibidir. İslami finans içerisinde İslami çalışma yapan bilim insanları ve Şeria Kuralları Faiz yasağı, Garar, haram vb. olguları tartışmaktadır. İslami bankacılıkta yatırım anlaşmaları kâr paylaşımı üzerine kurulmaktadır. Basel sermaye çerçevesi aslında konulmuş olan kurallar her ne kadar konvansiyonel bankacılık açısından olsa da İslami bankacılığın uygulandığı birkaç kesimde de geçerlidir (Spinassou vd., 2021, s. 2). Kâr paylaşımlı yatırım hesapları bankaların karşılaştığı genel riski azaltmaya yardımcı olduğundan, bankaların İslami olarak hareket etme teşviklerini incelemek için bu sözleşmelerin (esas olarak İslami bankalar tarafından sunulan) zarar emiciliğini dikkate almak ilginçtir.

Bu amaçla İslami Finansal Hizmetler Kurulu, İslami bankalara geleneksel sermaye gereksinimlerinin uyarlanması için reçeteler içeren ihtiyatlı standartlar sağlamaktadır. Ayrıca, IFSB yönergeleri de ulusal düzenleyicilerin İslami bankaların risk ağırlıklı sermaye gereksinimlerine göre yerel ayarlamaları uygulamasına izin vermektedir. Kâr maksimizasyonu perspektifi dahilinde, Sermaye gereksinim teşvikleri olmadan İslami bankaların olması mevcut değilken, kâr maksimizasyonu sermaye gereksinimlerinin uygulanması İslami bankalar sayısını artırmaktadır. Kâr maksimizasyonu perspektifi içerisinde, aracı bankanın varlık getirisi ve sermaye gereksinimlerinin uygulandığı zaman İslami bankacılık cazip hale geliyor (Spinassou vd., 2021, s. 3-16).

3.4.1.1. Katılım Bankalarında Risk Yönetim İlkesi

Finansal araçlar önemli finansal sorumluluklar altında finansla ortaklıklar oluşturabilmektedir. Ticaretin küresel yapısından dolayı mikro- makro ekonomi, ulusal ekonomi veya yerel ekonomi de dâhil birbirleri ile bağlantılıdır. Bu faktörler belirsizlik oluşturabilmektedirler. Aracılık ve bağlantıların direkt ve dolaylı olarak ilişki içerisinde olduklarından finansal riskler ortaya çıkmaktadır. Yüksek belirsizlikler yüksek risklere neden olmaktadır. Banka organizasyon ve işleyiş açısından riski taşımaktadır. Banka için finans camiasının azami ilgisini çeken kredi, piyasa ve operasyonel konular en

yaygın üç risk biçimidir. Katılım bankalarının endüstrisinin risklere karşı farklı bir yönelimi vardır. İslami bankacılıkta sözleşmelerin özel yapılandırılması sonucunda riskler sözleşme türleri bazında daha uyumlu hale gelmektedir. Katılım Bankacılığının bazı anlaşmalarında kâr ve zarar paylaşımından oluşmaktadır ve taraflar bu paylaşımı karşılıklı üstlenmektedirler. Bu bölümün amacı, İslami finansal ürünleri, ömürleri boyunca ortaya çıkabilecek riskler açısından analiz edilebilecek şekilde ayrıştırmanın genel yollarını göstermektir. Finansal riskler de yer alan Kredi, Piyasa ve Operasyonel risklerin çatısı altında Müşâreke, Mudârebe, Murâbaha, Selam, İcâre ve İstisna dayalı olarak daha gelişmiş veya güncel sözleşmeler sunularak tanımlanacaktır.

3.4.1.1.1. Katılım Bankalarında Kredi Riski ve IFSB Değerlendirilmesi

Kredi riski aslında basitçe borçlu veya karşı tarafın anlaşma şartlarında yer alan sorumluluklarını yerine getirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Kredi riskini hesaplamak için birçok kredi riski hesaplama modelleri Derecelendirme kurumları (Moody's, Standard & Poor's, ve Fitch) değerlendirmiş ve notlandırmıştır. Her ne kadar findeks notu ve kredi kullananların gelirlerine göre bankalar tarafından kredi sağlansada Kredi riski aslında tahmin edilmesi ve hesaplanması zordur. Bankalar tarafından verilen kredilerin çoğunun nerede kullanıldığı bilinmemekle beraber ağırlıklı olarak borç kapamada kullanılmaktadır. Katılım bankaları tarafından sağlanan fonların ödenebilmesi için proforma fatura karşılığında fiziki bir malın varoluşu ile fon arz edilmektedir (Akkizidis vd, 2008, s. 32- 33). Böylece fon kullanılırken gerçek ekonomik faaliyetlerin finansmanında; kredilerin, kredi alan işletme yerine mal temin edilen satıcılara ödenmesi sebebiyle verilmiş amacının dışında, riskli, spekülâtif ve verimsiz işlemlerde kullanımının önüne geçilmektedir.

- Murabaha: Bir Murabaha kredi riski, nakit eşdeğeri değerinde kaydedilen sözleşme kapsamındaki alacak hesabı bakiyesinden, yani mali dönem sonunda müşteriden ödenmesi gereken borçlardan herhangi bir şüpheli karşılığın çıkarılmasından oluşur. Murabaha satışından doğan alacak hesabına (özel karşılıklar hariç), denetim makamı tarafından onaylanan bir ECAI (External

credit assessment institution) tarafından derecelendirilen borçlunun (alıcı veya garantör) kredi durumuna dayalı olarak bir RW (Risk Weight) tahsis edilir. Borçlunun derecelendirilmediği durumlarda %100 RW uygulanır. IFSB yapılan anlaşmalara göre temerrüde düşen müşterinin varlığını 3. Şahsa aktararak kredi riskini kapatabilmektedir. IFSB' ye göre asgari gereklilikleri karşılamaya tabi olarak, teminatlı Murabaha' nın RW' sine aşağıdaki teminatlı varlık türlerine göre oranlar verilmiştir (Islamic Financial Services Board, 2013, s. 70-71)

- (a) uygun perakende müşterileri veya küçük işletmeler için %75,
- (b) Denetim makamları tarafından aksi belirtilmedikçe, uygun konut amaçlı gayrimenkullerle güvence altına alınan bir Murabaha sözleşmesi için %35,
- (c) Uygunluk kriterlerine bağlı olarak, ticari gayrimenkul ile teminat altına alınan bir murabaha sözleşmesi için %100 veya "istisnai durumlarda" %50.

- **Selem:** Bir Selem sözleşmesi, önceden belirlenmiş bir fiyata, belirlenmiş bir miktar ve kalitede belirli bir gelecek tarihte teslim edilecek olan belirli bir mal türünü satın almak için yapılan bir sözleşmedir. Alıcı olarak IIFS, bir Selem sözleşmesinin yürütülmesi üzerine veya SSB (*Sharī'ah* Supervisory Board) tarafından izin verildiği şekilde iki veya üç günü geçmeyen bir sonraki süre içinde satın alma fiyatının tam ödemesini yapar. Bazı durumlarda, bir IIFS, bir Selem sözleşmesi kapsamında satın alınan emtia ile aynı spesifikasyona sahip bir emtiayı orijinal satıcıdan başka bir tarafa satmak için ayrı bir arka arkaya sözleşmeye, yani paralel bir Selem' e girer. Paralel Selem, IIFS' nin malları önceden belirlenmiş bir fiyata gelecekteki teslimatlar için satmasına izin verir (böylece orijinal Selem sözleşmesinde fiyat Riskinden Korunma) ve IIFS' nin malları teslim almasını ve depolamasını önler. Yukarıda belirtildiği gibi, böyle bir paralel sözleşme kısmi bir risklerden korunma olarak da kullanılabilir. Bir Selem sözleşmesine dayalı bir ürünün satın alımından edinilen alacak tutarı, uygun durumlarda, denetim otoritesi tarafından onaylanan bir ECAI tarafından derecelendirilen bir tedarikçinin/karşı tarafın kredi durumuna dayalı bir RW

atanacaktır. Tedarikçi/karşı taraf derecelendirilmemişse (normalde böyle olacaktır), % 100'lük bir RW uygulanacaktır (Islamic Financial Services Board, 2013, s. 75).

- İstisna: Bir istisna sözleşmesi, bir satıcı ile alıcı arasında, alıcının özelliklerine göre üretilecek veya inşa edilecek ve önceden belirlenmiş bir satış fiyatıyla belirli bir gelecek tarihte teslim edilecek olan var olmayan bir varlık üretmek veya inşa etmek için yapılan bir sözleşmedir. IIFS' nin varlığın satış fiyatını nihai müşteriden veya yükleniciden almaması, önceden kararlaştırılmış tamamlama aşamalarında ve/veya üretim veya inşaat sürecinin tam olarak tamamlanması gibi kredi (karşı taraf) riskini karşılamak için bir sermaye gereksinimi vardır. Bir müşterinin proje finansmanında böyle bir işlemi tamamlayamaması riski "off-take risk" olarak adlandırılır. Müşteriye tam maruz kalma ile bir istisna sözleşmesine dayanan bir varlığın satışından elde edilen alacak tutarı, denetim otoritesi tarafından onaylanan bir ECAI tarafından derecelendirilen müşterinin kredi durumuna dayalı bir %100 RW atanır. IFSB' ye göre RW ataması için belirtilen özellikleri karşılamak için "VaR" yapısına sahip bir finansman gereklidir (Islamic Financial Services Board, 2013, s. 80).
- İcara: İcara sözleşmesinde, kiralayan olarak IIFS mülkiyetini kararlaştırılan bir süre boyunca kiracı olarak bir müşteriye devrederken varlık veya intifa hakkını korur. Kiralanan varlığa ilişkin tüm yükümlülükler ve riskler, kiracının suiistimal veya ihmalden kaynaklanmayan aşınma ve yıpranma ve doğal nedenlerden kaynaklanan herhangi bir değer düşüklüğünü ve kiralanan varlığa verilen zararı geri yükleme yükümlülükleri de dâhil olmak üzere, IIFS tarafından kiralayan olarak karşılanacaktır. Bir PL' de (Promise to lease) (yalnızca bağlayıcı olabilir), bir IIFS kira sipariş verenin varsayılanına maruz kaldığında, kira sözleşmesini yerine getirme yükümlülüğü, maruz kalma, varlığın IIFS' ye toplam satın alma maliyetinin miktarı, herhangi bir sorumluluğu yeri getirilmesine tabi teminat olarak varlığın piyasa değeri ve kiralayandan alınan herhangi bir miktarı olarak ölçülür. Geçerli RW, denetim otoritesi tarafından onaylanan bir ECAI tarafından

derecelendirilen borçlunun durumuna dayanacaktır. Borçlunun derecelendirilmemiş olduğu durumlarda, %100'lük bir RW uygulanır (Islamic Financial Services Board, 2013, s. 88).

3.4.1.1.2. Katılım Bankalarında Piyasa Riski ve IFSB Değerlendirilmesi

Piyasa riskleri, piyasa fiyatları, faiz oranları, döviz kurları ve özkaynak değerlerinde meydana gelen hareketlere dayanan bilanço içi ve bilanço dışı pozisyonlardaki kayıp risklerini ifade etmektedir. Piyasa riski, bankaların menkul kıymetlere büyük yatırımlar yapmaya başladığı hisse senedi piyasalarının öneminin artmasından sonra seksenlerin sonlarında kabul edilmiştir. Bankalar dünyanın farklı pazarlarında çeşitli para birimlerinde işlem yaptıklarından, ulusal ve uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalara maruz kalmaktadırlar. Bankalar ayrıca, döviz cinsinden işlemlere ve varlıklara uygulanabilecek döviz pozisyonlarındaki değişikliklere de maruz kalmaktadır. Döviz kuru riski, ticaret para birimlerinin olumsuz yeniden değerlendirilmesinden de kaynaklanabilmektedir. Son olarak, bankanın bazı çıkarları olduğu emtia fiyatlarındaki değişiklikler pozisyonu olumsuz yönde etkileyebilir. Piyasa riskinin çeşitlendirilmiş portföyler nedeniyle ölçülmesi zordur, çünkü çeşitli piyasalar, para birimleri, endeksler ve araçlardan oluşmaktadır. Piyasa riskini ölçmek ve yönetmek için çeşitli yollar vardır. Bankaların çoğunun döviz işlemleri için limitleri ve tetikleyicileri vardır. Bu bağlamda, islami bankaların faaliyette bulundukları belirsiz ticaret koşulları sebebiyle piyasa riskleriyle karşılaştıkları vurgulanmış ya da belli bir risk doğrultusunda ülke çevresinde teste tabi tutulmamış yeni bir pazar oluşturmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Bu durum, piyasa risklerine dayanan fiyatların İslami bankacılık kapsamında piyasa riskini arttıran bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bu sebeple, bu risk sadece İslami bankacılık kapsamında uygulanan geleneksel modellere değil, buna ek olarak gelişmiş türevlerine de uygulanabilmektedir. Bununla beraber, İslami bankaların, sahip olduğu varlıklarının değeri piyasa koşullarından etkilenebildiği için, gelecekte ortaya çıkan piyasa dalgalanmalarının bu bankaların işlem ve sermayeleri üzerinde ciddi etkileri olabilmektedir (Eltawil, 2017, s. 17).

3.4.1.1.3. Katılım Bankalarında Operasyonel Risk ve IFSB Değerlendirilmesi

Operasyonel risk, yetersiz ya da başarısız dahili aşamalar, insanlar ve sistemler ya da harici olaylara dayanan kayıp riski şeklinde tanımlanmak mümkündür. Bu tanım yasal riski de içermekte, fakat stratejik ve itibar riskini içermemektedir. Operasyonel riske ilişkin üç ana öge; insanlar, süreçler, teknoloji ya da diğer dış olaylar (felaketler gibi) şeklinde sıralanabilir. İnsanların riskleri arasında insan hataları, uzmanlık eksikliği, uyumluluk ve dolandırıcılık sayılabilir. Süreç riskleri, düzenli iş süreçlerini, yeni ürün ve hizmetlerle ilgili riskleri yetersiz veya yetersiz kontrolü vb. içerebilecek bir işletmeyi yürütmenin farklı yönleriyle ilgili riskleri içerir. Sistemlerle ilgili arızalar teknoloji risklerine dahil edilir. Operasyonel riskin ölçülmesi ve yönetilmesi oldukça zordur. Operasyonel risk, risk yönetiminde kritik bir faktöre dönüşmektedir; çünkü operasyonel risk durumunda maksimum toplam kayıp bankanın tasfiye değerine kadar uzanabilir (Akkizidis vd., 2008, s. 34- 35).

İslami bankalar için operasyonel riskin dört boyutunu ifade eden Şer'i uyum riski, güven riski, insan riski ve yasal risk başlıkları konunun anlaşılması noktasında durumu bir adım ileriye taşımaktadır. IFSB, yayınında İslami bankaların “faaliyetlerini maddi olarak etkileyebilecek bir dizi operasyonel riske” maruz kaldıkları açıkça ifade edilmektedir. Bununla beraber, operasyonel riskin, özel sözleşme özellikleri nedeniyle İslami bankalar için daha önemli olacağı tartışılmaktadır. İslami bankalardaki operasyonel risk, “Yetersiz ya da başarısız iç süreçler, insanlar ve sistemden ya da Şer'i uyumsuzluktan kaynaklanan zararlar ve güven sorumluluklarındaki başarısızlıklar da dâhil olmak üzere dış olaylardan kaynaklanan zararlarla” ilişkili olmaktadır. Operasyonel risk yönetiminde Şer'i uyumu sağlama ihtiyacı hayati önem taşır ve sahtekarlık, yanlış beyan gibi sözleşme performansını etkileyebilecek unsurların oluşumunu, sona ermesini ve bu unsurlarla ilgili ürün ve faaliyetleri ve sözleşme belgelerini içermelidir. Ek olarak, IFSB tarafından tavsiye edildiği gibi, Şer'i uygunluk düzeyi en az yılda bir kez kontrol edilmelidir; bu denetim ayrı bir Şeriat kontrol departmanı veya mevcut iç ve dış denetimlerin bir parçası olarak kredi bilgisi

aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Temel amaç, İslami bankalarda finansman ve ana sermaye yatırımlarının niteliğinin sağlanması ve operasyonları Şeriat ilkelerine uygun olarak yürütülmesidir (Ercankal, 2019, s. 100- 103).

Finans sözleşmelerinde şer'i zorunluluklara ilişkin sektörde yaygın yorum çeşitliliği olsa da AAOIFI, İslami bankaların uygulayacağı en son Şer'i standardı yayınlamıştır. Özetle, şer'i uyumlu finansmanın altı farklı sözleşme türünde aşağıdaki şeriat gerekliliklerini yerine getirmesi gerekmektedir (AAOIFI, 2015).

- Murabaha ve icara kontratları için;

- (a) Varlık, satış veya kiralama sırasında mevcutsa, kiralama sözleşmesinden önce kiralanan varlığa ilişkin intifa hakkının devralınması gerekmektedir.

- (b) Varlık yasal olarak satıldığında İslami bankalara aittir.

- (c) Ödemede gecikme olması durumunda borçlunun batıp batmadığı dikkate alınmaksızın, alacakların ya da borçların vadesini uzatmak ya da güncellemek için herhangi bir ceza ücreti veya fiyat artışı söz konusu olmamaktadır.

- Salam ve istisna sözleşmeleri için;

- (a) Bir satış ve satın alma sözleşmesinin birbirine bağlı ve bağımlı olması söz konusu değildir. Bu, salam ve paralel salam ya da istisna ve paralel istisna durumları için geçerlidir.

- (b) Selam sözleşmesi kapsamında satın alınmış olan bir malın teslim sürecinde gecikme yaşandığında, buna ilişkin bir ceza koşulunun getirilmesine müsaade edilmemektedir. Bun karşın bu izin, istisna ya da paralel istisna durumlarında geçerli olmaktadır.

- (c) Bir istisna sözleşmesinin konusu, sözleşmeye girişte fiziksel olarak bulunmayabilir.

- Müşareke ve mudaraba için;

(a) İslami bankaların sermayesi ile şer'i kapsamdaki yatırım ya da ticari faaliyetlere yatırım yapılmaktadır.

(b) Müşareke'de bulunan bir ortak, başka bir ortağa ait sermayeyi garanti edememektedir; buna karşın bir mudarib (partner), mudarabaya ait sermayeyi garanti edebilmektedir.

(c) Satın alma hususunda bağlayıcı bir söz verilen başka bir ortağın bir müşareke payına ilişkin satın alma fiyatı, sadece piyasa değerine göre veya satın alma tarihindeki anlaşmaya göre belirlenebilmektedir. Bununla birlikte, hissenin gerçek değeri üzerinden alınması şartını koymak da yasaktır.

SONUÇ

Bankacılık sektörü işleyiş ve yapısı bakımından dünya genelinde birçok sektöre doğrudan ve dolaylı şekilde etki etmektedir. Ekonomi sektöründe oluşan ve oluşabilecek krizler doğrultusunda ülkeler, finansal sistemlerini istikrarlı ve dirençli tutmak için çeşitli tedbirler almaktadır. Bankalar, faaliyet dallarının artırılması ve risklerin minimize edilmesi gayesiyle çeşitli yapısal düzenlemelere başvurmaktadırlar. Bu yapısal düzenlemelerle ülkeler kendilerine ait çeşitli yasal düzenlemeler yaparak düzenleyici ve denetleyici kurumlarının aracılığıyla yasal düzenlemeleri gerçekleştirmekle beraber uluslararası alanda bütün ülkelerin intibak etmesi yasal regülatörler yapılmaktadır.

Basel uzlaşısı Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi için merkezi İsviçre'nin Basel şehrinde yer alan BIS bünyesinde, 1974 yılında 10 ülkeye ait merkez bankası başkanları tarafından kurulmuştur. Basel Kriterleri bankacılık faaliyetlerinde gerçekleşen krizler karşısında dayanıklılığını yükseltmek için organize edilen temel uygulamalardandır. Basel Kistasları; Basel I, Basel II, Basel III ve Basel IV Kriterlerinde meydana gelmektedir. Bütün ülkelerde bankacılık denetimi önemli olduğu gibi ülkemizde de bankacılık sektöründe denetim önemli yeri olmakla beraber Basel kriterleri yürürlüğe konulmuştur. Basel kriterlerine aşamalı geçiş yapılarak uygulamaya sokulmuştur.

Basel I kriterinin; bankaların beklenen ya da beklenmeyen kayıplarının karşılanmasına yeterince tarif edilememesi, üyelik kuralına dayalı olarak OECD'ye üye ülke olmaları sebebiyle, bu ülkelerin kredi riskleri aslında daha yüksek olmasına karşın avantajlı durumda olmaları, buna karşılık, OECD'ye üye olmayan fakat kredi değerlilik oranı daha yüksek olan ülkeler için bir olumsuzluk oluşturması yeni bir sermaye uzlaşısının temelini oluşturmuştur. Basel II bankacılık risklerini çeşitlendirerek, kredi riskine ilave piyasa riski ve operasyonel risk şeklinde üç farklı çatı altında hesaplanması ve bu riskleri yeterince karşılayacak şekilde ekonomik sermaye tutulmasını göz önünde tutulmuştur. Basel III Uzlaşısı, Basel II kriterlerinin gereken revizyonlardan geçirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu kapsamdaki güncellemeler; sermayenin nitelik ve

niceliğinin arttırılmasını, risk yükümlülüğünün arttırılmasını ve boyutunun genişletilmesini, risk temelli olmayan bir kaldıraç oranının tesis edilmesini, nakit riski ölçüm mekanizmasının oluşturulmasını içermektedir. Basel III Kriterleri'nden sonra yine Basel Komitesi tarafından yayınlanan ancak henüz hayata geçirilmeyen Basel IV adlı çalışma ise Basel I, Basel II ve Basel III'te alınan kararlar sonucunda karmaşık durumda olan sermaye yeterlilik oranını yeniden karşılaştırabilir ve güvenilir kılmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada ülkemizde bankacılık sisteminin piyasadaki payını hızla arttıran katılım bankalarının, Basel Kriterlerine doğrultusunda katılım bankacılığı ürünleri değerlendirilmiştir. Katılım bankaları İslami prensipler doğrultusunda; garar, cehalet, tedlis, ihtikâr gibi olumsuzlukların önüne geçmek istemektedir. Katılım bankaları islami presiplere uygun olan Murabaha, Müşareke, Mudarebe, İcare, Selem, İstisna gibi ürünleri kullanmaktadır. Bu doğrultuda katılım bankaları fon arz ederken proforma ve fatura karşılığında ödemesini gerçekleştirerek şeffaflığını ve açıklığını yansıtmaktadır. Katılım Bankacılığı faaliyetleri ülkemizde riskin paylaşımı esas alınarak yürütülmektedir. Ayrıca nakdi fon kullanılmaması sebebiyle finansmanın kaynağı nettir ve sağlanan finansman doğrudan reel ekonomiye yönlendirilmektedir. İslami prensiplerle beraber faizsiz olarak uygulanmaktadır. Ribanın olduğu bir piyasada, gelir dağılımı eşitsizliğine tabi olarak sosyal dengesizliğin oluştuğu bilinmektedir.

Bu kapsamda Basel Kriterlerinin Muadili olan IFSB tarafından denetim ve gözetime dair küresel ihtiyati standartlar ve klavuz ilkeleri yayımlayarak bankacılık ve sermaye piyasası sağlamlık ve istikrarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda IFSB, İslami bankalara geleneksel sermaye gereksinimlerinin uyarlanması için reçeteler içeren ihtiyatlı standartlar sağlamaktadır. Ayrıca, IFSB yönergeleri de ulusal düzenleyicilerin İslami bankaların risk ağırlıklı sermaye gereksinimlerine göre yerel ayarlamaları uygulamasına izin vermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Katılım Bankaları'nın Sermaye Yeterlilik oranlarının, Basel kriterleri kapsamında belirlenen Mevduat bankacılık sistemine göre daha yeterli ve yüksek düzeylerde olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca bankacılık riski açıdan bankalar finansal aracı olarak önemli

finansal sorumluluklar altında finansla ortaklıklar oluşturabilmektedir. Ticaretin küresel yapısından dolayı mikro- makro ekonomi, ulusal ekonomi veya yerel ekonomi de dâhil birbirleri ile bağlantılıdır. Bu faktörler belirsizlik oluşturabilmektedirler. Aracılık ve bağlantıların direkt ve dolaylı olarak ilişki içerisinde olduklarından finansal riskler ortaya çıkmaktadır. Yüksek belirsizlikler yüksek risklere neden olmaktadır. Banka organizasyon ve işleyiş açısından riski taşımaktadır. Banka için finans camiasının azami ilgisini çeken kredi, piyasa ve operasyonel konular en yaygın üç risk biçimidir. Katılım bankalarının endüstrisinin risklere karşı farklı bir yönelimi vardır. İslami bankacılıkta sözleşmelerin özel yapılandırılması sonucunda riskler sözleşme türleri bazında daha uyumlu hale gelmektedir. Katılım Bankacılığının bazı anlaşmalarında kâr ve zarar paylaşımından oluşmaktadır ve taraflar bu paylaşımı karşılıklı üstlenmektedirler.

Piyasa riskleri, piyasa fiyatları, faiz oranları, döviz kurları ve özkaynak değerlerinde meydana gelen dalgalanmalardan kaynaklanan bilanço içi ve bilanço dışı durumlardaki kayıp riskidir. Piyasa riski, bankaların menkul kıymetlere büyük yatırımlar yapmaya başladığı hisse senedi piyasalarının öneminin artmasından sonra seksenlerin sonlarında kabul edilmiştir. Bu bağlamda, İslami bankaların faaliyette bulundukları belirsiz ticaret koşulları sebebiyle piyasa riskleriyle karşılaştıkları vurgulanmış ya da belli bir risk sebebiyle ülke kapsamında kontrol edilmemiş yeni bir pazar oluşturmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Bu durum, piyasa risklerine dayanan fiyatların İslami bankacılık kapsamında piyasa riskini arttıran bir etkiye sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu sebeple, bu risk sadece İslami bankacılık kapsamında uygulanan konvansiyonel modellere değil, buna ek olarak gelişmiş metotlarına da uygulanabilmektedir.

İslami bankalar için operasyonel riskin dört boyutunu ifade eden şer'i uyum riski, güven riski, insan riski ve yasal risk başlıkları konunun anlaşılması noktasında durumu bir adım ileriye taşımaktadır. IFSB, yayınında İslami bankaların “faaliyetlerini maddi olarak etkileyebilecek bir dizi operasyonel riske” maruz kaldıkları açıkça ifade edilmektedir. Bununla beraber, operasyonel riskin, özel sözleşme özellikleri nedeniyle İslami bankalar için daha önemli olacağı tartışılmaktadır. İslami bankalardaki

operasyonel risk, “Yetersiz ya da başarısız iç aşamalar, toplum bireyler ve sistemden ya da Şer’i uyumsuzluktan dolayı zararlar ve güven sorumluluklarındaki başarısızlıklar da dahil olmak üzere dış olaylardan kaynaklanan zararlarla” ilişkili olmaktadır. Operasyonel risk yönetiminde Şer’i uyumu sağlama ihtiyacı hayati önem taşır ve sahtekarlık, yanlış beyan gibi sözleşme performansını etkileyebilecek unsurların oluşumunu, sona ermesini ve bu unsurlarla ilgili ürün ve faaliyetleri ve sözleşme belgelerini içermelidir. Ek olarak, IFSB tarafından tavsiye edildiği gibi, Şer’i uygunluk düzeyi en az yılda bir kez kontrol edilmelidir; bu denetim ayrı bir Şeriat denetim departmanı veya mevcut iç ve dış denetimlerin bir parçası olarak kredi bilgisi aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Temel amaç, İslami bankalarda finansman ve ana sermaye yatırımlarının niteliğinin sağlanması ve operasyonları Şeriat ilkelerine uygun olarak yürütülmesidir.

Bu kapsamda görüldüğü üzere ülkemizde katılım bankacılığı şeklinde isimlendirilen bankacılık modeli, riskin paylaşılmasına dayanmaktadır. Bununla beraber, nakit kredi kullandırmaması sebebiyle bu modeldeki finansman kaynağı bellidir ve doğrudan reel ekonomiye kanalize edilmiştir. Bu bankacılık modeli, İslami ilkelere bağlı olarak sıfır faizle, başka deyişle faizsiz olarak işleyiş göstermektedir. Bu bağlamda, faizin mevcut olduğu bir ekonomide, gelir dağılımındaki eşitsizlik nedeniyle sosyal dengenin bozulduğu bilinen bir gerçektir. Faizle işleyen ekonomik sistemin krizler karşısında kırılganlığı küresel krizlerle kanıtlanmıştır; fakat faizsiz bankacılık dini sebeplere ek olarak ekonomiye gerçek ticari katkısıyla önem arz etmektedir. Katılım bankacılığı gerçek ticaret pratiğiyle de istikrarlı ve güvenilir bir yapısal izlenim sunmaktadır. Ayrıca Katılım bankacılığı danışma kurulunun uygulamaları doğrultusunda kullandığı bankacılık ürünlerinin gerçekliği belirsizliğe dayalı işlemleri, aşırı riski ve spekülasyonlardan kaçınmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de Basel Kriterleri doğrultusunda alınan kararlar sonucunda gereken düzenlemelerin yapılmasıyla, katılım bankacılığında kullanılan ürünler hem çarpık işlemleri hem de finansal balon oluşmasını engellemektedir. Getiri taahhüt etmeyen katılım bankaları gerçek ticaretle çalışarak ekonomik krizlere neden

olmamakla beraber kriz durumlarında para kaynakları net olduğu için hızlı toplanabilmektedirler. BDDK' ın ve IFsb' nin raporları doğrultusunda yüksek sermaye yeterliliği oranı, etkili risk yönetim kontrolü ve iç kontrolleriyle Katılım Bankacılığı Basel Kriterleri gerçekleştirilmesi sürecinde sağlam adımlarla ilerlemektedir. Aynı zamanda yapılan incelemeler sonucunda Mevduat bankacılığı sisteminde yayınlanan Basel Kriterleri kapsamında belirtilen banka riskleri olarak belirtilen, sermaye yeterliliği, operasyonel risk, kredi riski ve piyasa riski açısından katılım bankalarının mevduat banklarına göre daha sağlam bir yapıya sahip olarak düşük risk taşıdığı ifade edilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2015). Faizsiz Finans Standartları.** TKBB Yayınları. Yayın No: 10
- Akcan, A. (1997). Özel Finans Kurumlarının Türk Finans Sektöründeki Konumu ve Geleceği,** Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi.
- Akçay, B. B. ve Bolgün, K. E. (2005). Risk Yönetimi Gelişmekte Olan Türk Finans Piyasasında Entegre Risk Ölçüm ve Yönetim Uygulamaları.** Sıla Yayıncılık.
- Akgüç, Ö. (1989). 100 Soruda Türkiye’ de Bankacılık.** Gerçek Yayınevi.
- Akkaya, M. (2021). Finansal Risk Yönetimi.** Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Akkizidis, I., Khandelwal, ; S, & Macmillan, P. (2008). Financial Risk Management for Islamic Banking and Finance.** Palgrave Macmillan.
- Alkin, Emre, Savaş, Tuğrul, Akman, V. (2001). Bankalarda Risk Yönetimine Giriş.** Çetin Matbaacılık.
- Allan, J. N., Booth, P. M., Verrall, R. J., & Walsh, D. E. P. (1998). The Management of Risks in Banking.** British Actuarial Journal, 4(4).
- Altay, E. (2015). Bankacılıkta Risk.** Derin Yayınları.
- Altındas, A. (2012). Kredi Kayıplarının Makroekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri - Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Yaklaşım.** Türkiye Bankalar Birliği.
- Altıntaş, A. (2017). Basel IV Düzenleme ve Taslakları.** Kişisel Blog.
- Apaydın, H. Y. (2001). Kabz.** TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016).** *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırma Dergisi.*
- Arslan, İ. (2009). Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.** Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (18).
- Aslan Külahi, E., Tiryaki, G., & Yılmaz, A. (2013). Türkiye’de Basel I, II ve III Kurallarına Uyum Süreci. Öneri Dergisi, 10(40).**
- Atay, S. (2003). Banka Muhasebesi.** Yetkin Yayınevi.
- Atiker, M. (2005). Basel-I ve Basel-II Bilgi Raporu.** Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi
- Ayan, E. (2007). Türkiye’de Bankacılık Risklerinin Yönetiminde Basel-II Uzlaşısı Ve Faiz İle Kur Risklerine İlişkin Bir Uygulama,** Kocaeli Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü Dergisi.

- Ayanoğlu, Y. (2013). Bankaların Yönetimi ve Denetimi**, AÖF Yayını, Eskişehir.
- Ayaydın H. Durmuş S. (2016). Banka ve Finansal Sistem**. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Babuşçu, Ş. (1997). Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulaması**, SPK Yayınları, Ankara.
- Babuşçu, Ş. (2005). Basel II düzenlemeleri çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi**. Ankara Akademi Yayını.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2005). 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı I (BASEL-II)**
- Bankacılık Kanunu (2005). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu.**
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>
- Basel Committee on Banking Supervision. (2010). The Basel Committee's response to the financial crisis: report to the G20.**
- Baykara, H. V. (2012). Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Bayraktar, K. (2002). Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı 2.
- Baysal, B. (2007). Yeni Basel Sermaye Yeterlilikliği Uzlaşısı**, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi.
- BDDK. (2013). Basel II ve III nedir Basel II ve Türk Eximbank Semineri**, Türk Eximbank Semineri 2013.
- Binatlı Y.Z. (1966). Faiz ve İslâm Hukukunda Faiz**. Dergipark Akademi.
- Buğra, Ş. A. & E. E. (2007). Ahmed Cevdet Paşa Ve Mecelle (G. İnan (ed.); 1st ed.)**. KTB Yayınları.
- Çeker, O. (2016). Fıkıh Dersler 1**, Tekin Kitapevi 9. Baskı
- Çürük, S. A. (2013). İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri**. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Demircan, A. (2020). Basel Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sisteminde Regülasyonlar:AmpirikBir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Dönmez İ. K. (1996). Garar. TDV İslam Ansiklopedisi.**
<https://islamansiklopedisi.org.tr/garar>
- Eğilmez, M. (2018). Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi**. Remzi Kitapevi.
- Eltawil, A. E. A. (2017). İslami Bankalarda Risk Yönetimi Ve Zorlukları Libya'da**

- Örnek Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi.
- Emeç, Ö. (2014). **Katılım Bankacılığının Tarihi ve Geleceği**, İşletme Tezsiz Yüksek Lisans Programı Bitirme Projesi, İstanbul Şehir Üniversitesi.
- Ercankal, R. R. (2019). **Bankacılık Riskleri Kapsamında Katılım Bankacılığında Operasyonel Riskler Ve Ekonomik Analizi**, Marmara Üniversitesi Bankacılık.
- Erdem, I. K., Oksay, K., & Arikan, V. (1983). *Resmi Gazete*.
- Erdoğan, A. (2014). **Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi Ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci**. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 16(1).
- Erkek, S. ve D. A. (2008). **Basel II ve Koblere Etkisi**. Konya Ticaret Odası
- Ertürk, H. (2010). **Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi. Denetimi**, Hazine Müsteşarlığı.
- Gencer, G. (2019). **Türkiye’deki Bankacılık Sektörünün Yapılanması ve Risk Yönetimi** (Vol. 8, Issue 5). Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi.
- Güenal, M. (2007). **Para Banka ve Finansal Sistem** (2nd ed.). Yeni Dönem Yayınları.
- Güney, A. (2013). **Bankacılık Giriş ve İlkeler**. Beta Yayıncılık.
- Gürel, E., Gürel, E. B. B., & Demir, N. (2012). **BASEL III Kriterleri**. *BSAD Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*.
- Hazıroğlu, T., Türk, A., & Bankası, K. (2016). **Türkiye ’ de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu Ve Kavramsal Önemi**. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*.
- Heffernan, S. (2005). **Modern Banking**, John Wiley & Sons, Ltd.
- İbicioğlu, M. (2006). **Türkiye’de Mali Aracılar Sektörünün Mali Sistem İçindeki Yeri ve Finansal İşlemlerin Mali İstatistiklere Yansıtılması**, TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Sınavı.
- İmam, M. (2018). **Basel Düzenlemeleri Ve Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterliliği Rasyosuna Etkisi Üzerine Bir Çalışma**. Yüksek Lisans Tezi, Başken Üniversitesi.
- İmişiker, S. (2005). **Basel II Ve Piyasalarımıza Olası Etkileri Yeterlik Etüdü**. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi
- Islamic Financial Services Board (IFSB), (2013). **Revised Capital Adequacy Standard for Institutions Offering Islamic Financial Services, Excluding Islamic Insurance (Takāful) Institutions and Islamic Collective Investment Schemes**. *IFSB Standards, December, 168*.
- Karaman, H. (2020). *Fıkıh*. Retrieved December 10, 2020, from

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c13/c130001.pdf>

- Kaya, M. (2017). Dünya Bankacılık Sektöründe İslam Bankacılık Sistemini Gelişimi, Çalışma Prensipleri Ve Türkiye’de İslam Bankacılığı Üzerine Bir Analiz.** The Journal of Academic Social Sciences, 48(48).
- Keyder, N. (2001). Türkiye’de 2000-2001 Krizleri Ve İstikrar Programları.** İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 16(183).
- Kocabıyık, F. (2007). Basel II Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sistemine Genel Bir Bakış,** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- KPMG. (2015). Basel 4 revisited, The fog begins to clear,** KPMG International Cooperative
- KPMG UK. (2018). Basel 4 A brief overview.** KPMG International Cooperative
- Matlum, T. (2007). Basel-II Uzlaşısının Finansal Kesim ve Türk Ekonomisine Etkisi,** Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Mazıbaşı, M. (2005). Operasyonel Riske Basel Yaklaşımı: Üç Yapısal Blok Çerçevesinde Bir Değerlendirme.** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Araştırma Raporları, Sayı: 1.
- Oğuz, A. B. (2016). Türkiye Kamu, Özel Sermayeli Mevduat Ve Katılım Bankalarının 2005-2013 Arasındaki Bazı Bilanço Kalemlerinin Karşılaştırılması.** Int. Journal of Management Economics and Business, 12(29).
- Okka, O. (2015). Analitik Finansal Yönetim.** İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Okumuş, A. vd. (2010). Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi,** Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 36.
- Özsoy M. Şerafettin. (2012). Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş** (Demiray Mustafa (ed.)). Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. İsbahar İnsan Kaynakları Danışmanlık Eğitim İletişim Hiz. ve Tic. Ltd. Şti.
- Parasız, İ. (2014). Modern Bankacılık Teori ve Uygulama.** Ezgi Kitapevi.
- Perry, F. E. ,Ryde. F. . (1965). Thomson’s Dictlonary of Bonking llth Edition (Vol. 11).** Silsong Pitmon and Sons Ltd.
- Şekeroğlu, S. (2019). Yatırım ve Kalkınma Bankalarının Etkinliklerinin VZA Yöntemiyle Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama.** Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi.
- Spinassou, K., Wardhana, L. I., Spinassou, K., & Indra Wardhana, L. (2021). Basel framework and profit-sharing contracts: Islamic banking through the lens of**

- capital requirements.** <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01674376v4>
- Tabakoğlu, A. (2016). İslam İktisadına Giriş,** 2016th ed., Vol. 4. Dergâh Yayınları.
- Takan, M., ve Boyacıoğlu, M. (2015). Bankacılık Teori Uygulama Ve Yönetimi.** Nobel Yayınları.
- Taşcıoğlu, A. (1998). Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunları ve İlgili Yasal Düzenlemeler.** Türkiye Bankalar Birliği 208 Sayılı Yayınlar.
- TBB. (2016). BASEL IV: Bankaları Bekleyen Zorluklar.**
- Tunc, H. (2016). Katılım bankacılığı: felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması.** Nesil Yayınları.
- Türkiye Bankaları Birliği. (2021). Bankalarımız 2020.** Yayın No: 339
https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7766/Bankalarimiz_2020.pdf
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı.**Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi.
- Ulusoy, R. (2007). İslam Kalkınma Bankası (IDB). Stratejik Araştırma Dergisi.**
- Ustaoglu, D. (2014). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri Ve Önemi.** Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Uyanık, M. Z. (2005). İslam Hukukunda İhtikâr,** İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Selçuk Ünivesitesi.
- Uysal, E. U. (2009). Operasyonel Risk Senaryo Analizi.** Bankacılar Dergisi, Sayı: 69, 73–85.
- Vurucu, M., ve Arı, M. U. (2017). Bankacılık Ürün ve Hizmetleri (2nd ed.).** Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yazıcı, Z. (2000). 1900-1923 Dönemi: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, Uzman Gözüyle Bankacılık.**
- Yetiz, F. (2016), Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi.** Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Yıldırım, O. (2015). Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri.** Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 609.
- Yıldırım, O. (2020a). Türk Bankacılık Sistemi (4th ed.).** Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yıldırım, O. (2020b). Türkiye Ekonomisinde Katılım Bankacılığı.** Econdor International Academic Journal.
- Yılmaz, O. N. (2010). Faizsiz Bankacılık ve Katılım Bankacılığı.** TKBB Yayınları.

Yüksel, A. (2005). Basel II'nin KOBİ Kredilerine Muhtemel Etkileri. Araştırma Raporları 2005/4, BDDK Yayınları

Zarakoğlu, A. (1973). Cumhuriyet'in 50. yılında Memleketimizde Bankacılık. Türkiye Bankalar Birliği Yayını.

EKLER

- Bankacılık Kanununda tanımlanan bankalar, Madde 3: Bu Kanunun uygulanmasında,
 - Mevduat bankaları, kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren,
 - Katılım bankaları, özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren,
 - Kalkınma ve yatırım bankaları, mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren, kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleridir, şeklinde tanımlanmıştır.
- Faaliyet konuları Madde 4: Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:
 - Mevduat kabulü,
 - Katılım fonu kabulü,
 - Nakdî, gayri nakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri,
 - Nakdî ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dâhil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
 - Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri,
 - Saklama hizmetleri,
 - Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
 - Efektif dâhil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri,
 - Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri,
 - Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
 - Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,

- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri,
- Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri,
- Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- Portföy işletmeciliği ve yönetimi,
- Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,
- Faktöring ve forfaiting işlemleri,
- Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık,
- Finansal kiralama işlemleri,
- Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri,
- Kurulca (BDDK) belirlenecek diğer faaliyetler.

➤ Kuruluş veya Türkiye'de şube ve temsilcilik açma izni: Madde 6:

Türkiye'de bir bankanın kurulmasına veya yurt dışında kurulmuş bir bankanın Türkiye'deki ilk şubesinin açılmasına, bu Kanunda öngörülen şartların yerine getirilmesi kaydıyla Kurulun en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınacak kararla izin verilir. 9541 İzin için yapılacak başvurulara ve iznin verilmesine ilişkin usûl ve esaslar Kurulca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. İzne ilişkin karar, başvurunun yapıldığı ya da başvuruda eksiklik bulunması hâlinde, istenilen bilgi ve belgelerin tamamlandığı tarihten itibaren üç ay içinde ilgiliye bildirilir. Eksikliklerin altı ay içinde giderilmemesi hâlinde başvuru geçersiz hale gelir. Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyetinde bulunmak üzere banka kurulması veya yurt dışında kurulu bankalarca bu amaçla şube açılması, bunların faaliyet alanları ile finansal raporlama ve denetim usûlleri ve faaliyetlerinin geçici veya sürekli olarak durdurulması hususları Kurul kararıyla belirlenir. Yurt dışında kurulu bankalar, mevduat veya katılım fonu kabul etmemek ve Kurulca belirlenecek esaslara göre faaliyet göstermek kaydıyla, Kurulun izni ile Türkiye'de temsilcilik açabilirler.

➤ Kuruluş şartları Madde 7: Türkiye'de kurulacak bir bankanın;

- Anonim şirket şeklinde kurulması,
- Hisse senetlerinin nakit karşılığında çıkarılarak tamamının nama yazılı olması,

- Kurucuların da bu Kanundaki şartlara haiz olması,
- Yönetim kurulu üyelerinde, bu Kanun kapsamındaki kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilmiş olan niteliklerin ve planlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek düzeyde mesleki tecrübenin bulunması,
- Öngörülen faaliyet konuları ile planlanan ekonomik, idari ve organizasyon yapısının uyumlu olması,
- Nakdi olarak ve her türlü muvazaadan âri olarak ödenmiş sermayesinin en az otuz milyon Yeni Türk Lirası olması,
- Ana sözleşmenin bu Kanun hükümleriyle uygun olması,
- Kurumun etkin denetiminin engellenmeyeceği biçimde şeffaf ve açık bir ortaklık yapısını ve organizasyon şemasını barındırması,
- Konsolide denetimini engelleyebilecek nitelikteki herhangi bir hususun bulunmaması,
- Öngörülen faaliyet konularıyla ilgili iş planları, kuruluşun mali yapısına ilişkin projeksiyonları ve sermaye yeterliliğini de kapsayacak biçimde, ilk üç yıl için bütçe planını ve yapısal örgütlenmeyi gösterir bir faaliyet programının iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sisteminin de dahil olması koşuluyla ibraz edilmesi, şarttır.
- Kurucularda aranan şartlar Madde 8: 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun sekizinci maddesinde kurucuların taşıması gereken şartlar sıralanmıştır. Buna göre banka kurucularının şu şartları taşıması gerekir.
- Müflis olmaması, konkordato ilan etmiş olmaması, yeniden yapılandırma yapmamış olması,
- Ağır hapis gerektiren suçlardan, yüz kızartıcı suçlardan, vergi kaçakçılığından hüküm giymemiş olması,
- Gerekli malî güç ve itibara sahip bulunması,
- İşin gerektirdiği dürüstlük ve yeterliliğe sahip olması,
- Tüzel kişi olması hâlinde, risk grubu ile birlikte ortaklık yapısının şeffaf ve açık olması,
- Fona devredilmiş olan bankalarda nitelikli paya sahip olmaması veya kontrolü elinde bulundurmaması,

- Yönetim ve denetimi fona intikal eden veya bankacılık yapma ve mevduat ve katılım fonu kabul etme izin ve yetkileri kaldırılan kredi kuruluşlarında, fona intikalinden veya bankacılık yapma ve mevduat ve katılım fonu kabul etme izin ve yetkileri kaldırılmadan önce nitelikli paya sahip olmaması veya kontrolü elinde bulundurmaması, şarttır.
- Faaliyet izni, Madde 10: Bu Kanunun 6. maddesi çerçevesinde kuruluş veya Türkiye'de şube açma izni alan bankaların, Kuruldan ayrıca faaliyet izni alması şarttır. Bir beyanname ile yapılacak başvuru üzerine verilecek izin, Kurul tarafından aksi kararlaştırılmış olmadıkça, 4. maddede belirtilen bütün faaliyetleri aynı maddenin son fıkrasındaki sınırlamalar çerçevesinde kapsar. Verilen faaliyet izinleri Resmî Gazetede yayımlanır. Kararın, ilk izin başvurusunun yapıldığı tarihten itibaren en geç üç ay içinde verilmesi gerekir. Kurum, bu Kanun ve bu Kanuna dayanılarak yapılan düzenlemelerdeki şartları taşımayanlara gerekli düzeltmeleri yapmaları ve eksiklikleri tamamlamaları için altı ayı geçmemek üzere süre verir. Bu süre içinde yeniden başvuranlar hakkında yapılan inceleme sonucunda durumları uygun bulunmayanlara verilmiş olan kuruluş izni geçersiz olur ve sonuç yazılı olarak bildirilir. Kuruluş izni almış olan bankaların faaliyete geçebilmesi için; Banka sermayesinin nakit olarak ödenmiş ve planlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek düzeyde olması,
- Sermayesinin nakit olarak ödenmiş ve plânlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek düzeyde olması,
- Kurucuları tarafından 7. maddede belirtilen asgarî sermayenin yüzde onu tutarındaki sisteme giriş payının en az dörtte birinin Fon hesabına yatırıldığına dair belgenin ibraz edilmesi,
- Faaliyetlerinin kurumsal yönetim hükümlerine uygunluğunu sağlaması ve yeterli personel ve teknik donanımına sahip olması,
- Yöneticilerinin, kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen nitelikleri haiz olması,
- Kurulca faaliyet konularını yürütebilecek yeterliliğe sahip olduğu kanaatine varılması, Gerekir.
- Risk yönetimi sistemi, Madde 31: Bankalar risk yönetimi sistemi kapsamında, risk politikalarını Kurulca belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmak, uygulamak ve raporlamak zorundadır. Risk yönetimi faaliyetleri yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak risk yönetimi birimi ve personeli tarafından yürütülür

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Serhat YILMAZ, İlkokul ve ortaöğrenimi Ilgın Atatürk İlköğretim Okulunda 2008 yılında tamamladı. Lise öğrenimi IMKB Konya Anadolu Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesinde 2012 yılında mezun oldu. Lisans eğitimini, 2017 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Maliye (İngilizce) programından mezun olarak tamamladı. 2019 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm İktisadî Anabilim Dalı İslâm İktisadî (Disiplinlerarası) Bilim Dalında tezli yüksek lisans programı eğitimine başladı. Lisans öğrenim sürecinde TCMB staj programına, SETA/ Ankara staj programına, Kuveyt Türk Katılım Bankası Bankada Kampüs staj programına katılmıştır. 2017 yılında Kuvey Türk Katılım Bankasında çalışmaya başlamış ve halen devam etmektedir. Katılmış olduğu çeşitli programlar ve sınavlar dahilinde Sermaye Piyasası Kurulu SPL-1, TOEFL IBT, SEGEM, Bireysel Emeklilik Aracılığı Lisans Belgesi, Necmettin Erbakan Üniversitesinden; Web of Science ve Mendeley sertifikaları elde etmiştir.